... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai, bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta... Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Voruta

Nr. 21 (759) 2012 m. spalio 13 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

3 *Martynas PURVINAS*

Viešvilė. I d. Senieji fabrikai

6 *Giedrė MICKŪNAITĖ*

Rytų ir Vakarų krikščionių tradicijos Vilniaus katedros kriptos freskoje

14 *Šarūnas ŠIMKEVIČIUS*

Tarptautinė knygotyros konferencija „Mokslo kūrėjai“

Kas kam įvarčius muša?

Panerių obeliskas ir senas kryžius. Šiuo metu pastatytas naujas – marmūrinis. I.Gasperavičiūtės nuotr.

Lietuvos savanorių kapai Berznyke

Kai kurie žmonės tiki bioritmais, kur periodiškai po energijos, intelekto, fizinio, emocinio aktyvumo aukščiausiojo pasiekto taško (kulminacijos) ateina kritimas, o pasiekus žemiausiąjį, kreivė vėl ima kilti. Taigi jeigu tikėtumėm šita kreive ir dar – jei tikėtumėm, kad tie patys dėsniai galioja ne tik žmonėms, bet ir tautoms ar bendruomenėms, sakyčiau, kad Lenkijos lietuviai šiuo metu pasiekę kritinį tašką, ir su džiugia viltimi imčiau laukti, kada kreivė pradės kilti į viršų. Taigi jei tikėtumėme bioritmais…

Tokį beviltiškumą galima patirti stebint, kas vyksta Lenkijos lietuvių klausimais.

Kaip rašoma Seinų miesto savivaldybės interneto svetainėje www.um.sejny.pl, savaitgalį, rugsėjo 23 d., Berznyko kapinėse įvyko Nemuno mūšio 92-ųjų metinių minėjimas bei Panerių kryžiaus pašventinimas. Minėjime dalyvavo valstybinės institucijos – Tautos atminties instituto (IPN) Balstogės atstovas Andžejus Mučynskis (Andrzej Muczyński).

Minėjime dalyvavusios delegacijos padėjo gėlių puokštes prie Nemuno mūšiui skirto paminklo, Seinų jaunimas uždegė žvakutes prie simbolinių žuvusiųjų kapų. Ypač dėkojama buvo kunigui Vladyslavui Napiurkovskiui (Władysław Napiórkowski) už 1920 m. karo nekropolijos modernizaciją.

„Kurier Wileński“ interneto portale rašoma, kad Vilniaus miestas skyrė 300000 Lt Rasų kapinių šiaurinės pusės aptvarinio mūro atstatymui ir maršalo J. Pilsudskio mauzoliejaus aplinkos sutvarkymui. „Prieš kelerius metus sutvarkyti Rasų karių kapines pasiūlė Lenkijos ambasadorius Vilniuje Janušas Skolimovskis (Janusz Skolimowski) ir Lenkų tautos kovų ir kančių tarybos generalinis sekretorius Andžejus Pševoznikas (Andrzej Przewoźnik). Taigi senosiose Rasose jau prasidėjo darbai“, – rašoma „Kurier Wileński“. „Darbai jau eina į pabaigą. Jau paplatinta alėja, pastatyti nauji laiptai, vedantys prie „Motinos ir sūnaus širdies“ mauzoliejaus, kur palaidota maršalo J. Pilsudskio širdis. Sutvarkytos jau ir šoninės alėjos. Vėliau bus apželdinta ir apšviesta“, – skaitome portale.

Lietuvos žiniasklaida informavo, kad Lenkijos Prezidentas Bronislavas Komorovskis (Bronisław Komorowski) per Lenkijos prezidentūroje vykusią iškilmingą ceremoniją apdovanojo

Nukelta į 8 p.

Dar apie vytinę Trakuose

Akad. prof. habil. dr. Zigmas ZINKEVIČIUS, Vilnius

Zigmas Zinkevičius

Neseniai „Vorutoje“ (2012 m. rugsėjo 15 d., Nr. 19 (757), p. 11–15) paskelbtas straipsnis „Vytinė Trakuose – paminklas LDK laikų Neries ir Nemuno prekinei laivybai“ mane labai sudomino. Tie dalykai seniai rūpėjo, ypač upėmis ir ežerais senovėje plaukiojusių laivų pavadinimai ir jų kilmė. Dabar skelbiamu straipsniu noriu pateikti savo sukauptus duomenis apie vytinę ir pareikšti samprotavimus apie žodžio ir objekto *vytinė* kilmę.

Kalbos istorijos šaltiniai rodo, kad žodžiu *vytinė* anksčiausiai vadintas plokščiadugnis laivas, kuriuo galima buvo praplaukti sraunių upių rėvas. Tokiais laivais būdavo plaukiojama slenkstėta Nerimi, gabenamos prekės iš Vilniaus į Kauną ir atvirkščiai. Vilniuje turėta net speciali tokių laivų prieplauka, kuri kalbinėje tradicijoje, kaip tam tikras reliktas, pasiekė naujuosius laikus *Uosto* gatvės pavadinimu, deja, neišmanėlių biurokratų panaikintu, turbūt traktuotu kaip nelogišku: uostas Vilniuje! Iš pagarbos senajam Vilniui ir kultūriniam jo paveldui tasai gatvės pavadinimas turėjo būti išsaugotas.

Vytinės pavadinimą randame mūsų senuosiuose raštuose – Martyno Mažvydo, Mikalojaus Daukšos, Konstantino Sirvydo ir kitų autorių tekstuose. Jį perėmė kitakalbiai Lietuvos ir kaimyninių šalių gyventojai. Tai – Lietuvos lenkų *vicina* (turima jau viename 1582 m. dokumente), šiaurinių lenkų tarmių *wicina*, baltarusių віцíна, vakarinių rusų *витина* (ir padirbinys *витим*), Mažosios Lietuvos vokiečių *Wit(t)inne*. Formos su *c* gali būti gautos iš dzūkuojančių lietuvių tarmių, plg. jų *vycìnė* vietoj *vytìnė*. Daug kur, ypač senesnėje fiksacijoje, nurodoma specifinė tokio laivo reikšmė: plokščiadugnis.

Tokia reikšme šis žodis pateko ir į senosios Lietuvos valstybės raštinėse vartotą slavišką rašomąją kalbą. Jis randamas ne tik dokumentuose, rašytuose šia kalba etninėse lietuvių žemėse, bet ir toli nuo jų ano meto Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje. Fiksuojamas nuo 1530 m. Svetimkalbiai

Nukelta į 5 p.

Lietuvos bažnyčių istorija

Senosios Labanoro bažnyčios dvasia atgimė meno kūriniuose

Monika RYBELIENĖ, Molėtai

Naujoji Labanoro bažnyčia su sena varpine

Tarsi feniksas pakilusi iš pelenų ir jau gandais apipinta Labanoro bažnyčia šiandien traukia ne vieno smalsuolio akį, ne vienas pro šalį važiuojantis mielai sustoja vien tam, kad pasigrožėtų atstatyta ir sutvarkyta bažnyčia, jos aplinka. Kaip pasakojo ilgametė Labanoro gyventoja Stasė Godienė, tvarkant bažnyčios aplinką, išpjaunant ir iš šaknų verčiant po gaisro apdegusius medžius, bažnyčios teritorijoje buvo rasta daug žmonių palaikų, tačiau iš kur ir kodėl

Nukelta į 13 p.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Mažoji Lietuva

Kristupas Gudaitis

Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 20

Ta proga Kaune buvo sušauktas iškilmingas jos narių suvažiavimas ir pakviesti Lietuvos Vyriausybės atstovai, ministrai, aukšti pareigūnai ir Didžiosios Lietuvos prijaučianti inteligentija. V. Gaigalaitis, K. Gudaitis, O. Stanaitis ir Švietimo ministerijos atstovas dr. Antanas Juška buvo suvažiavimo prezidiumo nariai.

1937 m. gruodžio 19 d. lietuvių liuteronų sinodas išrinko K. Gudaitį kandidatu į naują (paskutinę nepriklausomos Lietuvos) konsistoriją. 1938 m. pradžioje A. Smetonai patvirtinus tapo jos prezidentu. Jam perėmus Lietuvos liuteronų konsistorijos vadovybę, persvarą perėmė ekumeninio bendradarbiavimo šalininkai.

H. Srokos ir L. Banderevičiaus konsistorijos (1933–1938)

V. Gaigalaitis buvo priverstas atsistatydinti iš LELB konsistorijos prezidento pareigų. Kadangi jo kadencijos laikas nebuvo pasibaigęs, iki naujų senjoro rinkimų kitais metais konsistorijos prezidentu vėl tapo H. Sroka. Gaigalaitis dar ėjo lietuvių grupės senjoro pareigas iki 1933 m, pabaigos. 1934 m., trūkstant tinkamų kandidatų, H. Sroka sutiko perimti senjoro pareigas, bet dėl senatvės ir sveikatos griežtai atsisakė toliau prezidentauti. Abu kiti lietuvių atstovai konsistorijoje, K. Gudaitis ir M. Preikšaitis, buvo tarpusavy susipykę dėl tolimesnio „Pagalbos“ sąjungos kelio. Būdami jos įkūrėjais jie skirtingai suprato sąjungos tikslus. K. Gudaitis nepritarė perdėtam tautiškumui. Tad buvo aišku, kad jis negalės būti paskirtas prezidentu, kol M. Preikšaitis eis reikalų vedėjo pareigas. O M. Preikšaitis negalėjo tapti prezidentu, nes nebuvo baigęs teologijos studijų (1944 m. įšventintas kunigu). Susidarius tokiai padėčiai teko ieškoti prezidento iš kitų grupių. Vokiečiams nenorėta perleisti šių pareigų, todėl prezidentu buvo paskirtas latvių pasaulietinis atstovas Liudas Banderevičius, o H. Sroka sutiko perimti viceprezidento pareigas.

K. Gudaičio konsistorija (1938–1941)

1937 m. pabaigoje lietuvių grupės sinodas nauju senjoru išsirinko kunigą Adomą Gelžinių. Jo padėjėju tapo Jonas Pauperas. Abu priklausė jaunajai kunigų kartai. Pasauliečių atstovu į konsistoriją buvo išrinktas gydytojas K. Gudaitis, vienas „Pagalbos“ sąjungos įkūrėjų, vėliau iš jos išstojęs. 1938 m. pradžioje Vyriausybė patvirtino naują konsistoriją, K. Gudaitį – prezidentu, o A. Gelžinių – viceprezidentu. K. Gudaitis daugiau rūpinosi bažnyčios administracija ir reprezentacija, A. Gelžinius – dvasiniu kunigų aptarnavimu. Visa tai prisidėjo prie darnaus darbo konsistorijoje.

Trumpai prieš vokiečių grupės repatriaciją į Vokietiją, 1941 m. sausio 31 d. konsistorijos nariai susirinko į paskutinį pasitarimą. Paaiškėjo, kad beveik visi kunigai ir konsistorijos nariai yra įsirašę į repatriacijos sąrašus ir pasiruošę išvykti. Tad konsistorija paskyrė Lietuvoje pasiliekantį kun. Eriką Leijerį nauju visos bažnyčios senjoru. Kartu nusprendė įrengti dekanatus ir paskyrė Martyną Preikšaitį – Suvalkijos, Joną Kalvaną – Žemaitijos ir Gustavą Rauskiną – latvių parapijų dekanais.

1941 m. sausio 10 d. Sovietų Sąjungos ir Vokietijos sutartimi buvo numatyta, kad visi Pabaltijo vokiečiai gali išvykti iš krašto iki kovo pabaigos. Laiko stoka neleido sistemiškai patikrinti repatriantų sąrašų, todėl sovietų vadovybė sutiko pripažinti liuteronų tikėjimą vokiečių kilmės įrodymu. Dauguma liuteronų, nepaisydami kilmės, pasinaudojo šia galimybe ir pabėgo nuo sovietų. Į Vokietiją persikraustė 51 852 asmenys, iš viso du trečdaliai liuteronų bažnyčios narių (trečdalis iš jų nemokėjo vokiškai). Dar didesnį procentą sudarė kunigai. Išvyko 27 kunigai iš 32, be to, visa konsistorija.

Lietuvių liuteronų bažnyčios įkūrimas išeivijoje

1948 m. birželio mėnesį Vokietijoje reformatai sukvietė savo sinodą ir įkūrė evangelikų reformatų išeivijos bažnyčią. Sąmoningai apsispręsta tęsti Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios tradicijas ir patvirtinta Lietuvoje buvusi vadovybė bei išlaikyta buvusi struktūra. O išeivijos liuteronai steigė jau kitokią bažnyčią nei Lietuvoje. Jie atsisakė dalies senųjų struktūrų ir išsirinko naujus vadovus, nors tuo laiku Vokietijoje gyveno visa ankstyvesnė Lietuvos liuteronų bažnyčios vadovybė. Buvęs konsistorijos pirmininkas K. Gudaitis net viešai pareiškė turintis teisę vadovauti atkurtai bažnyčiai. Bet Imbshauzene 1948 m. gruodžio 7–12 d. sukviestas liuteronų sinodas atmetė jo pasiūlymą aiškindamas, kad emigracijos sąlygos reikalauja kitokio pobūdžio bažnyčios ir vadovybės. Atrodo, paneigiant K. Gudaičio reikalavimą, kartu pasisakyta prieš daugelio atstovų akyse gėdingą visos konsistorijos pasitraukimą iš Lietuvos.

Atsiradus galimybei, daugelis lietuvių persikėlė į Ameriką. Joje neišvengta ginčų tarp pavienių parapijų. Kai kuriose parapijose susidarė įtampa ir dėl skirtingų pažiūrų. Keturios lietuviškos parapijos, tarp jų Kolinsvilio, Ziono ir Niujorko, šliejosi prie konservatyvaus Misūrio sinodo. Prie šių parapijų prisidėjo ir išeivijos bažnyčia nepatenkinti asmenys, pavyzdžiui, paskutinis Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios konsistorijos prezidentas dr. K. Gudaitis ir J. Pauperas, tapęs Ziono parapijos kunigu.

Pabaiga

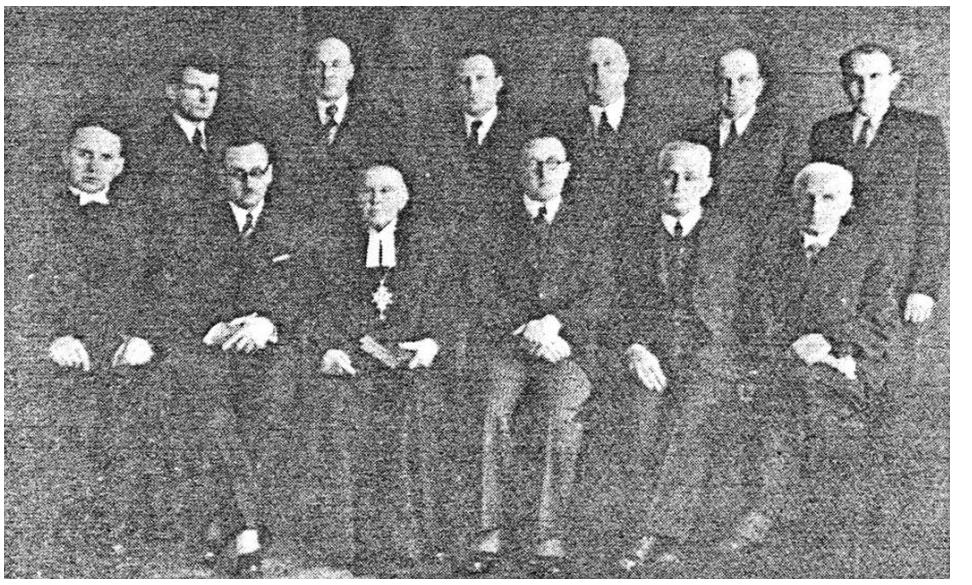

Lietuvos paskutinės ev. liuteronų konsistorijos pirmasis posėdis su garbės svečiais 1938 02 09. Sėdi iš kairės: liet. ev. liut. sinodo senjoras ir konsistorijos viceprezidentas kun. Adomas Gelžinius, konsistorijos prezidentas Kristupas Gudaitis, liet. ev. liut. garbės senjoras suprintendentas Henrikas D. Sroka, Švietimo ministerijos atstovas dir. Vytautas Soblys, garbės svečias ev. ref. general. superint. prof. Povilas Jakubėnas ir vokiečių ev. sinodo senj. probstas Paulius Titelbachas. Stovi iš kairės: vokiečių ev. sinodo narys R. Hahnas, Švietimo ministerijos atstovas J. Virbickas, ev. liut. patarėjas prie Švietimo ministerijos doc. lic. kun. Jonas Pauperas, konsistorijos prokuroras Karolis Žalkauskas, latvių ev. sinodo atstovas A. (ar Fricas?) Vencius ir konsistorijos reikalų vedėjas teisininkas Albertas Juozuvaitis

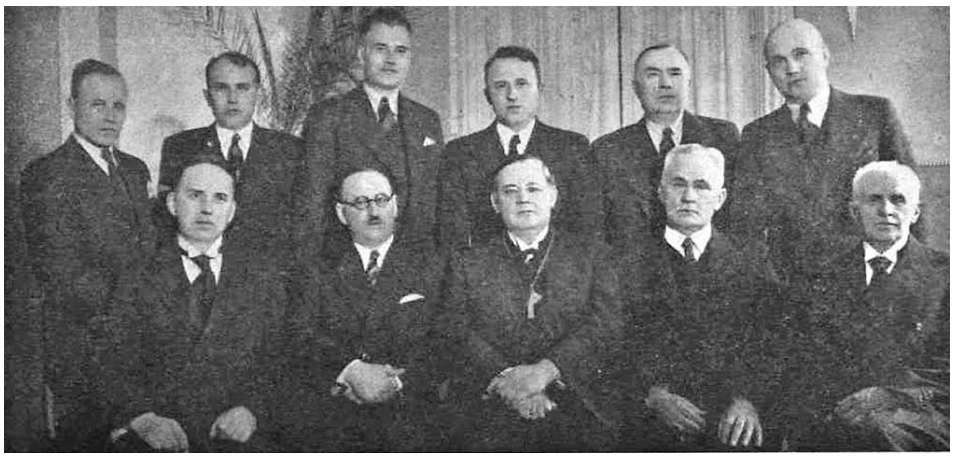

Estijos ev. liuteronų bažnyčios vyskupo dr. Hugo Bernhardo Rahamägi apsilankymas Kaune 1938 05 07 (iš „Lietuvos evangelikų kelias“, 1938 05 22, Nr. 21 (160), p. 111). Sėdi iš kairės: konsistorijos viceprez. kun. Adomas Gelžinius, konsistorijos prezidentas Kristupas Gudaitis, vysk. dr. Rahamägi, ev. ref. kol. general. superint. prof. dr. Povilas Jakubėnas, vokiečių ev. sinodo senj. probstas Paulius Titelbachas. Stovi iš kairės: konsist. sekr. R. Kopas, konsist. reik. vedėjas Albertas Juozuvaitis, dr. Otonas Stanaitis, doc. lic. kun. Jonas Pauperas, dr. Martynas Yčas ir konsist. prok. Karolis Žalkauskas

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai 2012 m. Spalis

1602 10 01 Karaliaučiuje mirė **Jonas Bretkūnas**, ev. liuteronų kunigas, istorikas, vienas iš lietuvių raštijos pradininkų, išleido giesmynus (1589) ir maldaknygę (1589), pamokslų rinkinį Postilla (1591), pirmasis išvertė į lietuvių kalbą Bibliją (1570–1590, liko neišspausdinta).

Gimė 1536 Bambaliuose, netoli Friedlando.

1857 10 01 įkurta **Vyžių** ev. liuteronų parapija. 1865 05 21 padėtas bažnyčios kertinis akmuo. 1866 11 07 mūrinė bažnyčia pašventinta. 1948 08 22 vėl įregistruota parapija. 1993 05 29 pirmosios atkurtos parapijos pamaldos atgautoje bažnyčioje.

1857 10 02 Kretingoje gimė **Aleksandras Teodoras Kuršaitis**, mokytojas, žymus žodynininkas, kraštotyrininkas.

Mirė 1944 08 17 Kiefersfeldene (Vokietija).

1927 10 02 Pagausantyje (Jurbarko aps.) gimė **Kazys Banys**, kraštotyrininkas, **1997 m.** su šeima įsteigęs Rusnės etnografinę sodybą–muziejų.

1887 10 06 pašventinta **Lauksargių** mūrinė ev. liuteronų bažnyčia. Parapija (kaip Vilkyškių parapijos filija) įsteigta 1864 m., vėl ėmė veikti **1947 06 30** (ofic. įregistruota 1948 07 31).

1857 10 09 pašventinta dabartinė stačiakampė, raudonų plytų su nedideliu bokšteliu aukšta masyvi **Saugų** ev. liuteronų bažnyčia, kurios kertinis akmuo pašventintas 1854 08 30, o 1948 08 27 įregistruota parapija.

10 16 – Mažosios Lietuvos gyventojų genocido diena, kurią LR Seimas 2006 07 19 paskelbė atmintina diena.

1552 10 17 Karaliaučiuje mirė **Andreas Osiander**, Karaliaučiaus universiteto teologijos profesorius, išvystęs savitą požiūrį į *išteisinimą*, dėl ko kilo „osiandrinis ginčas“, kurio neišvengė ir M. Mažvydas, nes Tilžėje jis nepagrįstai buvo apkaltintas Osiandro šalininku.

Gimė 1498 12 19 Gunzenhausene (Bavarija).

1992 10 17 Švedijos karalius Carl XVI Gustaf ir **karalienė Silvia** aplankė **Vilniaus** ev. liuteronų restauruojamą bažnyčią.

1977 10 21 Melburne (Australija) mirė dr. **Valteris Didžys**, Tilžės Akto signataras, gydytojas, visuomenės veikėjas.

Gimė 1896 11 21 Unguroje.

1897 10 24 Paberžiuose (prie Tauragės) gimė **Mikas Preikšaitis**, Batakių, Skaudvilės, Šilutės ir Klaipėdos ev. liuteronų kunigas, bibliofilas. Įšventintas kunigu 1944 08 13 Tauragėje.

Mirė **1972 10 27** Batakiuose.

1992 10 28 Vilniuje mirė **Jonas Kęstutis Gocentas**, inžinierius elektromechanikas, ilgametis Valstybinio plano komiteto darbuotojas, Vilniaus ev. liuteronų parapijos diakonas.

Gimė 1931 08 19 Paberžiuose (dab. Tauragės m.).

1907 10 30 Jankaičiuose (Klaipėdos aps.) gimė **Martynas Brakas**, žymus lietuvininkų veikėjas, teisininkas, istorikas, dailininko Adomo Brako brolis.

Mirė 2000 01 25 JAV.

1517 10 31 augustinų vienuolis dr. Martynas Liuteris prie Wittenbergo pilies bažnyčios durų prikalė 95 tezes, kuriomis pakvietė reformuoti katalikų bažnyčią. Kasmet šią dieną evangeliškasis pasaulis švenčia **Reformacijos dieną**.

1922 10 31 Karaliaučiuje mirė **Adalbertas Becenbergeris** (Adalbert Bezzenberger), Karaliaučiaus universiteto prof., vokiečių kalbininkas, archeologas, etnografas, baltų kalbų tyrinėtojas.

Gimė 1851 04 14 Kaselyje (Vokietija).

Parengė Birutė ŽEMAITAITYTĖ,
Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Mažosios Lietuvos panemuniais, pamariais

Viešvilė. I d. Senieji fabrikai

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Plaukiant Nemunu žemyn už Kasikėnų dvarvietės ir Kalvelių kaimo (šis buvęs reikšmingas pramonės centras su nemažu uostu aprašytas 2011 m. išleistoje M. Purvino knygoje „Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai“) dešiniajame krante prasideda Viešvilės buvusios valdos.

Vienai žymiausių panemunio gyvenviečių nestigo dėmesio. Pavyzdžiui, Riedelsbergo dvarelyje greta Viešvilės gimęs ir pokariu Vokietijoje atsidūręs energingas inžinierius H. E. fon Knoblochas su talkininkais parengė bene devynis tomus „Viešvilės kronikų“, kuriose surinko daug senų dokumentų, atsiminimų ir liudijimų apie krašto praeitį. Viešvilės mokyklos muziejaus kūrėja D. Daugirtienė parašė „Viešvilės istoriją“, apibūdindama ir pokario metus šiose apylinkėse.

Čia apsiribosime bendrai panemunių temai svarbesniais momentais, pasitelkiant ir kraštotyrininkų neaptiktus šaltinius.

Tenka pripažinti, kad Viešvilė nebuvo tikroji panemunių gyvenvietė. Jos atsiradimą ir vėlesnį suklestėjimą lėmė ne tiek didysis vandens kelias Nemunu, o kiti dalykai.

Ties dabartine Viešvile Nemuno vaga nukrypsta tolokai pietų link. Senovinius laikus dar primena beveik lygiagrečiai didžiajai upei per kelis kilometrus tekantys Kasiko ir Viešvilės žemupiai – buvusios Nemuno senvagės liekana. Dabar pačią gyvenvietę nuo Nemuno pakrantės skiria apie 1,5 km pločio užliejamų pievų bemiškis ruožas.

Kelis pastaruosius šimtmečius patogesne prieplauka buvo kairiajame krante įsikūrę Trapėnai, pro kuriuos ėjo laivybai tinkama upės vaga. Vis tiek Viešvilės klestėjimo ta kaimynystė nesustabdė – dešiniajame Nemuno krante būta savų privalumų.

Nors šiose apylinkėse gyventa jau seniai (dabartinėse giriose aptinkama savitų senovinių kapų), tačiau dabartinės Viešvilės ištakos veikiau sietinos su atvykėliais iš Vakarų.

Vietovė minėta kryžiuočių karo kelių į Lietuvą aprašymuose. Gal jau tada buvo pastebėtos tenykštės ypatybės – iš didžiojo pelkyno Karšuvos girioje ištekantis ir nuo pakilumos į Nemuną srūvantis visad vandeningas Viešvilės upelis, neilgame ruože krintantis žemyn į didįjį slėnį net iš keliolikos metrų aukščio. Gan lėkštame Nemuno žemupyje tai buvusi ypatinga vieta, anais laikais beveik neišsenkamas energijos šaltinis vandens jėgainėms, savotiška „mažoji Norvegija“ su sava kalnų upe.

Atrodo, kad tą sraunųjį upelį kai kas prisiminė po Žalgirio mūšio ir Melno taikos (1422) prasidėjus ilgiems ramaus gyvenimo amžiams. Iš Vakarų atvykdavę vandens malūnų specialistai, iš pradžių statę tokias įmones šalia kryžiuočių pilių, vėliau pradėjo dairytis ir po atokesnes apylinkes.

Prie Viešvilės upelio atsirado pirmasis vandens malūnas su savo tvenkiniu, vėliau ir kiti. Anuometiniai hidrotechniniai įrenginiai nebuvo ilgaamžiai – iš rąstų ir riedulių krautas, vėliau apnykusias užtvankas galop nuplaudavo didesnio potvynio vandenys. Taip Viešvilės istoriją galėtume pavadinti užtvankų statybos, jų atstatymų ir perstatymų istorija, užsitęsusia per daugelį šimtmečių.

Sraunus upelis pajėgė pasukti ne vien kokio menko grūdų malūno girnas, malant negausių apylinkės ūkininkų derlių. Veržliosios Viešvilės energija tiko ir kitiems tikslams, čionykščių jėgainių istorija atspindėjo ilgaamžę krašto ūkio raidą ir jos savitumus.

Pavyzdžiui, XVIII a. pabaigoje ties dabartine Viešvile veikė penkios ar daugiau vandens jėgainių, pastatytų prie keturių tvenkinių su užtvankomis.

Prie žemutinio tvenkinio ties Nemuno slėnio platybėmis įrengta vandens jėgainė suko anuometinės lentpjūvės įrenginius. Anksčiau buvęs grūdų malūno ir aliejaus spaudyklos tvenkinys su savomis jėgainėmis. Dar aukščiau įrengta kita jėgainė prie atskiro tvenkinio suko popieriaus fabriko mechanizmus. Prie ketvirto (aukštutinio) tvenkinio buvo įrengta vario kalvė – nedažnas dalykas Lietuvoje, kurios gamta neapdovanojo vario rūdos ištekliais.

Pasirodo anuomet buvo vykdoma sava atliekų surinkimo ir jų utilizavimo programa, rūpinantis, kad perniek nenueitų brangi žaliava galimiems naujiems dirbiniams. Tai buvo skatinama karaliaus Pričkaus (Friedricho) Didžiojo laikais, kai krašte bandyta veisti šilkverpius ir gaminti savą šilką, imtis kokių iki tol neregėtų verslų, siekiant anuomet madingo progreso. Taip 1768 m. tuometinis dvarininkas ir visos provincijos oberprezidentas (aukščiausias pareigūnas) Domhardtas su karaliaus pritarimu gan atokioje Viešvilėje įkūrė vario kalyklą. Valdžiai griežtai nurodžius visokius susidėvėjusius varinius daiktus (anuomet populiarias varines lėkštes ar dubenis, stalo ar kitokius įrankius bei visa kita) apylinkių gyventojai privalėjo atiduoti tik Viešvilės kalyklai ir niekam kitam. Tas vario laužas kalykloje būdavo sukalamas į varines plokštes ir vežamas į fabrikus kaip žaliava naujiems liejiniams ar kaliniams.

Įrengus aukštutinį tvenkinį, buvo pastatyta nauja jėgainė su vandens sukamais ratais, kurie kilnojo didžiuosius kalyklos kūjus. Vadovavimas šiai įmonei buvo pavestas iš Zalcburgo (Austrija) kilusiam C. Šetleriui, kuris šį verslą paliko savo įpėdiniams. Kalyklos krosnyse vario laužas būdavo įkaitinamas, panaudojant Jūravos girioje degtas medžio anglis. Ties šia užtvanka ir tvenkiniu buvo statomi vis nauji gamybai ir gyvenimui reikalingi pastatai, ten sukuriant naują nemažą sodybą tarp miškų.

Ties egzotiškąja vario kalykla 1840 m. dar buvo pastatyta antroji įmonė – geležies kalykla, gaminusi plūgų dalis.

Po ištiso šimtmečio veiklos senoji vario kalykla baigė darbą 1868 m. Ją nukonkuravo didžiosios Vokietijos ir Europos vario valcavimo įmonės, rinkai tiekusios pigesnę žaliavą. Tačiau taupiai gyvenusiame krašte neskubėta išdalyti senosios įmonės, išdraskyti jos įrenginių.

Ta įmonė vėl atgaivinta ekonominio pakilimo laikais. 1875 m. darbą pradėjo jau geležies apdorojimui pritaikyta įmonė. Čia kaltos arklinių vežimų ašys ir kitkas keliavo

Buvusios geležies kalyklos dvaro rūmai, perstatinėti po 1994 m. – vienintelis toje sodybvietėje likęs senas statinys. M. Purvino nuotrauka. 2002 m. liepos mėn.

į Rusijos rinką, pasiekdamos ir Didžiosios Lietuvos kaimus. Tų ilgaamžių dirbinių iš Viešvilės dar neseniai būdavo įmanoma aptikti mūsų krašte – sudūlėjus senam vežimui taupūs ūkininkai ir meistrai geležines jo dalis neretai panaudodavo naujam dirbiniui. Vežimų ašys gamintos iš apylinkėse surinkto geležies laužo, naudotos vietinės medžio anglys (šias vėliau išstūmė atvežtinės kaitresnės akmens anglys). Įmonė vėl nutraukė darbą 1903 m., nebeatlaikiusi konkurencinės kovos su didžiaisiais fabrikais.

Atrodo, kad kai kurie jos įrengimai (pavyzdžiui, iš storų ąžuolinių rąstų, apkaustytų geležimi, padaryti didžiuliai kūjai) dar buvo iškilę iki XX a. vidurio. Deja, sovietinės okupacijos laikais viskas buvo išdraskyta, tad šiandien Viešvilėje jau nebegalima išvysti archajiškos kalyklos ir jos įspūdingų įrenginių – dar XVIII a. gyvenimo liudininkų.

Vis tik metalo dirbinių gamyba Viešvilėje nenutrūko ir XX a. pirmoje pusėje.

Dar 1895 m. buvo pastatyta garinė kalvė, nebepriklausiusi nuo vandens išteklių tvenkinyje ir gamtos išdaigų. Nuo 1897 m. ten naudoti geležies ruošiniai buvo atvežami iš tolimosios Silezijos. 1900 m. greta senovinės kalyklos (vėl neskubant jos sunaikinti) buvo pastatyta naujoviška plieno kalykla, kur gamintas žemės ūkio inventorius ir geležinkelio riedmenys. Šie Viešvilės įmonės gaminiai Rytprūsiams buvo tiekiami iki pat Pirmojo pasaulinio karo.

XX a. pradžioje parceliuojant didįjį Viešvilės dvarą, jo padalinį – geležies kalyklą – įsigijo tai gamybai nuo XVIII a. vadovavusi Šetlerių giminė. Sodyba prie aukštutinio tvenkinio perėmė ir patį Viešvilės dvaro vardą.

Pirmojo pasaulinio karo pradžioje įsiveržusi Rusijos kariuomenė suniokojo įmonės įrenginius bei pastatus, į Rytus ištrėmė dvarininkų šeimą. Nebeprižiūrima medinė užtvanka nebeatlaikė pavasario potvynių ir išgriuvo, tvenkinio vanduo nugarmėjo žemyn į Nemuną.

Pokariu suniokotą įmonę ėmėsi atkurti dvarininkų įpėdinis G. Šetleris, pirmasis giminėje įgijęs mašinų gamybos inžinieriaus kvalifikaciją Poznanės ir kitose mokyklose, dirbęs Ragainės žemės ūkio mašinų fabrike.

Palaipsniui buvo atstatyta suniokota sodyba ir kalyklos padaliniai. Atkurta įmonė veikdavo ištisą parą, naudodama Viešvilės upelio vandens jėgaines. Anuomet apylinkėse aidėjo nepaliaujamas didžiojo kūjo dundesys (anot senųjų gyventojų prisiminimų, naktį net lovos Viešvilėje kilnodavosi nuo to daužymo).

1937–1938 m. prie garinės kalvės pastato dar buvo pridurtas elektros generatoriaus priestatas (tą mechanizmą taip pat suko užtvankoje įrengta vandens turbina). Tuo užsiėmė Viešvilės kalvio Viliaus Radvilos brolis Paulius, 1944 m. žuvęs Rytų fronte.

Reikėtų pažymėti, kad Radvilų pavardė Mažojoje Lietuvoje nebuvo reta. Čia būta ir žymiųjų Lietuvos didžiūnų Radvilų giminaičių. Antai 1657–1665 m. Rytprūsių valdytojai buvo Boguslovas Radvila, kilęs iš Biržų ir Dubingių kunigaikščių giminės. Jis savo turtais pranokęs ir tuometinį Lenkijos karalių, ilgai (iki Adolfo Batakiečio laikų) žinotas kaip didžiausią karjerą Prūsijoje padaręs ir ten aukščiausias pareigas užėmęs lietuviškosios kilmės asmuo. Vokietijos archyvuose tebesaugomoje Radvilų giminės korespondencijoje ir šiandien galima pamatyti daugybę laiškų ir prašymų, kur kilmingojo ir turtingojo giminaičio ar geradario prašoma pagelbėti kokiam briliantų ar dvarų netekusiam nelaimėliui. Deja, tą lietuviškų maldavimų ir kaulijimų tradiciją dar vis neskubama apibūdinti, Radvilų giminės dokumentais mažai kas tesidomi.

Pagrindiniu Viešvilės geležies kalyklos meistru ilgai dirbo vokietis H. Knopkė. Kai 1929 m. jis žuvo, pamainos teko ieškoti Vokietijoje – nei Klaipėdos krašte, nei Lietuvoje tokios kvalifikacijos meistrų daugiau nebūta. Tai rodo, kad šiandien kuklioje Viešvilėje praeityje veikė neeilinė įmonė.

Tęsinys kitame numeryje

Pagerbti žuvusieji už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę

Spalio 9 d. sukako 92 metai, kai buvo sulaužyta Suvalkų sutartis ir okupuotas Vilnius bei Vilniaus kraštas. Pagerbiant žuvusiųjų už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę atminimą, Lietuvos kariuomenės Garbės sargybos kariai ir Lietuvos šaulių sąjungos jaunieji šauliai padėjo gėlių kompozicijas Rasų kapinėse Vilniuje.

Giedrės Maksimovič nuotr.
Šaltinis: www.kam.lt

Lietuvos mokytojai

Esu tėtės dukra

Nijolė Leokadija LELKAITĖ-BAIKIENĖ, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 20

Artinosi trečia poliarinė žiema. Ji atnešė mūsų šeimai tikrąją nelaimę.

Žvejų kolūkis rengė brigadas žiemos žūklei Arangastacho saloje.

Arangastacho sala – viena iš Lenos deltos salyno, labiausiai nutolusi nuo Bykovo į šiaurę. Ji mažai gyvenama, į ją atplaukdavo žvejai tik į sezono žvejybą. Žiemą, kai užšaldavo jūra, sala tarsi priartėdavo prie Bykovo, pasiekti ją būdavo galima tik šunų nartomis tiesiu keliu per ledą. Žvejai šią salą dažnai vadindavo lediniu karstu. Išsprukti iš jos, kai užsitęsia pūgos, buvo tiesiog neįmanoma. Vasarą barža į salą tekdavo plaukti aplenkiant daugybę mažų salelių, todėl reikėdavo įveikti daugiau kaip 200 kilometrų atstumą.

Mama ruošėsi žiemos žūklei. Praėjusios žiemos laimikis buvo geras, žvejai pagavo daug žuvies, užsidirbo kruopų, miltų. Mama nusprendė padėti šeimai, nes tėvelio sveikata sugrįžus iš lagerio buvo nepagerėjusi, bet jis privalėjo dirbti.

Paskubomis iš vakaro mamai išmokėjo pinigų, bet duonos kelionei nusipirkti ji nespėjo. Tą patį vakarą mamą apėmė neapsakomas nerimas ir liūdesys.

Tėvelis pastebėjo ir pusiau juokais tarė: „Tai ką, jau nuvažiavai?“

Šie žodžiai mamą tarytum pakėlė iš nevilties, lyg atgaivino ryžtui. Sujudusi atsakė: „Važiuosiu“.

Tais metais ruduo žadėjo ankstyvą žiemą. Apskritai Užpoliarėje sunku pajusti ribą tarp metų laikų. Kartais žiema užklupdavo netikėtai ir tada išplaukę laivai, baržos, plukdomi sieliai įšaldavo jūroje, apsupti ledų, ir likdavo žiemoti nepasiekę Tiksio uosto.

Žvejai skubėjo išplaukti. Rytą, kai mama atsisveikino su mumis ir patraukė į prieplauką, tėvelis, dar turėdamas vilties nupirkti mamai duonos, suskubo prie duonos eilės.

Mano šešerių metų broliui Valdui ryškiai įsiminė pavargęs ir nuliūdęs tėvelio veidas, kai jis grįžo iš prieplaukos namo. Nupirkęs duonos, jis bėgo į pakrantę, kur, jo manymu, dar turėjo stovėti barža. Nespėjus jam pasiekti kranto, barža atsišvartavo ir nutolo. Perduoti mamai duonos nepavyko. Lyg dabar aš jį matau krante stovintį, baisios nevilties ištiktą. Tai mes su broliu, jau suaugę, dažnai prisimindavome.

Nuo mamos išvykimo iki tėvelio mirties praėjo du mėnesiai. Mamai išvykus mes savo vaikystės dienas su tėveliu dažniausiai leisdavome jurtoje ant narų. Dažnai su broliu pykdavomės. Tėvelis mus griežtai ramindavo. Brolis nuo pat mažens man priešgyniaudavo, nepripažindavo mano „autoriteto“, o aš ieškodavau tėtės užtarimo. Paprasčiausiai glausdavausi prie jo, žiūrėdama jam į akis, lyg prašydama pakelti mane aukštai aukštai ant rankų virš mano brolio skriaudėjo, tik metais vyresnio už mane.

Ryškiai į mano ir brolio atmintį įsirėžė pirmoji tėvelio mokykla. Nuo pat mažumos, kiek tik atsimenu, mes buvome mokomi maldų. Keldavome ir eidavome miegoti neužmiršdami padėkoti Dievuliui už išsaugotas mūsų ir tėvelių gyvybes. Mylėjo mus tėvelis, mokė dėlioti pirmuosius žodžius.

Aš gerai prisimenu brolio Valdo pavyzdį. Tėvelis jau buvo miręs. Tuomet mes abu sąžiningai kalbėdavome išmoktas maldas. Ir vis tiek Valdas buvo pareigingesnis. Aš dažnai mėgindavau išsisukti nuo poterių. Mūsų gyvenamosios patalpėlės būdavo labai labai šaltos, žiemą apšerkšnijusios sienos, apledėję langai ir durys, tad skubėdavau greit atsigulti ir užsikloti. Valdas bardavo mane, gėdindavo, keldavo poteriauti, nes pats visad jautė pareigą pasimelsti už mirusį tėvelį. Ir taip buvo visus 14 metų, kol brolis atsiskyrė nuo mūsų ir išvažiavo mokytis į aštuntą klasę.

Grįžtu prisiminimais į tėvelio „mokyklą“. Tuo metu labai trūko popieriaus, pieštukų, knygelių. Tėvelis nepagailėjo su savimi iš Lietuvos atsivežtų albumų, sukarpė jų lapus ir padarė mums raidyną. Mes mėginome skaityti. Jau suaugęs mano brolis dažnai kartodavo, kad jį, šešiametį, skaityti ir rašyti išmokė tėtis. Pirmąsias žinias apie pasaulio žemynus bei vietovardžius Valdas gavo iš tėvelio, ir tai jam buvo tolesnių esminių žinių pagrindas. Sukarpius albumų lapus pabiro mūsų brangus atsiminimas, liudijantis apie trumpą, beveik penkerius metus Lietuvoje trukusį gražų tėvelių gyvenimą. Ir, kaip mama prisimindavo, tėtė dukrytę rengėsi puošti skrybėlaitėmis, o sūnelį – prašmatniais portfeliukais.

Pabirusios nuotraukos man, penkiametei, tapo paveikslėlių dėlione, galimybe pasipuikuoti prieš jurtos bendraamžes. Štai čia mano tėvelis stovi ant pakylos ir rankoje iškėlęs skrybėlę sako kalbą miniai žmonių. Nuotraukos bylojo, kad jo pasakytas žodis susirinkusiai miniai skambėdavo prasmingai, nes būdavo pagrįstas giliais apmąstymais ir stipria dvasia. Būdama maža, augdama be tėvelio, norėjau draugėms, kurios turėjo abu tėvelius, bent kuo pasididžiuoti. Tai buvo įvairios nuotraukos, tarp kurių ir mano brolio Valdemaro, antruoju vardu Cezarijus, taip pat mano, turinčios ir Leokadijos vardą. Beje, aplinkiniai ir vaikai mane „pakrikštijo“ Lelės vardu ir pravardžiuodavo gude. Vaikai nugirdo kalbant suaugusiuosius, kad mano tėvelis iš Vilniaus krašto – Gudijos, taip ir aš tapau gude.

Iš mamos prisiminimų:

„Lietuviško žodžio mylėtojui, nerimstančiam dėl prarasto Vilniaus, įsitraukusiam į pogrindžio veiklą prieš lenkų okupantus, nelengva buvo išvengti lenkų valdžios persekiojimo. Jam teko staigiai bėgti iš Vilniaus į nepriklausomą Lietuvą nuo arešto. Susipažinome 1936 m., kai Lelka atvyko mokytojauti į Trakų apskritį, Ūtos kaimą. Jo iniciatyva gerai žmonėms matomoje vietoje prie plataus vieškelio buvo įrengtas simbolis –„Aušros vartai“, primenantys žmonėms, jog Vilnius dar nelaisvėje. Pastatyti „Aušros vartai“ buvo iškilmingai pašventinti.“

Rašytoja **Izabelė Baublytė** (a. a.) knygoje „Kančių saloj palaidota jaunystė“ prisiminė prieškarinius laikus. Viename epizode, pavadintame „Vartai į Vilnių“, ji rašo:

„Diržaminių ir Ūtos kaimus skyrė tik nedidelis pušynas. Ūtoje buvo mokykla, kurią lankė ir Diržaminių vaikai. Kai į tą mokyklą atvyko mokytojas Lelka (pabėgęs iš okupuotos Lietuvos), visi apie jį tik ir kalbėjo: koks geras, protingas, darbštus, kaip myli vaikus! <...> Lelka ne tik mokino vaikus, bet ir ruošdavo mokinių vakarus, suaugusiesiems skaitydavo paskaitas, sugalvodavo visokių pramogų. Mano diedulis žavėdavosi juo ir sakydavo: „Ot, kad visi mokytojai toki būtų!“

Kartą ir mane diedulis nusivedė į Ūtos mokyklą, kur vyko mokinių vaidinimas (spektaklis) apie Lietuvos knygnešius. Prisimenu, visos mergaitės (tarp jų ir aš) verkėm, kai žandarai kankino ir mušė knygnešę Rožytę. O pasibaigus vaidinimui mokytojas Lelka atnešė vaikams dovanėlių. Dalijo ne tik „artistams“, bet ir visiems susirinkusiems, net tiems, kurie dar nelankė mokyklos. Manęs taip pat neaplenkė. Visi gavome saldainių, sausainių, riestainiukų ir labai skanių pyragaičių.

O kitą kartą į Ūtos mokyklą ėjome jau visi: diedulis, teta Bronė su dėde Macka ir aš su Adeliuke. Šį kartą šventinė programa vyko lauke, prie naujų, gėlių vainikais apipintų ir vėliavėlėmis išpuoštų vartų – „bromos“. Iš akmenų sukrautame aukure baltai apsirengusios vaidilutės, su rūtų vainikėliais ant galvų, kurstė šventąją ugnį. O senas vaidila, kuris buvo su ilga linine barzda, grojo kanklėmis ir meldė dievų, kad laimintų mūsų tėvynę Lietuvą.

Mokytojas Lelka buvo su akiniais. Jis pasakė labai gražią, jaudinančią kalbą, ją baigė žodžiais: „Mūsų kariai žygiuos pro šiuos vartus vaduoti savo sostinės – Vilniaus.“ Gal sutapimas, o gal Lelka tik atspėjo, kad mūsų kariuomenė jojo pro čia į atgautą Vilnių, bet kad jam pačiam su šeima pro šiuos vartus greitai teks iškeliauti į Sibirą, jis net nenujautė.“

Po mamos išvykimo į Arangastacho salą žvejybon tėveliui vis dažniau kartojosi epilepsijos priepuoliai. Kartą tai nutiko, kai

Iš kairės: Kazimieras Lelka, Mykolė Krinickaitė, Veronika Čibiraitė, Valentukevičius

visi trise valgėme. Mudu su broliu labai išsigandome, ėmėme šauktis pagalbos. Laimė, tėvelis greitai atsigavo.

Kaip dabar regiu tėvelį, stovintį jurtos kambarėlyje prie krosnies sutvarstyta galva. „Vaikai, aš dar taip noriu pamatyti Lietuvą.“ Nelabai mes tada įsijautėme į jo pasakytus mažai vilties turinčius žodžius.

Netrukus jurtos vyrai suprato, kad tėtę reikia vežti į ligoninę. Aš išbėgau iš jurtos, atsistojau prie jos kampo ir žiūrėjau, kaip vyrai sodino tėvelį į roges, o jis spyriojosi, maldavo jo nevežti į ligoninę, šaukė, vaitojo: „Vaikų vienų nepaliksiu!“

Nuo tų dienų prabėgo daug metų. Aš ir dabar matau tą jurtos kampą, tėtę, sukniubusį rogėse, ir girdžiu jo žodžius: „Vaikų vienų nepaliksiu!“ Man tuomet ėjo tik šešti metai.

Po trijų dienų ligoninėje, pasikartojus priepuoliui, praradęs sąmonę ir jos nebeatgavęs, tėtė mirė.

Tą dieną mes jurtoje žaidėme, gal garsiai šūkavom, nes kaimynai pabeldė į sieną ir pasakė: „Vaikai, tyliau, jūsų tėtė mirė, o jūs triukšmaujat.“

Mes buvome dar maži ir neįstengėme suprasti atsitikusios nelaimės. Likome vieni be mamos – mama žvejojo Arangastacho saloje, be tėtės – tėtė gulėjo vienmarškinis karste, sušalęs į ledą po stora sniego danga.

Mūsų jurtos kampelis ištuštėjo. Kaimynai užkalė duris, o mus laikinai pasiėmė buvę mūsų šeimai artimesni žmonės. Vaikai ėmė gąsdinti vienas kitą, kad ten, už užkaltų durų, guli Lelės tėtė. Aš tikėjau jais, įbauginta greit prabėgdavau pro tą kampą galvodama, kad tikrai čia už užkaltų durų mano tėtė numiręs guli.

Ilgai mums teko laukti sugrįžtančios mamos, buvo gili žiema, siautėjo vėjai, pūgos. Kartą žvejų kolūkio pirmininkai atvažiavo šunimis kinkyta narta į Arangastachą, greičiausiai pasidomėti, kaipgi sekasi žvejyba. Kartu atvežė iš Bykovo žvejams pašto siuntas, o mamai tik užuojautą...

Mama staiga suvokė, kad tėvelio mirties valandą ji pajuto per atstumą. Tąsyk, kai žvejodama kirto įšalusią eketę, ji staiga prarado pusiausvyrą, pasijuto nežinia kur esanti, akimirksnį neteko sąmonės. Tuomet nesuprato, kas ir kodėl jai nutiko, kol pasiekė ši kraupi žinia. Kolūkio valdžia neskubėjo padėti mamai grįžti pas našlaičius vaikus, palaidoti vyrą.

Užpoliarėje, o netgi tolimoje šiaurėje, visų žmonių gyvenimas, ypač žiemą, ne visuomet jiems pavaldus. Čia ir tamsa, čia ir pūgos, ir vėjai, verčiantys iš kojų, siaučia, o poetiškiau – tai griausminga vėjo ir sniego simfonija.

Įpusėjus antram mėnesiui mama ryžosi leistis į kelionę su nepažįstamais jakutais. Vienoje nartoje jie vežė žuvį, kitoje važiavo mama.

Iš mamos prisiminimų:

„Į kelionę mane palydėjo artima draugė, apmuturiavo galvą, kojas, o ant pečių užvilko ilgą šuns kailiu dengtą dochą (jakutų apsiaustą plačiomis rankovėmis).

Kelionė truko kelias paras. Ir taip atsitik, kad vos išvažiavus prasidėjo purga. Jos būta itin stiprios. Dangus susimaišė su žeme. Aplink balto sniego sūkurys.

Jakutai išklydo iš kelio, šunys sutriko nežinodami, kuria kryptimi bėgti. Jakutai griebėsi savo gudrybių, mėgindami nustatyti, kurioje vietoje esame ir kur link turime važiuoti, kad būtų galima išsikapstyti iš nevilties keliančios padėties.

Šią beviltišką valandą jie neprarado šaltakraujiškumo, stengėsi nustatyti kelio kryptį: kapstė sniegą, ieškodami supūstų jūros lede žymių, bandė kelis kartus apsukti visą šunų kinkinį ir leisti šunims bėgti jų pasirinktu keliu.

Ieškoti kelio buvo sunku dar ir todėl, kad mūsų šunų kinkinyje nebuvo šuns vedlio. Geras vedlys net sunkiausiomis aplinkybėmis instinktyviai pasirinks tinkamą kryptį ir atves į gyvenamąją vietovę. Jakutai, pasiklydę pūgoje, dažniausiai pasikliauja šunimis.

Šį kartą, ilgai nerasdami kelio, jie liepė man išlipti iš nartos ir bėgti priešinga kelio kryptimi, o patys stebėjo, kokį kelią pasirinko šunys.

Pūga siautė, nieko nebegalėjau įžiūrėti, nutolau nuo nartos. Apėmė baimė, kad mane gali palikti, kad pasiklydau, netgi pasirodė, jog iš tikrųjų jie paliko mane, nes šunys tarsi nubėgo savo kryptimi. Ėmiau šauktis pagalbos. Nežinau, kokios jėgos man padėjo priartėti prie nartos.

Pavažiavome kiek, išvydome žvejų namelį. Jakutai priėmė mus, sušildė arbata, pailsėję leidomės į kelią toliau.

Kelionė buvo pavojinga: svetimi, nepažįstami jakutai, vienas piktas ir žiaurus, negalėjome susikalbėti – ir jie, ir aš nemokėjome rusų kalbos.

Kiek supratau iš jų, iki Bykovo buvo likę jau nedaug kelio. Išvažiavome iš namelio šiek tiek apsilpus pūgai ir netrukus pamatėme Bykovo krantinę.

Ir štai, likus maždaug trims kilometrams, sulūžo narta. Jakutai liepė man eiti pėsčiai. Tik spėjau pasiekti savo jurtą, kai purga vėl sustiprėjo ir šį kartą užsitęsė ilgam. Per ją žuvo du žmonės.“

Jeigu nors trumpam nebūtų pūga aprimusi, kažin ar būtume sulaukę savo mamos? Ir dar klausiu savęs, kas tuo tragišku metu suteikė mano mamai stiprybės ir jėgų? Jaunystė – mamai buvo tik 28 metai – ir tėtės žodžiai: „Tik neprarask gyvenime vilties, ženk per mirtį, kitaip žūsi pati.“

Tuos žodžius kaip padrąsinimą tėtė pasakė mamai pačiais pirmaisiais metais jurtoje, kai buvo sunkiausia, kai vienas šalia kito mirė žmonės, o kiti, ligų ir bado išsekinti, laukė savo mirties.

Mirtimi dvelkė ir mūsų kampo užkaltos durys. Atplėšė mama duris, išvydo tuščius medinius narus, apšalusį langą ir sienas. Apsikabinusi mus labai raudojo, mes irgi

Nukelta į 7 p.

M. K. Čiurlionio draugijai – 25-eri!

Astrida PETRAITYTĖ, Vilnius

1987 m. spalio 5 d. nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje Kaune susirinkęs būrelis entuziastų įkūrė M. K. Čiurlionio draugiją!

O viskas buvę ne taip lengva ir paprasta – tai patyriau M. K. Čiurlionio namuose (memorialiniame kultūros centre) Vilniuje, jų vadovo Stasio Urbono iniciatyva surengtoje šventinėje popietėje šiųmečio spalio 6-ąją. Čia sugužėjęs gražus būrelis draugijos pirmeivių dalijosi prisiminimais – smagiai skambėjusiais, bet galėjai pajusti ir anų laikų kafkiško absurdo niuansus. Prof. Vytautas Landsbergis – pirmasis draugijos pirmininkas, brandinęs šią idėją kone dešimtmetį – priminė, kad tuomet atskiroje respublikoje negalėjo rastis visuomeninis darinys, jei nebūta sąjunginio analogo… Milda Kulikauskienė, atstovaudama nemenkam kauniečių būreliui, Čiurlionio draugijos susikūrimo faktą susiejo su tuomet virš Čiurlionio dailės muziejaus pakibusia naikinimo grėsme – susitelkus šio kultūros židinio gynybai ir „prasiveržta“ pro visas biurokratines užkardas: draugija įregistruota kaip tuomet jau veikiančio Kultūros fondo padalinys. „Bendru sutarimu“ įvertinta, kad prof. Landsbergio būta draugijos radimosi ideologo, muziejininkės M. Kulikauskienės – faktinės jos įkūrėjos. Pagarbiai minėta ir nesančiosios (dėl ligos) p. Remigijos Bukaveckienės pavardė: ji ne tik ėjo draugijai įsikūrus sekretorės pareigas, bet yra ir tarsi tapusi Čiurlionio namų Vilniuje krikštamote: jos paieškos archyve įgalino nustatyti, kad Čiurlionio nuo 1907-ųjų vasaros maždaug metus nuomotas kambarys buvęs būtent čia, dabartinės Savičiaus gatvės 11-ojo namo bute…

Susiedamas šiuos daugiau kaip šimtmečiu nutolusius laiko krantus turi telktis ne tik istorines žinias, bet ir vaizduotę – o jos uždavinį šįkart palengvino „tarpininkai“: tarp svečių

Prof. V. Landsbergis šnekučiuojasi su D. Palukaitiene

regėjome ir M. K. Čiurlionio vaikaitę Dalią Palukaitienę, ir provaikaitį Roką Zubovą…

Beje, draugijos jubiliejaus minėjimo šventė buvo „sudvigubinta“ – prof. V. Landsbergiui teko išklausyti daug šiltų padėkos žodžių, priimti puokštes gėlių tuoj ištiksiančio 80-mečio proga. Bet profesorius buvo linkęs visų žvilgsnius kreipti į M. K. Čiurlionio draugijos ištakas, paakindamas: šią kūrimosi istoriją verta užrašyti. Šventės šeimininkas p. Urbonas tikino, kad rimtesnėms kalboms ir analitiniam žvilgsniui į istoriją planuojama susiburti kitais metais – bus proga 100-metį švęsti! Juk 1913-aisiais, neilgai trukus po didžiojo mūsų menininko mirties, įsisteigė M. K. Čiurlionio kuopa – draugija, galima sakyti, pratęsusi jos veiklą…

Visų sukaktuvininkų ir svečių laukė maloni muzikinė dovana: prie fortepijono prisėdo svečias iš Maskvos – pernai vykusio11-ojo M. K. Čiurlionio pianistų ir vargonininkų konkurso laureatas Jevgenijus Starodubcevas, po šio *čiurlioniško* akimirksnio tuoj ir išskubėjęs ruoštis vakaro koncertui Filharmonijoje.

Autorės nuotr.

M. K. Čiurlionio draugijos steigėjai ir pirmieji nariai

R. Zubovas, St. Urbonas ir prof. V. Landsbergis

Dar apie vytinę Trakuose

Akad. prof. habil. dr. Zigmas ZINKEVIČIUS, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

raštininkai, neturėdami savo kalboje šiam lietuvių laivui pavadinimo, buvo priversti vartoti lietuvišką terminą.

Iki mūsų laikų žodis *vytìnė* išliko vienur kitur lietuvių tarmėse. Daugiausia dar neseniai vartotas Mažojoje Lietuvoje. Mūsų dienomis užrašytas Rumšiškių apylinkėse. Išlaikė senovinę plokščiadugnio upių ir ežerų prekinio laivo reikšmę, tik Zietelos lietuviai (Gudijoje) *vytinei* buvo suteikę sielių plausto reikšmę, mat sieliuose rąstai būna surišami, o tai priminė pirmykštę vytinių gamybą iš supintų vytelių.

Kalbininkai, tyrę žodį *vytinė*, beveik visi jį laiko lietuvių kilmės ir sieja su žodžiu *vytìs* – karklo ar šiaip kokio medžio lanksti šaka, vytelė. Manytina, kad pirmykštė vytinė buvo pinama iš vytelių, paskui tai, kas nupinta, aptepama derva. Taip pagamintas plokščiadugnis laivas būdavo lengvas ir patvarus, įveikdavo upių rėvas.

Ilgainiui vytinės pavadinimas buvo perkeltas mediniam (ne iš vytelių pintam) plokščiadugniam laivui, skirtam plukdyti prekes didesniuose ir ramesniuose vandens telkiniuose, kur nereikėjo kovoti su rėvomis. Daug tokių vytinėmis vadintų laivų plaukiodavo Mažosios Lietuvos (Karaliaučiaus krašto) upėmis ir šiaip vandens telkiniais. Būta jų net XX a. pradžioje (žr. „Mažosios Lietuvos enciklopedija“ (MLE), IV, 766). Viena iš tokios vėlesnės rūšies vytinių ir buvo atkurta Trakuose, aprašyta minėtame straipsnyje.

Vytinės vairuotojas (laivavedys) būdavo vadinamas *vytìninku*, tarmiškai vytìnyku. Iš čia kilo Lietuvos lenkų *vicinik, vicnik* (plg. dzūkų *vycìnykas*), mažlietuvių *vytìnininkas, vytìninkas* – upeivis, Zietelos lietuvių *vytìnykas* – sielininkas.

Apie vytininkus įdomių duomenų pateikia Mikalojus Daukša savo „Postilės“ klaidų atitaisyme (p. 628). Dingstį tam rado žodelio bat taisyme į bet. Jis ta proga štai ką rašo (rašyba sumoderninta):

Čia turi žinot, jog teip bjauriai kalba Kaune būdinykai ir vitinykai, kurie trieliuoja sūdynas ir vytines, ir kiti netikėliai, kurie verčia tokį e ing a (...) kur tur bylot bet, jie bylo bat [*byloti* – tarti].

Ši nedidelė M. Daukšos teksto ištraukėlė apie vytininkus labai daug pasako. Matyt, tada vytininkai buvo prastos reputacijos žmonės. Jie treliuodavo, t. y. tempdavo, vilkdavo (iš lenkų *trelować*) sūdynas, t. y. laivus, ir vytines. M. Daukša juos stato į vieną gretą su būdininkais – būdose, t. y. lūšnose ar palapinėse gyvenančiais, atseit, valkatomis. Plg. rusų kalbos žodį *palundra* – pašaipinį jūreivio pavadinimą. Matyt, tokie „palundros“ buvo ir upeiviai vytininkai.

Dar daugiau. Tiek vytininkus, tiek būdininkus Daukša priskiria prie netikėlių. Kalbos istorikai žino, kad Daukšos raštuose tėra tik keli *bat* vietoj *bet* vartojimo atvejai, o prieš pat jo „Postilei“ pasirodant išėjusiame kalvino Merkelio Petkevičiaus katekizme (daugiau lietuviškų raštų Lietuvos valstybėje tada dar nebuvo) nuolat vartojamas žodelis *bat* vietoj *bet*. Žinant, kad tada vyko atkakli kova tarp katalikų ir kalvinų (kontrreformacijos laikai!), darosi suprantama, jog M. Daukša neatsispyrė pagundai suniekinti kalvinus, prilyginti juos prastą reputaciją turintiems vytininkams ir būdininkams.

Ar tada tarp Vilniaus ir Kauno vytinės dar kursavo ir kokie buvo vytinėmis vadinami laivai, iš Daukšos teksto neaišku. Galbūt vytinės į Kauną ir atgal jau nebeplaukiojo, nes Daukša kalba apie Kauno vytininkus, tampydavusius ne tik vytines, bet ir šiaip laivus (sūdynas). Vilniečius vytininkus jis greičiausiai vadintų dzūkiška žodžio forma su *c* (plg. dzūkų *vycìnė*), o ne vytininkais (Daukša rašo *Witinnikai*). Plg. Mažosios Lietuvos vokiečių lituanizmą *Witiniker*, vartotą upeiviui pavadinti[1], Zietelos lietuvių *vitìnykas*, t. y. sielininkas.

Trakuose pastatytos vytinės laivavedys *vadinamas* nebe lietuvišku terminu vytininkas, bet svetimu žodžiu *šafaras*. Tai irgi rodo čia esant vėlesnį, perdirbtą vytinės laivo variantą, o ne pirmykštę, per rėvas plaukiojusią vytinę.

Taigi vytinės sąvoka ilgainiui buvo išplėsta ir vytinėmis imta vadinti įvairius kitus senosios Lietuvos valstybės upėmis ir vandens telkiniais plaukiojusius laivus. Tuo būdu vytinės pavadinimas bus išstūmęs kitų senovinių plokščiadugnių laivų pavadinimus. Iš tokių pirmiausia minėtinas *skulˆtas*. Taip vadintas tam tikras irklinis upių laivas, kuriuo, kaip ir vytine, buvo gabenamos prekės. Šis pavadinimas irgi buvo patekęs į senosios Lietuvos valstybės slavišką raštinių kalbą[2]. Jos tekstuose randame ir skultų statytojo, lietuviškai vadinto greičiausiai *skultadaila* arba *skultadailida* (žodis *dailida* ar *dailyda* senovėje turėjo platesnę už dabartinio *dailidės* reikšmę), pavadinimą. Būta dar varianto su žodžio pradžios š- vietoj s-, taigi *škultadaila* (rašoma *шкултодайла* – viename 1544 m. dokumente)[3].

Istoriko Konstantino Jablonskio (Jono Jablonskio sūnaus) rankraštiniame palikime yra lotyniškų išrašų iš Kauno magistrato XVI a. dokumentų, kuriuose randame parašyta *skultodaylyda* – skultų statytojas[4].

Lietuvos lenkų kalboje būta žodžio *skult*, fiksuoto nuo 1564 m., kuriuo vadintas senovinis irklinis upių laivas. Jo statytojas 1547 m. dokumente vadinamas *skultodojlida* (taip parašyta)[5].

Pačioje lietuvių kalboje, o ne svetimkalbiuose Lietuvos valstybės raštinių tekstuose, žodis *skulˆtas*, reiškiantis senovinį irklinį upių laivą, žinomas tik iš raštų. Tvirtagalė priegaidė nustatyta iš kirčio šokinėjimo kirčiuotuose tekstuose. Neaišku, ar šis žodis kilmės požiūriu turi ką bendro su veiksmažodžiu *skùlti*, reiškiančiu plyšti, kedėti, skurti.

Visai galimas dalykas, kad skultus ilgainiui buvo pradėta vadinti vytinėmis, abiejų neskirta. Taigi Trakuose pastatytoje vytinėje gali būti skultų ar kitų senovėje vidaus vandenimis plaukiojusių laivų elementų.

O tokių laivų yra buvę nemaža ir visokių. Antai kronikininkas Dusburgietis mini kryžiuočių pagrobtą lietuvių prekinį laivą Bugo upėje[6]. Kaip jį vadino, nežinia. Iš plačiau žinomų tokių ir panašių laivų pavadinimų pirmiausia minėtinas *kurénas*. Tai dvistiebis, plokščiadugnis burinis laivas, naudotas Kuršių nerijos žvejų (kopininkų) iki XX a. šeštojo dešimtmečio[7]. Kurėnai dar buvo vadinami *kuršlaiviais* ir *kuršvaltėmis*[8], taigi žodžio *kurénas* šaknis *kur-* greičiausiai yra ta pati kaip ir žodžio *kuršis* (*š* išnyko dėl Baltijos finų, *š* pakeitusių *h*, tarpininkavimo, plg. vokiečių *Kure, Kuhre* – kuršis).

Daugelio tokių laivų pavadinimai galėjo būti ir svetimos, nelietuviškos kilmės, t. y. atneštiniai, įsigalėję vietoj senesnių lietuviškų, kurie neišliko. Paminėsime kelis tokius galimos svetimos kilmės vidaus vandenų laivų, kuo nors primenančių vytines, pavadinimus:

Baidõkas – plokščiadugnis laivas, skirtas kroviniams gabenti[9]. Šis pavadinimas galėjo pas mus ateiti per rusų kalbą (plg. rusų *байдáк*), į kurią pateko turbūt iš rytų kalbų.

Bárža – tai nesavaeigis laivas, vartojamas kroviniams pervežti. Plg. pranc. *barge*. Baržų būta ir plokščiadugnių. Upines baržas vadindavo dar *barkãsais* (iš olandų kalbos *barkas*) – valtis su tiesiomis burėmis, skirta žvejoti tinklu. Po II pasaulinio karo barkãsais imta vadinti ir kurėnus.

Strùgas – tai krovininis laivas, plaukiojęs šalia vytinių Nemunu, Dauguva ir kitomis upėmis.

Šių ir kitų laivų tam tikri elementai galėjo būti naudojami ir senovės laivuose, vadintuose vytinėmis, tokiuose kaip Trakuose pastatytasis. Gaila, neteko matyti filmo, rodomo turistams tame laive apie vytinėmis vadinamų laivų praeitį ir šiame straipsnyje pasinaudoti to filmo duomenimis.

---

[1] Z. Zinkevičius Lietuvių kalbos istorija, IV, p. 309.
[2] Z. Zinkevičius Rinktiniai straipsniai, II, p. 16.
[3] Z. Zinkevičius Lietuvių kalbos istorija, II, p. 126.
[4] Z. Zinkevičius Lietuvių kalbos istorija, II, p. 115.
[5] Z. Zinkevičius Lietuvių kalbos istorija, III, p. 119.
[6] Z. Zinkevičius Lietuvių kalbos istorija, II, p. 83.
[7] Visuotinė lietuvių enciklopedija, XI, p. 299–300.
[8] Mažosios Lietuvos enciklopedija, II, p. 413–415.
[9] Mažosios Lietuvos enciklopedija, I, p. 110–111.

Rytų ir Vakarų krikščionių tradicijos Vilniaus katedros kriptos freskoje

Nukryžiuotasis su Švč. Mergele Marija ir šv. evangelistu Jonu

Doc. dr. Giedrė MICKŪNAITĖ, Vilniaus dailės akademija

1985 m. Vilniaus katedros kriptoje buvo rasta sienų tapybos scena „Nukryžiuotasis su Švč. Mergele Marija ir šv. evangelistu Jonu“ (1 pav.) ir figūrinės kompozicijos fragmentai. Pripažinti seniausia tapyba Lietuvoje šie XIV a. pabaiga datuoti radiniai[1] užėmė tvirtas pozicijas Lietuvos dailės ir kultūros istorijose. Tapybos kompozicija buvo įvardyta kaip dar romanikos bruožų turinčios ankstyvosios gotikos kūrinys, nutapytas iš Vakarų Europos atvykusio meistro, kurį Alfredas Bumblauskas neseniai priskyrė pranciškonų ordinui[2]. Tiesa, pirmajame apie atradimą informuojančiame straipsnyje Tadas Adomonis, itin miglotai apibūdinęs freskos stilistiką, Vilniaus kompoziciją lygino su apie 1100 metus sukurta Nukryžiuotojo mozaika iš Dafnės vienuolyno bažnyčios Atėnuose[3]. Lietuviškoje dailėtyroje ši užuomina iki šiol buvo vienintelis vilniškės tapybos palyginimas su Bizantijos daile. Akivaizdus chronologinis prieštaravimas tarp maždaug 1400 metais datuotos freskos ir ankstyvosios gotikos, Vakarų Europoje klestėjusios dviem šimtmečiais anksčiau, nedrumstė mokslinės minties, nes jos išvadas lėmė skirtingos paskatos ir prielaidos. Kūrinio datavimas visų pirma grindžiamas istorinėmis aplinkybėmis, vadinasi, *anno ante quem non* laikytini 1387-ieji – Lietuvos krikšto ir Vilniaus katedros statybos pradžios metai. Suprantama, kad lotyniškas Lietuvos krikštas siejasi su Vakarų Europa, taigi ir gotika, o pranciškoniškąją jungtį nesunku paaiškinti žinant, kad šiam ordinui priklausė pirmasis Vilniaus vyskupas Andriejus Jastrembecas, vadintas Vasila. Vyskupo mirtis 1398-ųjų rudenį bei testamente išreikštas rūpestis savo palaidojimu prie Vilniaus katedros dar nepastatytoje Dievo Kūno, Visų Šventųjų ir šv. Pranciškaus koplyčioje[4], matyt, ir paskatino tapybą priskirti pranciškono rankai (tiesa, jokiame tekste pati kripta neįvardijama kaip vyskupo kapas). Paminėtina, kad greta šio lietuviško-vakarietiško egzistuoja ir lenkiškas-rytietiškas freskos kilmės scenarijus. Trumpai aptardama kriptos sienų tapybą, Małgorzata Smorąg-Różycka kūrinį priskyrė bizantinei dailei[5]. Šios dvi priešingos interpretacijos skatina atidžiau pažvelgti į tapybos stilistiką, funkciją ir ikonografiją.

Nukryžiavimas yra vienas seniausių krikščioniškųjų atvaizdų, kurio ikonografija kito mažiausiai. Taigi freskos siužetas būdingas ir Rytų, ir Vakarų Bažnyčiai. Žinomi rašytiniai šaltiniai nemini jokios viduramžių sienų tapybos Vilniaus katedroje ir nesuteikia galimybės patikslinti nagrinėjamos scenos sukūrimo datos ar „konfesinės priklausomybės“. Vadinasi, patikimiausias tyrimo kelias – analizuoti pačią tapybą ir ją aptarti lotyniškosios ir bizantinės dailės Nukryžiavimo ikonografijos kontekste. Scenoje vaizduojamas vinimis prie kryžiaus prikaltas Jėzus, Jo dešinėje stovi Švč. Mergelė Marija, kairėje – šv. evangelistas Jonas. Visų trijų figūrų proporcijos kiek pailgintos, tačiau pačios figūros yra maždaug vienodo dydžio, taigi ant kryžiaus miręs Jėzus vaizduojamas kaip žmogus. Pusilgiai plaukai krinta ant Išganytojo pečių ir rėmina veidą. Kontūrinė linija žymi akis, nosį, ūsus ir nedidelę barzdą. Užmerktos akys liudija, kad Kristus miręs[6]. Jėzaus kūnas nenatūraliai iškreiptas: prie kryžiaus prikaltos rankos kiek išlinkusios nuo kūno svorio, torsas pasisukęs, o kojos ir pėdos ištiestos palei kryžiaus vertikalę, tarsi jų neslėgtų kūno masė. Iš žaizdų Kristaus šone ir dešiniajame delne srūva kraujas (sunykusioje freskoje kitų žaizdų nematyti). Žemiau

1 pav. Nukryžiuotasis su Švč. Mergele Marija ir šv. evangelistu Jonu“, sienų tapyba al secco, Vilniaus katedra, apie 1400 (?). Elektroninės leidybos namų nuotrauka

juosmens surištas gan ilgas balsvas perizonijus dengia Kristaus klubus ir viršutinę šlaunų dalį.

Švč. Mergelė Marija apsigobusi rausvai rudu apsiaustu, po kuriuo vilki tamsią, pilkšvai mėlyną tuniką. Drabužiai visiškai dengia jos kūną, atidengtas tik veidas ir plaštakos. Marijos galva palenkta, dešine ranka ji rodo į nukryžiuotą Sūnų. Stambesnė šv. evangelisto Jono figūra vaizduojama palinkusi, jo kairė ranka priglausta prie krūtinės, o dešinioji remia skruostą. Evangelistas vilki žydrą tuniką, kurios audinio linkius nurodo masyvios kontūrinės linijos. Piešinys linijiškas, figūrų formas – Kristaus šonkaulius ir perizonijaus bei evangelisto tunikos klostes – žymi platus tamsus kontūras – vienintelis matomas siekis perteikti apimtis.

Tokia plastinė kalba nebuvo svetima nei Rytų, nei Vakarų krikščionims, tačiau vėlyvaisiais viduramžiais griežtas kontūrinis piešinys, tolygus ploto spalvinimas, raudonas Marijos apsiaustas virš žydros tunikos, šešėliuotės nebuvimas ir tūrio perteikimas linijomis yra bizantinės dailės bruožai. Suprantama, tokia išvada pagrįsta žinoma brandžiųjų ir vėlyvųjų viduramžių ortodoksų dailės praktika tęsti tradiciją ir saikingai kliautis naujomis raiškos priemonėmis. To paties laikotarpio katalikų dailėje Nukryžiavimo scenų įvairovė kur kas didesnė ir neatmestina prielaida, jog esama ir Vilniaus scenai artimų kompozicijų. Apskritai viduramžiais Nukryžiavimo ikonografija panašiai kito tiek lotyniškojoje, tiek ir graikiškojoje tradicijoje. Svarbiausieji pokyčiai buvo šie: nuo vaizduojamo gyvo Nukryžiuotojo atmerktomis akimais pereita prie mirusio ant kryžiaus Kristaus užmerktomis akimis; nuo Kristaus dėvinčio tuniką, vadinamąjį kolobiumą (taip pabrėžta, kad Jis – valdovas) pereita prie nurengto ir išjuokto, tik perizonijumi savo nuogumą prisidengusio Kristaus[7]. Šie ikonografijos pokyčiai atspindėjo vadinamąjį 1000-ųjų metų Vakarų tikėjimo lūžį, kuomet Kristaus dieviškumą ėmė užgožti jo žmogiškosios prigimties ir žemiškojo gyvenimo reprezentacijos. Ryškiausi Vakarų ir Rytų tradicijų Nukryžiuotojo ikonografijos skirtumai vėlyvaisiais viduramžiais yra du – kryžiaus kryžmų ir vinių, kuriomis Jėzus buvo prikaltas prie kryžiaus, kiekis. Ortodoksų dailėje Kristus vaizduojamas prikaltas keturiomis vinimis – po vieną į kiekvieną ranką ir pėdą. Pastarosios vaizduojamos prikaltos prie pakojo arba vadinamosios trečiosios kryžmos (2 pav.). Katalikų dailėje įsitvirtino vadinamasis trijų vinių tipas, kai abi

2 pav. „Nukryžiavimas“, sienų tapyba iš Dievo Motinos Užmigimo bažnyčios Volotovo lauke, Naugardas, apie 1363. Iš: L.I. Lifšic, Monumental'naja živopis' Novgoroda XIV–XV vekov, Moskva, 1987, pav. 85 (fragmentas)

3 pav. „Nukryžiuotasis su Švč. Mergele Marija ir šv. evangelistu Jonu“, sienų tapyba laidojimo kriptoje, Dievo Motinos bažnyčia, Briugė, 1350. Iš: atvirukas, b.v., b.d

4 pav. Nukryžiuotojo kojos, sienų tapybos „Nukryžiuotasis su Švč. Mergele Marija ir šv. evangelistu Jonu“ fragmentas. R. Sabataičio nuotrauka, 1985

pėdos vaizduojamos prikaltos viena vinimi tiesiai prie vertikalaus kryžiaus stulpo (3 pav.). Pažymėtina, kad katalikiškoji ikonografija nebuvo itin griežta trijų ar keturių vinių bei vienos ar dviejų kryžmų klausimu, tad vėlyvaisiais viduramžiais ikonografinė atvaizdų įvairovė Vakaruose buvo kur kas didesnė. Apskritai ginčas dėl vinių skaičiaus buvo ginčas tarp istorinės Nukryžiavimo tiesos – spėjama, kad Kristus buvo prikaltas keturiomis vinimis prie vertikalaus stulpo – ir simbolinės trijų vinių – Švč. Trejybės skaičiaus – prasmės[8]. Rytų Bažnyčios dailėje simbolinis elementas buvo pakojis, arba trečioji kryžiaus kryžma, nurodanti Kristaus valdovo statusą[9]. Nukryžiuotojo su Švč. Mergele Marija ir šv. evangelistu Jonu ikonografinis tipas itin plačiai paplitęs visoje krikščioniškojoje viduramžių dailėje, tačiau šio laikotarpio pabaigoje dažniau pasitaiko lotyniškojoje tradicijoje. To meto ortodoksų dailėje Nukryžiuotasis dažniau vaizduojamas vienas arba tapoma visa Nukryžiavimo scena, kai šalia prikalto Kristaus stovi jį apraudančiųjų figūros. Vėlyvaisiais viduramžiais katalikiškuose kraštuose vis didesnę svarbą įgavo žemiškasis Kristaus gyvenimas ir jo žmogiška prigimtis, visų pirma Kančia ir Nukryžiavimas. O ortodoksai, neatmesdami Kristaus gyvenimo epizodų, labiausiai pabrėžė Jo Prisikėlimą ir viešpatavimą Danguje.

Pristačius bendriausius ir labiausiai paplitusius Nukryžiavimo vaizdinius tenka grįžti prie Vilniaus freskos (1 pav.). Siekiant nustatyti šio kūrinio konfesinę priklausomybę, svarbu atkreipti dėmesį

5 pav. Nukryžiuotojo veidas ir kryžiškasis nimbas, sienų tapybos „Nukryžiuotasis su Švč. Mergele Marija ir šv. evangelistu Jonu“ fragmentas. R. Sabataičio nuotrauka, 1985. Raides „ω“ ir „u“ išryškino G. Mickūnaitė

į tai, kad Nukryžiuotasis su Švč. Mergele Marija ir šv. evangelistu Jonu pavaizduoti laidojimo kriptoje, o tai yra išskirtinai katalikų tradicijos bruožas[10]. Taip pat verta atidžiau pažvelgti į Kristaus pėdų vaizdavimą. Sprendžiant iš išlikusios tapybos (matoma tik viršutinė Kristaus dešinės pėdos dalis) kriptoje nutapytas vienos kryžmos kryžius (4 pav.). Taigi, nors nėra aišku, kelių vinių tradicija buvo sekama, tai, kad kojos vaizduojamos itin tiesios, o dešinioji pėda yra nukreipta stačiai žemyn, labiau tikėtinas yra trijų vinių vaizdavimo būdas. Ortodoksų dailėje Kristaus pėdos remiasi į pakojį, todėl yra beveik horizontalioje padėtyje (2 pav.).

Kaip jau minėjau, Vilniaus kompozicijoje (1 pav.) Kristaus kūnas pavaizduotas taip, tarsi būtų sujungtas iš dviejų dalių. Tokį įspūdį sudaro kūno svoriui paklūstančios rankos ir liemuo ir jo nepaisančios itin tiesios kojos. Nuo brandžiųjų viduramžių ir katalikų, ir ortodoksai dailėje buvo įprasta vaizduoti ne tik žemyn tempiamas Nukryžiuotojo rankas, sulinkusį liemenį bet ir per kelius sulenktas kojas (2, 3 pav.)[11]. Tad kyla klausimas, kodėl kūno svorio logikos nesilaikoma Vilniaus katedros freskoje?

Manau, kad į šį klausimą galėtų atsakyti pats meistras, ne tik ištapęs kriptą,

Nukelta į 12 p.

Lietuva – Baltarusija

Lietuvos baltarusiai: kas jie?

Aleksandras ADAMKAVIČIUS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 20

Svarbiausi baltarusių gyvenimo centrai tarpukario Vilniuje buvo baltarusių gimnazija ir muziejus

Tarpukariu baltarusių gyvenimas čia buvo aktyvus ir centrai buvo, be abejo, Vilniaus baltarusių gimnazija ir baltarusių Luckevičių muziejus. Gimnazija veikė 25 metus, išgyveno visas okupacijas ir buvo uždaryta komunizmo laikais – 1944 m. Dalis dėstytojų buvo represuoti, kai kurie emigravo į Vakarus. Manau, jog dar ateis laikas, kai šiuolaikinė bendruomenė įvertins gimnazijos veiklą, nes ji užaugino visą baltarusių patriotų kartą, tuos, kurie kovojo ir mirė su žodžiu „Baltarusija“. Sovietiniais metais svarbios buvo ne nacionalinės, o komunistinės idėjos. Taip liko ir iki šiol.

Muziejaus likimas, mano manymu, yra tragiškesnis už gimnazijos. Jis taip pat egzistavo per visas okupacijas ir buvo uždarytas komunistų 1945 m. Viena dalis eksponatų buvo perduota į Baltarusiją, kita dalis paskirstyta Lietuvos archyvams, muziejams, bibliotekoms. Norint pasiekti teisybę, šį muziejų reikėtų atkurti elektroninėje erdvėje. Kol kas baltarusių bendruomenės, organizacijų ir veikėjų bandymai jokio rezultato neturi. Manau, kad viena iš priežasčių yra ta, kad baltarusiai iki šiol neturi savo nacionalinės valstybės.

Baltarusių pėdsakų Vilniuje galima sutikti ir šiandien

Baltarusiai paliko ryškų pėdsaką Vilniuje: nemažai gatvių pavadintos dabartinių Baltarusijos miestų pavadinimais (Lydos, Dysnos, Ašmenos, Polocko ir t. t.), baltarusių veikėjų ir rašytojų vardais (Koloso, Kupalos, Paškevičiūtės ir t. t.), yra ir baltarusių gyvenimą liudijančių memorialinių lentelių, sukurtų Gudų kultūros draugijai. O apsilankę Vilniaus kapinėse (Rasų, Šv. Eufrosinijos), pamatysime nemažai žymių baltarusių veikėjų kapų.

Lukiškių aikštę baltarusiai sieja su Kostu Kalinausku, kuris vadovavo sukilimui prieš rusus ir buvo nubaustas mirtimi šioje aikštėje, kurioje šiandien pastatyta memorialinė lenta.

Šiandien Lietuvos edukologijos universitete (LEU), Filologijos fakultete, galima įgyti baltarusių filologijos specialybę. Baltarusių kalbos, literatūros ir etnokultūros centras (Baltarusių kalbos, literatūros ir etnokultūros katedra) buvo įkurtas LEU (tuomet VPU) Slavistikos fakultete, remiantis Lietuvos Vyriausybės nutarimu nuo 1991 m. liepos 31 d. centre galima įgyti baltarusių filologijos specialybę. Pagrindinė veikla – baltarusių kalbos specialistų paruošimas. Lietuvoje galima įgyti ne tik vidurinį, bet ir aukštąjį išsilavinimą baltarusių kalba.

Baltarusių laikraščiai, leisti per lenkų okupaciją Vilniuje

Čia buvo Vilniaus baltarusių gimnazija. Zmicero Karachuno nuotr.

Vilniuje veikia Pranciškaus Skorinos vidurinė mokykla, kurioje dėstoma baltarusių kalba. Neseniai iš Baltarusijos į Vilnių persikėlė Europos humanitarinis universitetas. Per Lietuvos radiją ir televiziją transliuojamos laidos baltarusių kalba, skirtos baltarusiams.

Šiandien Lietuvos baltarusiai turi labai palankias sąlygas palaikyti ryšius su savo istorine tėvyne – už kelių dešimčių kilometrų nuo Vilniaus jau Baltarusija. Bet ar tai yra gerai?

Iš vienos pusės baltarusiai turi labai geras sąlygas palaikyti ryšiams su savo tėvyne. Bet ne viskas taip paprasta, kaip atrodo iš pirmo žvilgsnio. Kaip ir sakiau, baltarusiai neturi savo nacionalinės valstybės, o dabartinė valdžia nesuinteresuota baltarusiais ir tuo, kad jie išsaugotų savo identitetą. Šalies vadovai ne kartą negarbingai atsiliepdavo apie baltarusių kalbą, kultūrą, istoriją. Jeigu žmogus, kuris vadovauja valstybei, sako, kad baltarusių kalba negalima pasakyti nei vienos protingos minties, tai apie ką mes galime šnekėti. Muravjovo bei kitų carų valdininkų svajonė išsipildė – per paskutinius 18 metų Baltarusija pavirto Rusijos provincija. Valstybę, kurioje uždaromos baltarusių mokyklos, nėra nei vienos aukštosios mokslo įstaigos, kurioje būtų dėstoma baltarusiškai, per televiziją transliuojama daug laidų rusų kalba, taip pat ir pagrindinių laikraščių, interneto svetainių kalba yra rusų ir t. t., sunku pavadinti baltarusiška ir aišku, kad ji nebus suinteresuota išsaugoti baltarusių kultūrą užsienyje. Čia baltarusiai gali tik palaikyti kultūrą, o ne ugdyti ją, tam jie neturi jėgų. Rusų kalbos įtaka labai didelė ir dėl šios kalbos jie praranda ryšį su protėviais ir daugelis antros kartos atstovų jau nebejaučia esą baltarusiai. Tai viena iš pagrindinių priežasčių, dėl kurios, manau, baltarusiai praranda ryšį su ja ir jie jau nėra baltarusiai, nepaisant to, kad Baltarusija yra labai arti.

Jazepo Drazdavičiaus paveikslas „Pranciškaus Skorinos spaustuvė Vilniuje“

Be abejo, ryšis su tėvyne yra. Baltarusijos valstybė palaiko įvairius projektus, skirtus geriems baltarusių ir lietuvių santykiams kurti, bet jie kol kas, deja, neskatina baltarusių identiteto išsaugojimo.

Kai kurie baltarusiai sako, kad jų netenkina toks Baltarusijos valstybės požiūris į savo tautiečius. Iki šiol nėra priimtas įstatymas dėl baltarusių užsienyje. Baltarusių patriotų yra labai nedaug. Turėti vien tik idėją neužtenka. Taigi, niekas daugiau nedaro nieko dėl baltarusių asimiliacijos, tik jų metropolija.

Pabaiga

Esu tėtės dukra

Nijolė Leokadija LELKAITĖ-BAIKIENĖ, Vilnius

Atkelta iš 4 p.

verkėme kartu su mama ir verkdami klausėme savęs: „Kur mūsų tėvelis?..“

Mamai ne iš karto pavyko palaidoti tėvelį. Prieiti prie karsto buvo neįmanoma. Ilgai neatsirado, kas prakastų sniegą, iškirstų karstą. Tik po daugelio mamos prašymų, įpusėjus antram mėnesiui ūkvedė davė potvarkį atkasti karstą.

Laidojo tėvelį įpusėjus žiemai – tundroje. Nei aš, nei Valdas nepalydėjome jo į paskutinę kelionę. Tą dieną buvo beprasidedanti pūga. Darbininkų padedami, jie karstą padėjo ant rogių ir mamos lydimi vežė tėvelį į kapines.

Pūga ėmė siautėti, o kapuose iškilo nenumatytų sunkumų, – duobė, iškalta lede, pasirodė per maža. Kilo pavojus, kad, pūgai stiprėjant, palaidoti nepavyks. Mama, palikusi lydėjusius žmones ir karstą prie duobės, ryžosi skubėti į gyvenvietę pagalbos. Galop padedant žmonėms, mama palaidojo tėvelį, tiksliau, tik paslėpė ledo urve.

Atėję prie tėvelio kapo, matydavome, kad amžino įšalo žemė nesuteikia ramybės net mirusiems. Kai truputį atšyla, žemės paviršių ima veikti storas sniego sluoksnis. Tirpstantis sniegas dažnai praskiria žemę, ir plyšiai prisipildo vandens. Dažnai tekdavo matyti užpiltą net visą kapą, o neretai ir į paviršių išstumtą karstą. Kapai nuolat iro, neišlikęs iki šių dienų ir mano tėvelio kapas.

Noriu papasakoti lageryje, Stolbuose, tėvelio sapnuotą sapną. Pokylis. Jis siautulingai šoka. Išėjęs atsivėsinti į verandą, išvydo saulėlydį. Saulė leidosi į tamsėjančius debesis. Žiūrėdamas į tolį, jis susimąstęs tarė: „Aš šiandien šokau paskutinį kartą...“

Pabaiga

Bykovo kapinės. 1972 m. nuotrauka

Kryželių „ X“ pažymėtas jurtoje mūsų langelis

AUŠRA

Kas kam įvarčius muša?

Atkelta iš 1 p.

Kryžius Berznyko kapinių patvoryje. Jame įrašyta: „Įamžiname Lietuvos karių, kurie 1920 metais kartu su Raudonąja armija įsiveržė į Lenkijos teritoriją, poilsio vietą. Klebonas“ I.Gasperavičiūtės nuotr.

karius, kovojusius už Lenkijos nepriklausomybę Vilniaus ir Naugarduko kraštuose. „Šie kariai įrodė esą atsakingi už savo Tėvynę“, – pabrėžė Lenkijos Prezidentas. Armijos Krajovos (AK) Vilniaus apygardos generolui Aleksanderiui Kšyžanovskiui (Aleksander Krzyżanowski), arba Vilkui, po mirties skirtą apdovanojimą – Lenkijos atgimimo ordino Didįjį kryžių – priėmė generolo šeima.

„Nežinau, ar galiu sulaikyti emocijas, nes man tai – labai svarbus įvykis“, – sakė B. Komorovskis po apdovanojimų įteikimo. Teikdamas ordinus „savo tėvo bendražygiams“, „išlikusiems gyviems Vilniaus Armijos Krajovos nariams“ bei visų AK karių vado buvusios Respublikos šiaurės rytuose – generolo Vilko – dukrai, Prezidentas teigė esąs „susijaudinęs ir didžiai dėkingas“.

B. Komorovskis pabrėžė, kad generolo Vilko kapas jam visada buvo AK vilnietiškų grupuočių atminimo simbolis. Anot jo, Vilniaus ir Naugarduko kraštuose kovojusieji šios armijos kariai nusipelnė ne tik pagarbos, bet ir vaidmens ugdant naujas lenkų kartas. „Kariai, kurie nepaprastai sunkiomis sąlygomis įrodė savo atsakomybę už tėvynę, įrodė tų kraštų lenkiškumą, įrodė, kad Lenkija nepražuvo ir kad Lenkija vėl svajoja apie laisvę. Mano kartai, „Solidarumo“ kartai, AK tradicijos, kaip tam tikras nesurašytas svajonių, kurios apima brangius protėvių kraštus – Vilnių, Vilniaus kraštą, Lietuvą, Naugarduko kraštą ir visus kitus pakraščius – testamentas, formavo mus, mūsų svajonę tarnauti laisvai Lenkijai“, – kalbėjo B. Komorovskis.

Ne kartą teko skaityti apie AK veiklą Vilniaus krašte, skaičiau apie surastus sąrašus lietuvių, kurie, AK Vilniaus vadovybės manymu, turėtų būti sunaikinti, tačiau po Lenkijos Prezidento pasisakymo, kad Kšyžanovskis įrodė tų kraštų lenkiškumą… neteko skaityti šiandienos Lietuvos politikų, istorikų ar diplomatų nuomonės ir Prezidento minties komentaro bei vertinimo. Jeigu jau kalbame apie diplomatus, jeigu skaitome apie Lenkijos diplomatų indėlį restauruojant Rasų kapinių dalį, kurioje palaidoti Lenkijos legionieriai, reikėtų paklausti, ką nuveikė Lietuvos diplomatai Berznyko klausimu. Taigi tuo metu, kai lenkų visuomenė ruošėsi Nemuno mūšio paminėjimui ir Panerių kryžiaus bei obelisko pašventinimui, Lietuvos diplomatai dalyvavo Tomo Venclovos jubiliejaus minėjime Krasnagrūdos dvarelyje šalia Seinų. Į šį renginį iš Vilniaus atvyko net pats URM viceministras, dalyvavo kultūros atašė prie LR ambasados Lenkijoje, LR konsulas Seinuose.

Tačiau ar būdami Krasnagrūdoje ir Seinuose ką nors nuveikė, kad Berznyke nebūtų žeminamas lietuvių vardas, mums nežinoma. Mat kol kas vis dar stovi jau pašventintas Panerių obeliskas ir kryžius, neva įamžinantis 1920 m. žuvusių lietuvių karių atminimą, kapinių patvoryje, o Lietuvos karių palaidojimo vietoje pastatytas paminklas vis dar oficialiai neatidengtas. Panerių obeliskas Berznyko kapinėse pastatytas prieš septynerius metus. Kaži kodėl lenkai taip ilgai delsė jį pašventinti? Gal laukė Lietuvos aiškios pozicijos? Nesulaukė. Patys lenkai jautė tam tikrą nepatogumą, aiškindavo, kad kaltas ir už viską atsakingas parapijos klebonas, kad čia jo privati teritorija, o jis pats nesukalbamas ir užsispyręs žmogus. Juk visiems (juolab iniciatoriams) akivaizdu, kad tai antausis lietuviams, kad tai kenks abiejų tautų santykiams, todėl ir delsė. Tačiau šį kartą į iškilmes jau atvyksta ir oficialus valstybės atstovas iš Tautos atminties instituto (IPN). Ar ši istorija nėra akivaizdus Lietuvos diplomatų fiasko? Ar taip turėtų atrodyti gerų lietuvių ir lenkų tarpusavio santykių kūrimas? Kas tokius sprendimus priima? O gal diplomatai šiame krašte kitus prioritetus turi?

Štai Seinuose dirbantis konsulas negalėjo spręsti Berznyko problemų, nes visą mėnesį Lietuvos diplomatija buvo užsiėmusi „sudėtinga“ Punsko valsčiaus viršaičio dilema – atsistatydinti ar neatsistatydinti. Beje, iki šiandien neaišku, kodėl, bet aišku tai, kad labai buvo siekiama supriešinti Punsko savivaldybės valdininkus su lietuvių visuomeninėmis organizacijomis. Dabar svarstau, ar tai iš dalies ir nepasisekė, bet kadangi pradedu tikėti bioritmo švytuoklės taisykle, manau, kad Punsko ir Seinų krašto lietuviams pakaks išminties ir vis tiek laimės tautinis solidarumas, nugalėjęs laikinas ir nepagrįstas kažkieno asmenines ambicijas bei nelabai suprantamus ir ne iki galo elegantiškus politinius žaidimus.

Irena GASPERAVIČIŪTĖ, Punskas
Šaltinis: „Aušra“, 2012/18

Muziejus laikraštyje Nr. 38 (247)

Trakų rajono herbai

Herbus, kaip istorijos šaltinius, tiria heraldika. Kaip disciplina, heraldika susiformavo XIX a. II pusėje. Lietuvoje herbai atsiranda kartu su valstybe. Pirmiausia herbus pradėjo naudoti valdovai, atskirų žemių valdytojai, didikai, miestai, bažnyčia, vėliau – amatininkų cechai.

Herbų kūrimu ir su jais susijusių teisinių santykių aiškinimu rūpinosi Lietuvos heroldai žinomi nuo XV a. pr. XVI a. šiuos reikalus tvarkė Lietuvos didžiojo kunigaikščio kanceliarijos tarnautojas.

1966 m. Kultūros ministerijos iniciatyva buvo įkurta Respublikinė heraldikos komisija. Jos įkūrimo tikslas – atgaivinti senuosius miestų herbus ir sukurti naujus. Per trumpą veiklos laikotarpį buvo patvirtinti 46 Lietuvos miestų herbai.

1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę Heraldikos komisija buvo pavaldi Lietuvos Respublikos Aukščiausiajai Tarybai, nuo 1993 m. komisija veikia prie Lietuvos Respublikos Prezidentūros. Šiuo metu yra patvirtinta per 300 Lietuvos miestų ir miestelių herbų.

Trakų herbai yra vieni seniausių Lietuvoje. Trakų žemės herbas išsivystė iš Trakų kunigaikščių Kęstučio ir jo sūnaus Vytauto antspaudų, kuriuose jau XIV a. matome stovintį šarvuotą karį.

Trakų miesto herbas turėjo atsirasti XIV a. pab. Lietuvos didysis kunigaikštis Kazimieras 1441 m. kovo 27 dieną Trakų karaimams suteikė Magdeburgo miesto teises, kuriomis Trakų krikščionys naudojosi nuo Vytauto Didžiojo laikų.

Šiuo metu Trakų rajono savivaldybei priklauso 8 seniūnijos: Aukštadvario, Grendavės, Lentvario, Onuškio, Paluknio, Rūdiškių, Senųjų Trakų ir Trakų. Šių seniūnijų centrams 1996-2012 m. buvo sukurti herbai. Aštuonių herbų autoriai yra Juozas Galkus, Arvydas Každailis, Laima Ramonienė, Rolandas Rimkūnas ir Jokūbas Zovė.

Trakų miesto herbas patvirtintas

Trakų rajono herbai. Lietuva, 2012 m. O.Ševeliovo nuotr.

1996 m. sausio 23 d. Raudoname skydo lauke juodaplaukė Jono Krikštytojo galva. 1998 m. vasario 5 d. buvo patvirtintas Trakų rajono savivaldybės herbas – raudoname lauke karys sidabriniais šarvais, dešinėje rankoje laikantis sidabrinę ietį su auksiniu ietigaliu, o kaire ranka atsirėmęs į raudoną skydą su auksiniais Gediminaičių stulpais. Abiejų herbų autorius A. Každailis.

2001 m. gegužės 4 d. buvo patvirtintas Lentvario (aut. A. Každailis) herbas – raudoname lauke trys auksiniai klevo lapai. Tais pačiais metais liepos 24 d. patvirtintas Senųjų Trakų herbas (aut. R. Rimkūnas) – raudoname lauke auksiniai Gediminaičių stulpai. Aukštadvario herbas buvo patvirtintas 2008 m. lapkričio 26 d. Herbo sidabriniame lauke pavaizduoti du raudoni upėtakiai, skydo viršuje – raudona kunigaikščio karūna su auksiniais lankais. 2010 m. spalio 18 d. LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė patvirtino Rūdiškių herbą (aut. A.Každailis) – žaliame lauke, atskirtame nuo sidabrinės skydo galvos pušų spyglių linija, sidabrinė elnio galva su auksiniais ragais. 2011 m. vasario 25 d. patvirtinamas Paluknio herbas – žaliame lauke penkios banguotos sidabrinės juostos. 2012 m. patvirtinti du paskutinieji Trakų raj. savivaldybės herbai – Grendavės (aut. J. Galčius) ir Onuškio. Grendavės herbas – mėlyname lauke sidabrinė fantastinė būtybė – su vilko galva, krūtinė ir priekinės kojos, toliau žuvies uodega – su auksiniu liežuviu ir iltimis bei nagais. Onuškio herbas – žaliame lauke sidabražolė su trimis auksiniais penkialapiais žiedais. Šio herbo idėjos autorius – mokytojas Vydas Kasperavičius, o dailininkė – Laima Ramonienė.

Trakų istorijos muziejaus sieną fojė, prie pagrindinio įėjimo puošia Trakų rajono ir Elektrėnų savivaldybės seniūnijų emaliuoti spalvoti herbai, kuriuos 2012 m. pagamino firma „EMALĖS.LT“ Kitame straipsnyje apžvelgsime Elektrėnų savivaldybės seniūnijų herbus.

Trakų istorijos muziejaus direktorius
Virgilijus Poviliūnas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 39 (248)

Elektrėnų savivaldybės herbai

2000 m. įvyko savivaldos reforma ir buvo įkurtos naujos savivaldybės. Taip dalis Trakų rajono atiteko Elektrėnų savivaldybei.

Naujai sukurtoje savivaldybėje yra 8 seniūnijos: Beižonių, Elektrėnų, Gilučių, Kazokiškių, Kietaviškių, Pastrėvio, Semeliškių ir Vievio. Dalis šių miestelių turi ilgą ir įdomią istoriją, tačiau herbų neturėjo. Naujieji herbai sukurti 1999 – 2006 metais. Arvydas Každailis sukūrė Vievio herbą, o Rolandas Rimkūnas – likusius miestelių herbus.

Trakų istorijos muziejus administracijos patalpose, atstatyto Dominikonų vienuolyno vestibiulyje 2012 m. liepos mėn. įrengė Trakų rajono ir Elektrėnų savivaldybės miestų ir miestelių herbų sieną. Herbų pristatyme dalyvavo Elektrėnų savivaldybės meras Kęstutis Vaitukaitis, Trakų rajono savivaldybės meras Vincas Kapočius, abiejų savivaldybių darbuotojai, muziejininkai.

Visus herbus pagamino Vyčio Ramanausko vadovaujama UAB „Emalės“. V. Ramanauskas muziejui padovanojo du – Trakų rajono ir Vievio miesto – herbus.

1999 m. gegužės 20 d. patvirtintas Vievio miesto herbas – mėlyname lauke auksinės spausdinimo staklės.

1999 m. lapkričio 10 d. patvirtintas Elektrėnų miesto herbas – mėlyname lauke trys auksiniai skersiniai žaibai. Abipus žaibų – dvi auksinės aštuoniakampės žvaigždės.

Elektrėnų savivaldybės herbai. O.Ševeliovo nuotr.

2002 m. buvo patvirtinti Kietaviškių ir Semeliškių miestelių herbai. Gegužės 9 d. patvirtintas Kietaviškių herbas – mėlyname lauke auksinis jūrinis erelis naguose laikantis auksinę žuvį, rugsėjo 22 d. – Semeliškių herbas – skydas, skersai skeltas S raidės linija. Žaliame priekiniame lauke auksinis varpas. Galiniame sidabriniame lauke – rombų ornamentas su lygiakraščiais kryželiais.

2005 m. gruodžio 29 d. LR Prezidentas Valdas Adamkus patvirtino Kazokiškių miestelio herbą – mėlyname lauke virš sidabrinio pusmėnulio Švč. Mergelė Marija su kūdikėliu, puslankiu apsupta 12 auksinių penkiakampių žvaigždžių.

2006 m. buvo patvirtinti trys likusieji Elektrėnų savivaldybės seniūnijų herbai. Liepos 19 d. patvirtintas Pastrėvio herbas – sidabriniame lauke žalias vandens malūno ratas su auksine ašimi, skydo galva mėlyna atskirta vingiuota linija. Rugpjūčio 1 d. patvirtintas Gilučių herbas – žaliame skydo lauke 12 auksinių gilių. Lapkričio 17 d. patvirtintas Beižonių herbas – žaliame lauke sidabrinė išskėstais sparnais gervė su auksinėmis kojomis ir snapu bei raudonu viršugalviu.

Tai trumpa Trakų rajono ir Elektrėnų savivaldybės miestų ir miestelių herbus apžvalga. Tai – puikus šiuolaikinės istorijos pavyzdys, supažindinantis lankytojus su Lietuvos heraldika.

Trakų istorijos muziejaus direktorius Virgilijus Poviliūnas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Antrasis pasaulinis karas

Lietuvių ir vokiečių policininkų žūtis prie Eišiškių 1944 m. gegužės 21 d.

Vaida PAKARKLYTĖ, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro vyr. specialistė

Tęsinys. Pradžia Nr. 18

Partizanai, nepaisydami perspėjimo, neskubėjo palikti plento. Juos domino begalė dalykų: „Grupelė apsupa „trofėjinius“ vokiečius. Karininkas netrukus jau stovi su nunešiotais kolegos batais, o naujas karininko batų savininkas apžiūrinėja save su pasitenkinimu. Netrukus kažkas kitas „siūlo“ vokiečiui pasikeisti marškiniais, nes ant tokių kaip jo, šilkinių, tamsiai mėlynos spalvos, utėlė šviečia kaip žibintas ir menkas jos čia gyvenimas. Kita grupelė susirinko prie automobilio. Vieni pildo žiebtuvėlius benzinu, kiti, ypač apdairūs, išsipjauna iš padangų gumą batų kulnams.“

Šaudymo sukeltas triukšmas į automobilio pusę pasiekė kuopos vado būstinę ir paskatino Dziewic išsiųsti ant plento Jerry, Mal ir Marysia. Patrulis, vedamas Jerry, priėjo iki įvykio vietos, tačiau jau nebespėjo sugrįžti su raportu. Nuo Eišiškių pusės važiavo trys sunkvežimiai, pilni ginkluotų vokiečių ir lietuvių. Bom ir Jur su savo kareiviais greitai pasitraukė į netoliese – 50 m. nuo plento kairėje pusėje esantį nedidelį miškelį. Sunkvežimiai privažiavo prie apversto automobilio ir sustojo. Tuomet partizanai atidengė šautuvų ugnį. Vokiečiai ir lietuviai greitai šoko nuo sunkvežimių platformų ir užėmė pozicijas griovyje, esančiame šalia plento, greta sunkvežimių, kiti nubėgo į mišką, ant kairėje pusėje esančios nedidelės kalvos, apie 40 m nuo lenkų posto ir pradėjo šaudyti. Turėjo daug šaunamųjų ginklų, netaupė šaudmenų, todėl sugebėjo prie žemės prispausti Bom ir Jur kareivius. Trečias automobilis apsisuko ir išvažiavo į Eišiškes.

Lenkai turėjo taupyti amuniciją, todėl šaudė retai, tik tuomet, kai matė tikslą. Tuo metu, kai vokiečių šaudymas silpnėjo, partizanai šaukė: „Valio!“ Tačiau nebuvo tikri, ar laimės. Vienu momentu Maly nusprendė pasitraukti tam, kad atvestų Dziewic pagalbą. Jur sutiko, nors šita mintis nebuvo lengvai įgyvendinama. Miškelis buvo mažas, apie 20 m pločio, o už jo – atviras laukas į plento pusę. Vokiečiai ir lietuviai apsupo miškelį, o kadangi jis augo ant kalvos, galėjo matyti visas puses ir šaudyti į kiekvieną judantį taikinį.

Plente nesiliovė rankinių ir mašininių ginklų ugnis, jų atgarsiai siekė Baltapetrius, tačiau vadas nežinojo, kokios būklės yra trys jo skyriai. Iškvietė Szkrab ir liepė jam su dviem Madej ir Wilkolak skyriais nuvykti į plento pusę ir įvertinti situaciją ir, jeigu būtų šansas laimėti, kad įsitrauktų į kovą, tačiau jeigu tokio šanso nebūtų, padėtų pasitraukti pasiaukojusiems kovai partizanams.

Abu skyriai jau seniai buvo gavę aliarmą ir pasiruošę išžygiavimui. Išžygiavo artu lauku tiesiai į mišką, kuris buvo užimtas vokiečių. Tačiau, priartėjus prie tikslo apie 400 m, juos apšaudė vokiškas kulkosvaidis MG, todėl teko žygiuoti šiek tiek žemiau nei kalvos viršūne. Nuokalne pateko iki vietos, esančios keliasdešimt metrų nuo plento ir apie 80 m nuo miškelio, apsupto vokiečių. Čia stovėjo gyvenamasis namas. Abu skyriai sustojo prieš namą tam, kad įvertintų situaciją. Tuo metu vokiečiai apšaudė besižvalgančius partizanus granatsvaidžio šoviniais ir apmėtė juos mažomis granatomis, iššautomis iš raketinės. Užpultiesiems pasisekė pasislėpti už arti stovinčio namo. Vienintelis Szkrab buvo sužeistas.

Kai vokiečiai pametė priešininkus iš savo akiračio ir nutraukė šaudymą, Madej pasuko vingiuotu plotu priešininko pozicijos link. Priėjo kalvos viršūnę ir atsidūrė apie 20–25 m. prieš miško kraštą, kurį buvo okupavę priešai. Matė vokiečius, galėjo juos apšaudyti automatais, jo komandos partizanai turėjo keletą jų, taip pat šautuvų, granatų, tuo metu Madej liepė atsitraukti. Jis nukeliavo gauti nurodymų iš būrio vado, neinformavęs jo apie tai, ką matė.

Wilkolak skyrius gavo įsakymą: patekti į kitą plento pusę ir surasti tinkamą priedangą nuo vokiečių apšaudymo. Tačiau po

Zigmantas Blažejevičius (Zygmunt Blażejewicz, slap. Zygmunt)

valandos Wilkolak sugrįžo sužeistas į kaktą. Skyriaus vadovavimą perėmė Mečislavas Kolyško (Kret). Užėmė postus griovyje prie plento ir vedė ugnį link vokiečių užimto miško.

Taip pat Madej skyrius į besiginantį priešą šaudė iš arti. Szkrab, Nietoperz ir Rejtanas Mickievičius (Wichura) šaudė nuo namo stogo. Per šaudymą vokiečiai padegamaisiais šoviniais padegė ūkinį pastatą. Po vokiečių granatsvaidžio ugnimi pateko miškelis, kuris buvo užimtas Bom ir Jur žmonių. Ir ten nebuvo linksma. Tadeušas Mongirdas (Krzych) prisimena:

Mūsų situacija yra bjauri. Mažas beržynas 50x50 m, visiškai netekęs atžalyno, išduoda menkiausią mūsų judesį. Vokiečiai, pasislėpę už plento pylimo, šaudo į mus nuo fronto ir iš kairiojo sparno, dengia galimą atsitraukimą į pietus ir į Kalesninkus. Iš dešiniojo sparno į mus skrieja stipriausia ugnis iš kito miškelio, atskirto septyniasdešimties metrų lauko atkarpa. Iš šito miškelio, tankesnio ir apaugusio storesniais medžiais, taip pat apšaudoma kelių šimtų metrų erdvė su lengvai besikeliančių jaunų dvidešimties centimetrų rugių lauku – vienintelių pasitraukimo keliu į pietus, į Baltapetrius. Tarp kitko, apie pasitraukimą negalėjo būti kalbos, nes jau po keliolikos minučių turėjome penkis sužeistuosius, kuriuos išnešti esant tokiai ugniai, neįmanoma. Dabar prasideda nauja polka. Vokiečiai slėnyje už plento pastatė granatsvaidį ir reguliariai kas minutę siunčia mums po granatą. Girdime svaidomo užtaiso gaudesį, besitęsiantį sprogimo šnypštimą, kuris apipila mus dulkių debesiu, ir po to ant galvų krenta smulkių šakelių bei lapų lietus.

Kiekvienas bando tapti plonas kaip popieriukas, pastumdydamas iš po pilvo į šonus dėtuves, granatas, perdeda net per daug prikištų kišenių ant krūtinės, turinį. Oras virš mūsų galvų dreba nuo dvelksmo, zyzia, zvimbia kaip sparvos rikošetai, sausai traška fosforo sviediniai po susidūrimo su beželių kelmais. Tačiau staigiose pertraukose tarp ugnies bangų įtampa artėja į pabaigą: dabar pajudės. Rankos mėšlungiškai susitraukdavo ant granatos. Naują ugnies ir kulkų bangą priimame beveik su palengvėjimu.

Tuo metu Jur, ieškodamas būdo, kaip perimti kovos iniciatyvą, nusprendė išsiųsti Brzoz su jo skyriumi, kad tas pereitų apie 100 m Kalesninkų link ir iš ten šautuvo ugnimi užpultų vokiečius. Kareiviai iš jo komandos pradėjo trauktis, tačiau jau po kelių šuolių, kuriais mėgino įveikti kalvą, buvo apšaudyti kulkosvaidžio, tada jau atsigulė lauke ir į kovą įsitraukti jiems nebepavyko. Vienas iš šio mūšio dalyvių – Zdzislavas Ostrovskis (Ptak) – taip įsiminė šitą įvykių fragmentą:

Gavome įsakymą pasitraukti per pievą ar dirvoną apie 100 m Kalesninkų link, kad atakuotume miškelį su vokiečiais. Aš buvau sužeistas į krūtinės ląstą dar preš pusfinalį. Prie manęs

Vieta, kurioje įvyko AK pasala

prišliaužė Chinczyk iš 1 skyriaus ir Tarzan iš 8 skyriaus. Uždėjus tvarstį, mane už pečių nutempė į mūsiškių pusę. Aš, gulėdamas aukštielninkas, atsistumdavau kojomis. Buvome jau arti tikslo, kai žuvo Chinczyk, kuriam pataikė į galvą. Netrukus po to buvo sužeistas Tarzan, bet jis sugebėjo prišliaužti prie skyriaus. Iki kovos pabaigos gulėjau pridengtas mirusiu Chinczyk. Kai mane kėlė, saulė jau leidosi.

Taip pat iš miškelio pasitraukė Goral su savo šovinių padavėju, Murarz, nes užstrigo mašininis pistoletas ir nesugebėjo jo pataisyti.

Jur bandė panaudoti gudrybę, kad palenktų priešą pasiduoti. Sulaikytam adjutantui, lengvojo automobilio keleiviui, liepė priartėti prie miškelio, kurį buvo užėmę priešai ir pakviesti vokiečius, kad jie pasiduotų, o jiems nesutikus, pagrasinti, jos sulaikytasis ūkio karininkas bus sušaudytas. Adjutantas sutiko ir nuėjo,šaukdamas tai, ką jam liepė, tačiau kai pasišalino per 25 m, įšoko į pirmą pasitaikiusį griovį ir ėmė garsiai raginti savo bičiulius, kad atakuotų partizanus.

Tuo metu Maly sugebėjo pasišalinti iš grėsmingo rajono, nusigavo į Baltapetrius ir nusakė Dziewic situaciją ant plento. Vadas į kovą išsiuntė abu kulkosvaidžius. Ltn. Lis ėmėsi kulkosvaidžio Zoska ir išžygiavo kaimo keliu Kalesninkų link, Bob su savo Baska pajudėjo ta pačia kryptimi, keletą valandų anksčiau pajudėjo Wilkolak ir Madej skyriai. Kalvelės viršūnėje jo žmonės pastatė kulkosvaidį ir pradėjo šaudyti į mišką, kuriame buvo vokiečiai; šie atsakė granatsvaidžio granatomis. Tada Bob perkėlė Baskos postą į kitą plento pusę ir iš ten šaudė į vokiečius. Su juo kartu buvo Goral ir Murarz, kurie pataisė savo mašininį pistoletą ir įsitraukė į kovą.

Šioje kovos fazėje, vis dar būdamas Baltapetriuose, Dziewic, susirūpinęs besitęsiančiu mūšiu, liepė nutraukti kovą su priešu. Iššovė pats arba liepė tai padaryti kažkuriam ryšininkui, penkių žvaigždžių balta raketa, reiškiančia ženklą atsitraukti nuo priešo ir grįžti į vietą. Szkrab, nors pastebėjo signalą, nepakluso įsakymui, mat, tuo metu jis jau nebegalėjo būti įvykdytas. Visų skyrių partizanai buvo labai arti besiginančių priešų – atitolę nuo jų postų nuo 50 iki 20 m. Tokiu atveju pasišalinimas iš užimtų pozicijų į tiesioginę ugnį galėjo turėti didelių praradimų, daug didesnių nei tie, kurie būtų šturmavus priešo postus.

Tačiau buvo priežastys, kurios pateisino raketos iššovimą. Vienu momentu virš plento pasikėlė didžiulis dulkių stulpas. Iš Eišiškių pusės turėjo važiuoti automobiliai. Vėjo nebuvo, tiršti dulkių kamuoliai tvyrojo ore. Keleto kilometrų nuo kovos lauko atstumu sustojo automobiliai, kadangi dulkių kamuoliai taip pat nustojo slinktis plentu. Asmenys, kurie stebėjo šį reiškinį, išgyveno gana didelę nervinę įtampą. Nebuvo aišku, ar automobiliai – galbūt šarvuoti – pateks į kovos lauką.

Tačiau tą dieną partizanus lydėjo sėkmė. Marcelis Ciunskis (Puma) taip pat kažkurį laiką vedė ugnį, šaudydamas ilgomis serijomis nuo kalvos prie kelio į Kalesninkus. Vokiečiai ir lietuviai aiškiai prarado norą kovoti, pradėjo po vieną trauktis lauku arba grioviu prie plento. Visi paliko miškelį, kurį neseniai buvo užėmę, ir dauguma iš jų susibūrė plento grioviuose, kai kurie slėpėsi vamzdžiuose, lipo po automobiliais. Tuo metu prie kovojančių partizanų, kartu su pasiuntiniais ir vežėjais, prisijungė ltn. Dziewic. Visi vokiečiai ir lietuviai pasidavė.

Asmeniniai praradimai: du nukautieji – Vaclavas Kunickis (Chinczyk) ir Orlovski (Pepesza), kuris mirė po poros dienų, bei aštuoni sužeistieji: NN (Tarzan), NN (Murarz), Andžejus Orda (Cygan), Zbignievas Sarel (Gil), Mečislavas Čepulionis (Wilkolak), Romualdas Fedorovičius (Bob), Leonas Michajliukas (Fuks), Zdzislavas Ostrovskis (Ptak). Grobis: kulkosvaidis, 3 automatai, granatsvaidis, 27 mašininiai pistoletai, apie 25 šautuvai, kelios dešimtys pistoletų, 2 dėžės raketinių granatų, 2 dėžės granatsvaidžio granatų, 4 dėžės rankinių granatų, šautuvų šoviniai, busolė, batai, 70 tūkst. markių.

10 tūkst. markių Dziewic davė šeimininkui, kurio pastatas sudegė. Sunkiai sužeistus partizanus nuvežė į Verseką, kur aktyviai veikė AK, būstinę. Versekoje buvo: Tarzan – sužeistas į sėdmenis, Ptak – į krūtinę, Fuks – į sėdmenis, Murarz – į papilvę, Cygan – į stuburą, Bob – į šlaunį. Po kelių dienų sužeistieji buvo nuvežti į kitas vietas.

Priešo nuostoliai: nukauta apie 21. Sunaikinti du sunkvežimiai ir vienas lengvasis automobilis. Vokiečius, kurie buvo paimti į nelaisvę, paleido. Vokiečių kapitonas, susiorientavęs, kiek kareivių atakavo jo padalinį pasakė, kad jeigu apie tai būtų žinojęs anksčiau, niekada nebūtų atsisakęs tolimesnės kovos. Jis manė, kad partizanų buvo daugiau, negu pasirodė realybėje. Kret savo pranešime pažymėjo, kad šitoje kovoje dalyvavo – priešo pusėje – 52 asmenys, tarp jų 27 vokiečiai – esesininkai, ir 25 lietuviai, iš kurių 12 buvo Saugumo darbuotojai. Žuvo 3 vokiečiai ir 18 lietuvių. Tokias žinias Kret perdavė Jadvyga Hoffmanova, kuri asmeniškai matė Varėnos stotyje 21 atidarytą karstą su šioje kovoje nukautais kūnais. Jie buvo nusiųsti į Vilnių, kur įvyko žuvusiųjų laidotuvės.

Per kovą prie Kalesninkų šalia kelio, vedančio iš Eišiškių, Versekoje, AK būrys Nr. 2 suorganizavo pasalą, kad apsaugotų kovos lauką iš tos pusės, iš kurios vokiečiai galėjo atsiųsti pagalbą. Šio būrio vadu buvo ltn. Stanislavas Slovikas (Wojtek), o pavaduotoju – kursantas Vladyslavas Slivickis (Swierszcz). Būryje buvo ape 50 kareivių, iš kurių 28 turėjo šaunamuosius ginklus ir garanatas. Pasala buvo susorganizuota ltn. Wojtek iniciatyva.

Tęsinys kitame numeryje

Kauno arkivyskupijai paskirtas naujas vyskupas augziliaras

Kun. dr. Kęstutis Kėvalas

2012 m. rugsėjo 27 d. Šventasis Tėvas Benediktas XVI kunigą dr. Kęstutį Kėvalą paskyrė tituliniu Abziri vyskupu ir Kauno arkivyskupijos augziliaru. Konsekracija numatoma š. m. lapkričio 24 d., Kristaus Visatos Valdovo iškilmės išvakarėse.

Vyskupas nominantas dr. Kęstutis Kėvalas gimė Kaune 1972 metų vasario 17 d.

Mokėsi Šančių vidurinėje mokykloje bei Kauno 1-oje muzikos mokykloje.

Baigęs vidurinę mokyklą 1990–1992 m. studijavo Kauno technologijos universiteto Radioelektronikos fakultete.1993 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją.

1997 m. Kauno arkivyskupo metropolito Sigito Tamkevičiaus SJ siuntimu išvyko tęsti studijų Šv. Marijos seminarijoje ir universitete (St. Mary's Seminary and University) Baltimorėje, JAV.

2000 m. baigė pagrindines teologijos studijas Šv. Marijos seminarijoje ir universitete Baltimorėje ir įgijo teologijos bakalauro ir magistro mokslinius laipsnius. 2000 m. birželio 29 d. arkivyskupo Sigito Tamkevičiaus SJ įšventintas kunigu.

2001 m. tęsė studijas Šv. Marijos seminarijoje ir universitete Baltimorėje ir įgijo teologijos mokslo licenciato laipsnį parašydamas darbą „Catholic Social Teaching and Economical Development: A Case Study of Lithuania" („Katalikų socialinis mokymas ir ekonominis vystymasis: Lietuvos situacija").

Nuo 2001 m. rugsėjo mėn. paskirtas dirbti Kauno kunigų seminarijos parengiamojo kurso vadovu bei jaunimo pastoracijos kapelionu Kauno arkivyskupijos Jaunimo centre.

Nuo 2002 m. vasario mėn. pradėjo dėstyti VDU Katalikų teologijos fakultete. Jame iki dabar dėstė įvairius kursus teologijos ir religijos studijų bakalauro studijų programose: bendroji moralinė teologija, spec. moralinės teologija; taip pat magistro studijų programoje kursus: pastoracijos vadyba ir jaunimo pastoracija.

2003 m. rugsėjo mėn. pradėjo doktorantūros studijas Vytauto Didžiojo universitete. Kauno arkivyskupo metropolito siuntimu paskirtas dirbti Kauno kunigų seminarijos parengiamojo kurso bei Jono Pauliaus II namų Šiluvoje vadovu.

2003–2007 m. dalyvavo Kauno arkivyskupijos II sinodo darbe kaip Jaunimo sielovados komisijos pirmininkas. 2005 m. paskirtas Kauno kunigų seminarijos dvasios tėvu.

2006 m. rugpjūčio mėn. išvyko į JAV rašyti doktorato darbo ir dirbti kapelionu Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo seserų kongregacijoje Putname, Konektikuto valstijoje.

Nuo 2007 m. rugsėjo mėn. tęsė darbą Vytauto Didžiojo universitete. Mokslinė domėjimosi sritis – katalikų socialinis mokymas, etika, laisvoji ekonomika.

2008 m. sausio 18 d. Kaune, Vytauto Didžiojo universitete, apgynė teologijos daktaro disertaciją tema „The Origins and Ends of the Free Economy as Portrayed in the Encyclical Letter Centesimus Annus" („Laisvosios ekonomikos šaltiniai ir tikslai pagal enciklika *Centesimus Annus*").

2009–2011 m. Katalikų teologijos fakulteto Vytauto Didžiojo universitete prodekanas.

2010 m. kun. Kęstučiui Kėvalui buvo įteiktas Aktono instituto, JAV, Novako apdovanojimas už studijas gilinant sąsajas tarp moralės ir ekonomikos disciplinų bei laisvosios ekonomikos temos nagrinėjimą tarpdisciplininiame kontekste.

Nuo 2010 m. vasario mėn. kun. Kęstutis Kėvalas dirbo *Marijos radijo* programų direktoriumi Lietuvoje.

Kauno arkivyskupijos kurija

Vidurio Europos bokštas ES pilyje

Arba kokiomis esminėmis vertybėmis turi remtis šiandienos Europos integracija

Algirdas Patackas

Š. m. rugsėjo 22 d. Lietuvoje lankėsi Vengrijos ministras pirmininkas Viktoras Orbanas (Viktor Orban), o rugsėjo 25 d. Vilniaus universitete (VU) vyko Lietuvos ir Vengrijos forumas, kuriame dalyvavo ir pranešimus skaitė Vytautas Landsbergis, Andrius Kubilius ir Viktoras Orbanas ir kt. Žemiau pateikiamas Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro ***Algirdo PATACKO*** *pranešimas, skaitytas minėtame forume.*

Integruotis, jungtis galima pozityviu ir negatyviu pagrindu. Religiniu požiūriu galima jungtis pagal gerai žinomą „kur du ar trys mano vardu, ten Aš esu", bet galima ir pagal blogio dėsnius. Gimstant Europos Sąjungai (ES) buvojo abi šios nuostatos – vyravo krikščioniškoji, bet latentiniu pavidalu glūdėjo ir antikristinė, kuri išniro 7-ąjį praėjusio amžiaus dešimtmetį ir įsigalėjo dabar. Šitai pasąmoningai atsispindėjo ir ES simbolikoje – krikščioniškasis pradas pagimdė simbolį su dvylika žvaigždelių mėlyname fone, o antikristinį pradą primena – nelemtai ir gal atsitiktinai – Europos Parlamento (EP) pastatas, Babelio bokšto klonas.

Dabar grįžkime į Europą, ne į Karolio Didžiojo, bet į naująją, pokario Europą, kuri, atsikvošėjusi nuo trijų pasaulinių karų – Pirmojo, Antrojo ir Šaltojo, ėmėsi kurti naująją šventąją Romos imperiją – ES su dvylika Marijos rožyno žvaigždelių mėlyname jos apsiausto fone. Tai įvykdė trys išmintingi katalikai, tautų, įkūrusių Karolio Didžiojo imperiją, palikuonys – vokietis Konradas Adenaueris (Konrad Adenauer), prancūzas Robertas Šumanas (Robert Schuman) ir italas Alsidas De Gasperi (Alcide De Gasperi).

Štai ką įvairiomis progomis ES gimimo priešaušryje kalbėjo tuometinis popiežius Pijus XII:

„Krikščionybė patiria šiandien sunkius išbandymus – ir tik glaudi katalikybės įkvėptų šalių sąjunga gali apsaugoti nuo tų pavojų"; „Negalima gaišti laiko. Jei mums rūpi, kad vienybė pasiektų savo tikslą, kad ji tarnautų laisvei ir taikai Europoje, taikos reikalui tarptautinėje politikoje, turi pagaliau išmušti išsipildymo valanda. Kai kas jau klausia, ar ne per vėlu" (kalba, pasakyta Europos Federalistų Unijos suvažiavime 1948 m. lapkričio 11 d.).

„Jei dabar politikai, suvokdami savo atsakomybę, jei valstybės vyrai dirba taikos Europoje ir pasaulyje labui, tai Bažnyčia nelieka abejinga jų pastangoms – remia juos visa savo galia, pašventinimu bei maldomis"; „<...> tai yra išsigelbėjimo kelias, kuris tiek Sąjungos valstybes, tiek ir visą Europą veda į naują visais požiūriais gyvenimą, į gerovę ne tik ekonomikoje, bet ir dvasiniame bei religiniame lygmenyje"(kalba „Pax Christi" („Kristaus taika") maldininkams 1952 m. gruodžio 13 d.)

Alsidui De Gasperi 1993 m. yra užvesta beatifikacijos byla. ES politikas, ilgametis Italijos premjeras – būsimas palaimintasis, šventasis! O argi galima užmiršti, lengva ranka nurašyti troškimus ir viltis, už kurias gestapo buvo nukankinti jauni vokiečių katalikai Hansas ir Sofija Šol (Scholle) iš antifašistinės pogrindinės „Weisse Rose" („Baltosios rožės") organizacijos:

„<...> tik sutelktomis pastangomis Europos tautos gali pasiekti santarvės, kurios dėka po karo jos atgims <...>. Tik federalizmas gali prikelti nusilpusią Europą naujam gyvenimui", – rašė jie.

ES, jos projektas – tai koncentracija vilčių, kurias katalikiškoji Europa dėjo į būsimą naująją, vieningą, Marijos rožyno žvaigždžių ir nemirtingų Bethoveno simfonijos garsų globiamą Europą...Kas gi atsitiko, kad šioms viltims iškilo mirtinas pavojus?

ES gimimas

Kairiosios – liberaliosios jėgos pasitiko naujosios Europos gimimą niūriomis fizionomijomis – komunistai kiek mažiau, o socialistai buvo atvirai prieš. Kai 1957 m. kovo 25 d. Romoje, prie Kapitolijaus, ES įsteigimo šventės dieną krikdemų jaunimas surengė nedidelę palaikymo demonstraciją, komunistai dalijo smerkiančias proklamacijas. Tarp dalyvių nebuvo *Ventotene manifesto*, kairiųjų federalistų šventraščio, autorių – nei Altjero Spinelio (Altiero Spinelli), nei Ernesto Rosio (Ernest Rossi). Išvis šis kontingentas, visi šitie *deracinés*, „bešakniai", beviečiai, surizgę tarpusavy keistais ryšiais – Ursula Hiršmen (Ursula Hirschman), genderizmo ikona, buvo vienu metu dviejų vyrų, Kolornio (Colorni) ir Spinelio, žmona; Kolornis, keliaudamas kartu su Spineliu, neaiškiomis aplinkybėmis žūva ir t. t... Visa šita bakterinė populiacija tuomet slypėjo kažkur patamsiuose ir išlindo iš savo sielos urvų tik prasidėjus visoms toms *sex-narko-revoliucijoms*, pasijutę pagaliau tinkamoje jiems bioterpėje. Tada turbūt ir įsimetė į krikščioniškosios pilies rūsius, o vėliau ir į menes moralinis spidas, ir šalia taurių Strasbūro katedros bokšto kontūrų, Karolingų civilizacijos šedevro, išdygo nupuolusios žmonijos simbolio – Babelio bokšto imitacija.

Šis kubilas, įžūlus jo iššūkis padeda chronologiškai tiksliai nustatyti, kada buvo užgrobta krikščioniškoji ES pilis, kada joje įsimetė puvinys. Tai bus bene šeštasis–septintasis praėjusio amžiaus dešimtmetis, satanistinio roko ir naujausiomis technologijomis dirbtinai sudirgintų instinktų jaunimo pseudorevoliucijų laikotarpis.

Kodėl, projektuojant ES ateitį, lietuviškas požiūrio kampas turėtų ieškoti atremties Vidurio Europoje? Kodėl iškilo siena tarp Vakarų Europos, į kurią veržėmės, ir lietuviškosios savimonės?

Todėl, kad Vidurio Europa, jos tautos, yra išsaugojusios savastį, savo etnines šaknis ir religines tradicijas. Šitų šalių – nuo Talino iki Liublianos – sostinės dar jaukios, be imperinės pompastikos, o paprasti žmonės, nors ir skurdžiau gyvenantys nei Vakaruose, dar nėra praradę ryšio su žeme ir tuo, ką Imanuelis Kantas vadino vidiniu moraliniu dėsniu. Apie juos rašo Andžejus Stasiukas (Andrzej Stasiuk) savo subtiliame kelionės po Europos užkampius aprašyme „Pakeliui į Babadagą". Šį kūrinį kažkas yra pavadinęs „ekspedicija į Europos pasąmonę". Žygiuodami piligriminiu keliu „link paties Rymo" per Tatrus dar rasime medinės architektūros, medžio pasaulio dvasią, ten dar tebegyvos tautinės ir religinės tradicijos, visuomenėje dar tebegalioja prigimtinės teisės įspaudai – visa tai, ko nekenčia, ką gniuždo globalististinis šešėlis, jau uždengęs Vakarus. Juk Vakaruose šitas šventas paprastumas jau prarastas, etnika išnykusi ar dūla muziejuose, o sekuliarizacija turbūt jau peržengusi negrįžtamumo ribą.

U. Hiršmen yra prasitarusi: „Nesu italė, nors turiu vaikų italų, nesu vokietė, nors Vokietija kadais buvo mano tėvynė. Ir nesu žydė, nors tik atsitiktinumo dėka nebuvau areštuota ir sudeginta konclagerio krematoriume (U.Hiršmen, kaip ir jos pirmasis vyras Kolornis, buvo kilusi iš asimiliuotų Vokietijos žydų – A. P.)... Mes, *déracinés* (nušaknintieji, netekę šaknų), kurie dažniau kirsdavome sienas, nei keisdavome butus, suvienytoje Europoje neturime prarasti nieko, išskyrus grandines, ir todėl esame federalistai."

Štai čia ir slypi atsakymas, kodėl ES gimdyme nedalyvavo kairieji ir liberalai. Jų Europa turėjo būti nušaknintųjų, bešaknių Europa, kosmopolitinis darinys, atitinkantis šios marginalinės mažumos lūkesčius.

Palyginkime du jaunimo sąjūdžius – 1968 m. gegužės taip vadinamą studentų revoliuciją Paryžiuje ir 1972 m. kalantines Lietuvoje. Iš esmės tai buvo tos pačios bangos, generacijų kaitos sukeltos, pasekmė, tik Lietuvoje suvėlavusi keliais metais. Tačiau jų laisvės siekiniai ne tik nebuvo tapatūs, bet netgi priešingi. Nors vakarietiškojo sąjūdžio skelbtas šūkis buvo „intelektualinė emancipacija", tačiau realus ideologinis lyderis buvo toks Danielis Kon-Benditas (Daniel Cohn-Bendit) (...). O Romo Kalantos iškelta laisvės vėliava, jo auka nedviprasmiškai buvo atiduota už tradicines ir prigimtines vertybes.

Gerokai apgriuvusioje ES pilyje Vidurio Europos kuoras tebestūkso tvirtas ir teikiantis vilties. Jame ryškiai plevėsuoja Vengrijos vėliava, simbolizuojanti jėgą, ištikimybę, viltį, o herbas – karališkoji karūna – galėtų būti Vidurio Europos simboliu. Išties ši karių tauta Europoje lemtingais momentais tardavo savo žodį. 1848 m. antimonarchinė revoliucija, prasidėjusi Paryžiuje, Vengrijoje iškart įgavo tautinio išsivadavimo atspalvį. Lygiai taip ir 1956 m. sukilimas, nors ir buvo nukreiptas prieš komunistinę diktatūrą, bet greitai virto išsivadavimu iš rusiškos okupacijos. 2011 m. vengrų tauta savąja Konstitucija dar kartą patvirtino esanti tvirta, ištikima ir teikianti viltį Europai ir jos tautoms. Ir nesvarbu, kad jos iškelta vėliava gal negreit suplevėsuos ant Vidurio Europos bokšto, lygiai kaip 1956 m. lūkesčiai išsipildė tik po keturiasdešimties metų. Svarbu, kad TAI įvyko bent vienoje šalyje, kad yra vilties.

Ir pabaigoje šiek tiek leiskime sau pasvajoti – kada nors Lietuva įgaus tiek jėgos, kylančios iš vienybės, to amžino lietuviško siekinio iš paskutinės mūsų himno eilutės, ir įgaus jos tiek, kad įstengs paskelbti ketvirtąjį **Lietuvos Statutą**, kuriame bus šie žodžiai:

Mūsų valstybės pavadinimas – Lietuva.

Mes didžiuojamės, kad mūsų karalius Mindaugas sukūrė Lietuvos valstybę ant tvirtų pagrindų ir padarė ją krikščioniškosios Europos dalimi.

Mes pripažįstame krikščionybės svarbą tautiškumui ir valstybingumui. Mes gerbiame kitas religines mūsų šalies tradicijas.

Mes manome, kad šeima ir tauta yra mūsų būties pagrindas.

Mes manome, kad po paskutiniųjų XXa. dešimtmečių moralinio nuopuolio privalome siekti dvasinio ir intelektualinio atsinaujinimo.

Lietuva gina lietuvių kalbą

Lietuva gina santuokos instituciją kaip vyro ir moters sąjungą laisva valia ir šeimą kaip tautos gyvastingumo sąlygą.

Tėvai turi teisę pasirinkti jiems priimtiną vaikų auklėjimo būdą.

Visokios praktikos, surištos su eugenika, visoks žmogaus kūno ar jo dalių naudojimas pasipelnymui, o taip pat žmogaus klonavimas yra draudžiamas.

Žmogaus vertė yra nelygstama. Kiekvienas žmogus turi teisę į gyvybę ir vertę; embrionas ir vaisiaus gyvybė turi būti saugoma nuo pat pradėjimo.

Turbūt nebus sunku atpažinti, kad šios nuostatos yra įkvėptos laisvai verčiant naująją Vengrijos Konstituciją. Pagarba ir padėka už ją narsiajai vengrų tautai ir jos vadams. Senasis 1848 m. revoliucijos šūkis „**Laisvas žmogus laisvoje tautoje"** tebegalioja!

Lietuvos kaimai

Lieponys švenčia 625 metų jubiliejų

Elena ŽILINSKIENĖ, Trakų viešosios bibliotekos Tiltų filialo vedėja

Tęsinys. Pradžia Nr. 20

Lieponių kaimo etnografinis ansamblis

Kaimą tris dešimtmečius garsino etnografinis ansamblis (vadovė Marija Algė Armalienė). Ansamblis susibūrė 1978 m. Jame dainavo Marija Biekšienė, Ona Zubkauskienė, Zofija Žukauskienė, Janina Vencienė, Bronė Riaubienė, Adelė Česnulevičienė, Elžbieta Lebednykienė, Jadvyga Vilkišienė, Anelė Gainienė, Stasė Bujienė. Moterys dainavo senąsias savo krašto dzūkiškas dainas, mokėjo daug patarlių, tikėjimų, burtų. Programose skambėdavo advento, Kalėdų laikotarpio, Velykų, rugiapjūtės ir kitų darbų dainos. Iš pradžių moterys koncertavo vienos, o nuo 1986 m. dažniau su Kalvių etnografinio ansamblio dainininkais ir šokėjais. Nuo tada buvo vadinamas Kalvių-Lieponių etnografiniu ansambliu. Šie ansambliai dalyvavo įvairiuose konkursuose, daugelyje renginių, vykusių Lietuvoje, festivaliuose „Skamba, skamba kankliai“, tarptautiniuose folkloro festivaliuose „Baltika“, 1994 m., 1998 m., 2003 m., Pasaulio lietuvių dainų šventėse, per kardinolo Juozo Bačkio inauguracija 2001 m. Vilniaus katedros aikštėje. Ansamblis daug kartų koncertavo Tiltų, Rūdiškių kultūros namuose, Trakų kultūros rūmuose.

Kalvių-Lieponių etnografinis ansamblis pripažintas geriausiu 2000 m. kaimo folkloro ansambliu, pelniusiu „Aukso paukštės“ apdovanojimą. Apie ansamblio dalyvius rašoma ir dainos sudėtos knygoje „Trakų rajono Kalvių ir Lieponių apylinkių tradicinė muzika“ (2008) bei kompaktinėje plokštelėje „Oi tu kuosela“ (2005). Paskutinis ansamblių koncertas vyko per minėtos knygos pristatymą Tiltų kultūros namuose.

Naujas stogastulpis ir jo autorius

Nors kaimo gyventojų kasmet mažėja, tačiau vasarą jis atgyja. Lieponiečiai savaitgaliais ir atostogų sugrįžę į gimtinę, subėga draugėn, bendrauja, prisimena kaimą su nostalgija, svarsto kaip atgaivinti buvusią reikšmę, kuo gali jį pagražinti ir tarsi apsnūdusį prikelti. Pats puikiausias ir užkrečiantis yra lieponiečio medžio drožėjo ir skulptoriaus, mokytojo Jono Adlio pavyzdys.

Jonas Adlys, gimęs ir augęs Lieponių kaime, baigęs septynmetę mokyklą, išvyko į Vilnių, kur amatų mokykloje (tuomet profesinėje mokykloje Nr. 2) įgijo staliaus baldžiaus specialybę. Grįžęs iš sovietinės armijos Baltarusijos Minsko industriniame pedagoginiame technikume įgijo pramoninės civilinės statybos specialybę. Nuo 1973 m., dirbdamas Vilniaus Naujininkų vidurinėje mokykloje, baigė pedagoginį universitetą. Technikos darbų mokytojas ekspertas, Lietuvos nusipelnęs mokytojas Jonas Adlys yra metodinių straipsnių pedagoginiuose žurnaluose autorius, mokymo programų, vadovėlių recenzentas, pedagoginei veiklai atidavęs keturis dešimtmečius. Šių metų rugpjūčio 31 d. buvo paskutinė mokytojo darbo diena mokykloje. Jono Adlio gyvenimo prasmė yra darbas, žinių perteikimas kitiems, pagrindinis siekis – prakalbinti medį. Iš savo tėvelio Pranciškaus Adlio paveldėjęs polinkį meistrauti, jis nuolat ką nors kuria. Per daugelį metų susikaupė gražus įvairių išdrožtų ornamento ir gyvūnijos tematika darbų rinkinys, rūpintojėlių, apie 300 verpsčių. Daug verpsčių skirta įvairioms progoms: krepšininkams, lakūnui Jurgiui Kairiui, krikščionybės 650 m., M. K. Čiurlioniui ir kt. Žurnalas „Katalikų pasaulis“ jo verpstes naudojo puslapių logotipams. Jonas Adlys buvo atsakingas už mokyklos apipavidalinimą, kasmet ruošdavo darbų personalines parodas savo mokykloje, Vilniaus mokytojų namuose. 2005 m. ir 2008 m. kartu su Naujininkų mokyklos mokiniais dalyvavo LR Seimo nario A. Meliano skelbtuose Naujininkų bendruomenės herbo bei obeliskų lakūnams Dariui ir Girėnui kūrybos konkursuose ir laimėjo pirmąsias vietas. Pastaruosius su mokiniais sukūrė du. Per vasaras, kurios prabėga Lieponių kaimo sodyboje, jis nuolat darbų sūkuryje: tašo, drožinėja, kala, skaptuoja, konstruoja. Jo ir sūnaus sodybos išpuoštos skulptūromis, medžio paveikslais, verpstėmis, rūpintojėliais, įvairiais drožiniais. Savo kaime atgimimo laikotarpiu 1990 m. kartu su kitais lieponiečiais pastatė aukštą pušies medžio kryžių, atlikdamas visus apdailos ir pagražinimo darbus. Kryžius buvo atstatytas Šv. Kazimiero draugijos 85-ųjų įkūrimo ir Lietuvos atgimimo 1-ųjų metinių garbei. Po metų Jonas Adlys Lieponių kaimui padovanojo naują koplytstulpį. 1991 m. pietinėje kaimo pusėje, prieš įvažiuojant į Lieponis, buvo pastatytas naujas pušies medžio koplytstulpis. Jį Jonas Adlys skyrė Gedimino 650-osioms mirties metinėms. Abu darbai buvo iškilmingai pašventinti, gausiai susirinkus visiems lieponiečiams.

625-osios kaimo metinėms Jonas Adlys padovanojo trečiąjį savo darbą. 2010 m., praūžus audrai ir Martyno Adlio kieme nulaužus galingą ąžuolą, meistras pasistengė medį pargabenti į savo sodybą, brandindamas mintį naujai skulptūrai. Puikiausia proga pradėti darbus ir buvo kaimo jubiliejus. Pusantro mėnesio, negailėdamas nei laiko, nei sveikatos, įtemptai dirbdamas sukūrė įspūdingą ąžuolo stogastulpį, kuris kaimo kapinėse buvo pastatytas jubiliejaus minėjimo išvakarėse. Stogastulpį autorius skyrė visiems – „Tiems, kuriuos prisimena visagalis laikas“ – tiems kurie ilsisi Lieponių kaimo žemėje, tiems, kurių kauburėlius sulygino su žeme laikas. Vienoje stogastulpio pusėje – iškaltas Visagalis, kitoje – Angelas sargas.

Kraštiečio Jono Adlio darbas kaimo jubiliejui suvienijo ir paskatino susiburti visus lieponiškius. Ta proga buvo atnaujintas ir kiek sutrumpintas atgimimo metų kryžius, prie kurio dirbo pats meistras, talkino brolis Antanas. Buvo sutvarkyta aplinka, su traktorium talkino ūkininkaujantis Alvydas Vencius, kelias dienas raudamos žoles dirbo kaimo moterys.

625 m. jubiliejaus šventė

Jubiliejinė šventė rugpjūčio 25 d. prasidėjo šv. Mišiomis Valkininkų bažnyčioje, kuri buvo pilnutėlė Lieponių kaimo gyventojų, jų vaikų, vaikaičių, kraštiečių ir svečių. Iškilmės tęsėsi kaimo kapinėse, kuriose naują stogastulpį pašventino Valkininkų parapijos klebonas Bronius Krakevičius. Lina Latvytė supažindino su kaimo istorija, vietovardžio kilme. Anelė Gainienė išėjusiųjų atminimą paprašė pagerbti tylos minute ir už atminimo įamžinimą ypač dėkojo stogastulpio autoriui ir jo žmonai Gražinai. 1944 m. sovietiniai partizanai Spenglininkų kaime nušovė jos tėvelį ir sudegino namus. Į Lieponių kaimo kapines tada buvo atvežti keturi karstai. Nebuvo jiems pastatytas paminklas, neliko nei kryžiuko, todėl šis darbas, šis atminimas jai ypač yra brangus. Visos kitos kraštietės Zita Juškienė, Genė Narauskienė, Janina Vilkišiūtė, kalbėdamos apie tai, kas jas sieja su kaimu ir kuo brangi gimtinė, nuoširdžiai dėkojo koplytstulpio autoriui Jonui Adliui. Stogastulpio autorius kukliai stovėjo nuošaly ir tylėjo, iškalbingesnis už jį buvo jo nuoširdus darbas – stogastulpis.

Su gražiu kaimo jubiliejumi gyventojus sveikino šventės svečiai: buvęs aštuonmetės mokyklos direktorius Vincas Politika prisiminė, koks buvo kaimas jam atvykus dirbti ir kaip jis pasikeitė, buvusi etnografinio ansamblio vadovė Marija Algė Armalienė kvietė neužmiršti liaudies dainų ir puoselėti senąsias tradicijas. Tiltų kaimo bendruomenės pirmininkė Laima Kamaitienė, pasveikinusi su iškilminga švente, dėkojo visiems susibūrusiems lieponiečiams ir teikė padėkas bei gėles stogastulpio autoriui ir kitiems, dalyvavusiems ir prisidėjusiems prie kaimo šventės organizavimo.

Po iškilmingos dalies visi buvo pakviesti į Zitos Juškienės sodybos kiemą, kurioje pastatyti stalai su suneštinėmis vaišėmis. Liejosi kalbos, dainos, stogastulpio autorius Jonas ir jo brolis Antanas Adliai pasikeisdami grojo akordeonu ir būgnais, su dainomis ir mušdami būgnus prie visų gražiai prisijungė jaunimas. Šventė tęsėsi iki paryčių, žmonės keitėsi, vieni išeidavo, kiti, grįžę po darbų, prisijungdavo, norėdami pabūti kartu, pabendrauti, pasijusti vienos susivienijusios kaimo bendruomenės dalimi. Būtent šioje šventėje, lieponiečiai susibūrę draugėn, nusprendė kurti ir registruoti savo kaimo bendruomenę. Pasak Zitos Juškienės, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos socialinės paramos ir slaugos vyr. administratorės, pasirūpinti savo kaimu, jį gaivinti, gražinti ir kurti gali bendrai dirbdami neabejingi savam kraštui žmonės. Tie, kurie gyvena ir už šimto kilometrų, bet juos į gimtinę traukia istorija, šaknys, išvaikščioti takai ir takeliai, meilė ir nenusakomas ilgesys, noras gaivinti liaudies tradicijas, daryti savo kaimui gerus darbus. Daugiausiai prie kaimo šventės organizavimo prisidėję lieponiečiai Anelė Gainienė, Irena Zalieckienė, kraštiečiai Zita Juškienė, Genė Narauskienė, Aldona Bogačenkienė, ir visi kiti lieponiečiai labiausiai dėkingi jiems tapusiu sektinu pavyzdžiu – stogastulpio autoriui Jonui Adliui

Literatūra

1. LMAB, f. 21-2109; 25-228;
2. LVIA, f. 525, Ap. Nr. 2, b. Nr. 3548; 3580.
3. Ališauskas, Kazys. Kautynės prie Valkininkų ir Rūdiškių geležinkelio ruožo, 1923 m. vasario 15-23 d. // Karys. – 1972, Nr. 9, p. 296–299.
4. Bubnys, Arūnas. 253-iasis lietuvių policijos batalionas (1943–1944 m.) Interaktyvus: www.genocid.lt
5. Cijūnėlis P. Kol patekės saulė // Spartuolis, 1968, gruodžio 5, p. 3–4.
6. Danilevičius E. Maršrutai iš Vilniaus. – V.: Mintis, 1975, p. 71-72.
7. Danilevičius, Eugenijus. Susitikimas su tauria praeitim // Spartuolis. – 1976, saus. 17, p. 3.
8. Isokas, Gediminas. Trakų urėdijos miškų istorija. / Isokas, Gediminas, Tervydis, Antanas. Trakų urėdijos miškų istorija: (X tūkst. pr. Kr. – 2007 m.) – V.: Mintis, 2008. – P. 45.
9. Kraštas ir žmonės: Lietuvos geografiniai ir etnografiniai aprašymai (XIV–XIX a.). – Vilnius, 1983. – P. 32, 33, 38.
10. Kulikienė Jadvyga. „Lūpos žodį pasėjo...“: Lietuviškos spaudos draudimo laikmetis Lieponyse // Galvė. - 1992, geg. 5, p. 2.
11. Kviklys, Bronius. Lieponys // Kviklys, Bronius. Mūsų Lietuva: krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai. – Vilnius, 1989. – T. 1, p. 468-469.
12. Lieponys // Tarybų Lietuvos enciklopedija. – Vilnius, 1986. – T. 2, p. 543.
13. Miškinis, Algimantas. Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės. – Vilnius, 2002. – T. 2: Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai: 1 kn., p. 12, 14, 15, 244, 245.
14. Pašuta, Vladimiras. Lietuvos valstybės susidarymas. – Vilnius, 1971. – P. 228.
15. Šaduikis, Česlovas. Senovės mūšis Lieponyse // Spartuolis. – 1973, saus. 20, p. 3.
16. Tai buvo mūsų kelias: Trakų krašto knygnešiai ir daraktoriai: [Jonas Stakutis] – Vilnius, 2004. – P. 28.
17. Trakų krašto dvarai ir palivarkai. – Trakai, 2000, p. 51.
18. 1700 m. spalio mėn. Lietuvos feodalų vidaus karas: Mūšis prie Valkininkų / Iš Kristupo Zavišos dienoraščio. // Lietuvos istorijos šaltiniai. – Vilnius, 1955. – T. 1, p. 314–315.
19. Valkininkų konfederacija ir Sapiegų pralaimėjimas (1700 m.) mūšyje prie Lieponių. // Lietuvos istorija. / Red. A. Šapoka. – Vilnius, 1989. – P. 377.

Pabaiga

Jonas Adlys šalia stogastulpio

Lieponių kaimas

Rytų ir Vakarų krikščionių tradicijos Vilniaus katedros kriptos freskoje

Nukryžiuotasis su Švč. Mergele Marija ir šv. evangelistu Jonu

Doc. dr. Giedrė MICKŪNAITĖ, Vilniaus dailės akademija

Atkelta iš 6 p.

bet ir palikęs joje įrašą. Turiu omeny lig šiol ignoruotą raidę „и“, matomą kariajame (Kristaus atžvilgiu) kryžiško nimbo spindulyje. Be to, dešiniajame spindulyje matomos raudonų dažų dėmės panašios į apatinę raidės „ω“ dalį (5 pav.). Viduramžiais ortodoksų dailėje kryžiškame Kristaus nimbe buvo įprasta rašyti graikiškas raides „ΟΩΝ“ išdėstytas viršutiniame, dešiniajame ir kairiajame kryžiaus spinduliuose. Tai frazės „Tas, kuris yra“ trumpinys, nurodantis Dievo žodžius Mozei „aš esu, kuris esu“ ir liudijantis Dievo įsikūnijimą į žmogų[12]. Vėlyvaisiais viduramžiais šis trumpinys buvo rašomas mažosiomis raidėmis „ο ων“. Rusų dailėje graikiška „ν“ iš pradžių rašyta kaip didžioji „N“, o vėliau – kirilika kaip „н“. Pastebėtina, kad Vilniaus scenoje raidė „N“ parašyta atvirkščiai, kaip „и“, todėl lieka neaišku, ar tai meistro klaida (beje, gan dažna tarp beraščių), kurią nutapytoje kopijoje „ištaisė“ restauratoriai (6 pav.), ar tai ne visai horizontalus kirilika parašytos „н“ brūkšnelis. Šį klausimą laikinai paliksiu atvirą ir nesigilindama į rašybos niuansus konstatuosiu, kad Vilniaus katedros kriptoje pavaizduoto Nukryžiuotojo kryžiškame nimbe buvo šiandien iš dalies išlikęs įrašas „ο ων“ (7 pav.). Vargu ar tokį graikišką trumpinį, būdingą tik ortodoksams, galėjo palikti iš Vakarų Europos atvykęs meistras. Labiausiai tikėtina, kad laidojimo kriptos tapytojas buvo mokęsis bizantinės dailės, galbūt viename iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ortodoksų vienuolynų. Gavęs užsakymą ištapyti katedros laidojimo kriptą jis kruopščiai laikėsi katalikiškosios ikonografijos reikalavimų. Būtent meistro uolumas kaltas dėl kūno svorio logikos stokos, lėmusios netolygų viršutinės ir apatinės Kristaus kūno dalių vaizdavimą. Itin tiesios Kristaus kojos, ko gero, sietinos su tapytojo pastangomis nenusižengti trijų vinių ikonografinei schemai, nors jam įprasta buvusi keturių vinių kompozicija. Visgi meistrą išduoda bizantizmai – linijinis piešinys, lokalios spalvos, raudonas maforijus ant mėlynos Švč. Mergelės Marijos tunikos (Vakaruose įprasta šių rūbų spalvas vaizduoti atvirkščiai), nenusakomas šv. evangelisto Jono amžius (Vakaruose jis vaizduotas ypač jaunas, netgi berniukiškos išvaizdos) ir, žinoma, graikiškos raidės kryžiškame nimbe.

Taigi, galime teigti, kad Vilniaus katedros kriptą ištapęs meistras savo amato išmoko ortodoksų aplinkoje, bet tapė sekdamas katalikiška ikonografija. Tai, kad bizantinės mokyklos meistras buvo pasamdytas ištapyti kriptą svarbiausioje Lietuvos katalikų bažnyčioje, matyt, atspindi to meto dailės praktikas. (Paminėtina, kad ankstyviausia išlikusi, XVI a. pirmoje puse datuojama vakarietiškos ikonografijos sienų tapyba puošia Vilniaus Bernardinų bažnyčią[13]). Manytina, to meto LDK nebuvo ar buvo nedaug vakarietišką dailę pažįstančių ir ją kuriančių tapytojų, todėl dirbo ortodoksų aplinkoje mokęsi meistrai. Jie turėjo prisitaikyti prie užsakovų reikalavimų, o Vilniaus katedros kriptos tapyba tokio prisitaikymo, arba bizantinės dailės lotynizacijos pavyzdys. Ko gero, neseniai katalikybę priėmusioje Lietuvoje ortodoksų dailė buvo ne tolima *maniera graeca*, o kasdienė *lingua franca*[14].

6 pav. Nukryžiuotojo veidas ir kryžiškasis nimbas, J. Pilipavičius, P. Kuodis, „Nukryžiuotasis su Švč. Mergele Marija ir šv. evangelistu Jonu“, sienų tapybos kopijos fragmentas. Iš: Speculum of Old Lithuania, 2006, Nr. 1, p. 9

7 pav. „Nukryžiuotasis su Švč. Mergele Marija ir šv. evangelistu Jonu“, sienų tapyba al secco, Vilniaus katedra, apie 1400 (?). Elektroninės leidybos namų nuotrauka. Įrašą kryžiškame nimbe rekonstravo G. Mickūnaitė

[1] Kompozicija „Nukryžiuotasis su Švč. Mergele Marija ir šv. evangelistu Jonu“ (144,5 x 137,5 cm) nutapyta ant sauso tinko ant šiaurinės sienos kriptos, esančios po Vilniaus katedros pietų nava. Freskos restauravimo dokumentai saugomi Kultūros paveldo centro archyve , F 40, Ap. 1, B. 453, mašinraštis Kultūros paminklo restauravimo pasas: 85-1-274/DS12 (334). Paminklo pav.: Nukryžiuotasis su Marija ir šv. Jonu evangelistu. Buv. Vilnius Katedros pietų navos kriptos sienų tapyba. 14 a. pabaiga (?). Aut. nežinomas. Rest. J. Pilipavičius, P. Kuodis.

[2] T. Adomonis, K. Čerbulėnas, *Lietuvos TSR dailės ir architektūros istorija,* T. 1, *Nuo seniausių laikų iki 1775 metų,* Vilnius, 1987, p. 78; D. Ramonienė, Nukryžiavimas, *Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas,* T. 1, *Vilnius,* Vilnius, 1988, p. 165–166; N. Kitkauskas, *Vilniaus Arkikatedros požemiai,* Vilnius, 1994, p. 46–49; R. Janonienė, Tapyba, *Lietuvos dailės istorija,* red. A. Andriuškevičius ir kt., Vilnius, 2002, p. 78–79; A. Bublauskas, *Senosios Lietuvos istorija, 1009–1795,* Vilnius, 2005, p. 135.

[3] T. Adomonis, Seniausia Lietuvoje sieninė tapyba, *Kultūros barai,* 1986, Nr. 6, p. 48.

[4] *Codex diplomaticus Ecclesiae Cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis / Kodeks dyplomatyczny Katedry i diecezji Wileńskiej*, T. 1, 1387–1507, red. J. Fijałek, Wł. Semkowicz, Kraków, 1948, nr. 33, p. 54–59.

[5] M. Smorąg-Różycka, Ruś Halicko-Włodzimierska i Litwa w XIII wieku. Związki polityczne i artystyczne, *Sztuka kresów wschodnich,* T. 2, red. J. K. Ostrowski, Kraków, 1996, p. 12–13.

[6] Plačiau žr.: J. R. Martin, The Dead Christ on the Cross in Byzantine Art, *Late Classical and Medieval Studies in Honour of A.M. Fried, JR,* red. K. Weitzmann, Princeton, 1955, p. 189–197.

[7] Iki šiol išsamiausia studija apie Nukryžiuotojo atvaizdų kultą ir ikonografiją Vakaruose laikytina P. Thoby, *Le Crucifix des Origines au Concile de Trent,* Nantes, 1959. Nukryžiuotojo ikonografijos kaitą Rytų Bažnyčioje aptaria K. Corrigan, Text and Image on an Icon of the Crucifixion at Mount Sinai, *The Sacred Image East and West,* red. R. Ousterhout, L. Brubaker, Urbana, Chicago, 1995, p. 45–62.

[8] Pavyzdžiui, žymus XIII a. teologas Gijomas Durandas tikroviškesniu laiko keturių vinių ir trijų kryžmų (kurį jis vadina keturių, nes kryžma laiko ir lentelę su įrašytu Jėzaus nuosprendžiu) kryžių, bet taip pat aiškina trijų vinių, dviejų (autoriaus vadinamų – trijų) kryžmų ir kryžiaus simboliką, *Gvillemi Dvranti Rationale Divinorvm officiorvm,* red. A. Davril ir T. M. Thibodeau, T. 5–6, Corpvs Christianorvm Continuatio Mediaeualis CXL A, Turnhout, 1998, p. 380. Taip pat žr. G. Cames, Recherches sur les origines du Crucifix a trois clous, *Cahiers Archeologiques,* 1966, Nr. 16, p. 185–202.

[9] E. Grube, Majestas und Crucifix. Zum Motiv des Suppedaneums, *Zeitchrift für Kunstgeschichte*, 1957, Nr. 20, p. 268–287.

[10] Plačiau apie bizantinę funeralinės dailės ikonografiją žr. M. Emmanuel, Funerary Iconographic Programmes in the Chapels of Mystras, *Drevnerusskoe iskusstvo. Vizantija, Rus', Zapadnaja Evropa: iskusstvo i kul'tura. Posviaščaecia 100-letiju so dnia roždenija Viktora Nikitiča Lazareva (1897–1976),* St Peterburg, 2002, p. 218–229.

[11] Žr. Kreuzigung Christi, *Lexikon der christlichen Ikonographie,* sudarė Engelbert Kirschbaum ir kt., t. 2, Roma, 1990, st. 606–642.

[12] Išėjimo 3,14: „Dievas tarė Mozei: „aš esu, kuris esu“; t. p. žr. Christus, Christusbild, Kirschbaum, *min. veik.,* t. 2, st. 389.

[13] Plačiau žr. Rūta Janonienė, Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje. Pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje, Vilnius: Aidai, 2010, p. 55–135.

[14] Perfrazuoju Robert Cormack ir Stavros Mihalarias straipsnio "A crusader painting of St. George: 'maniera greca' or 'lingua franca'?" (*The Burlington Magazine,* 1984 kovas, p. 132–141) pavadinimą.

Lietuvos katalikų bažnyčia

Įamžintas kun. prel. Mykolo Krupavičiaus atminimas

Jurgita BRASIŪNAITĖ, Vilnius

2012 m. rugsėjo 23 d. Vilniaus Odminių gatvėje ant 10 numeriu pažymėto namo sienos atidengta memorialinė lenta kun. prel. Mykolui Krupavičiui (1885–1970). Tai buvo Lietuvos partizanų kapeliono monsinjoro Alfonso Svarinsko septynerių metų pastangų rezultatas. Lietuvos kariuomenės Šv. Ignoto bažnyčioje šv. Mišias už kun. prel. M. Krupavičių ir kitus bendražygius, kurie kūrė pirmąją Lietuvos Respubliką, aukojo Lietuvos kariuomenės Ordinaras vyskupas Gintaras Grušas, Lietuvos kariuomenės vyriausiasis kapelionas kun. Rimas Venckus, Lietuvos ir Latvijos jėzuitų provincijolo socijus kun. Gediminas Kijauskas, SJ, mons. A. Svarinskas. Giedojo Vytauto Versecko vadovaujamas generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos vyrų choras „Kariūnas“. Po šv. Mišių buvo pašventinta memorialinė lenta (autorius architektas Mindaugas Kerys, finansavo Vilniaus miesto savivaldybė). Joje įrašyti tokie kun. prel. M. Krupavičiaus žodžiai: „Lietuvi, tebūnie tau pirmaisiais Tėvas ir Motina, bet virš jų tebūnie tau tavo Tėvynė Lietuva!“ Apie kun. prel. M. Krupavičių ir jo reikšmę Lietuvai kalbėjo europarlamentaras prof. Vytautas Landsbergis, Lietuvos kariuomenės vadas generolas majoras Arvydas Pocius, mons. Alfonsas Svarinskas. Dalyvavo LR Seimo narys, Lietuvos Sąjūdžio pirmininkas Rytas Kupčinskas, Lietuvos Sąjūdžio tarybos pirmininko pavaduotojas Romas Batūra ir kt. Gyvendamas name Odminių g. 10, M. Krupavičius su bendražygiais Lazdynų Palėda, Juozu Tumu-Vaižgantu, Pranu Viktoru Raulinaičiu ir kitais aktyviai dalyvavo Lietuvos valstybės kuriamojoje veikloje.

Šiai progai mons. A. Svarinskas apie kun. prel. Mykolą Krupavičių išleido bukletą, kuriame pateikiama biografija, testamentas bei ištrauka „Kaip buvo kuriama pirmoji Lietuvos Respublika“ iš kun. M. Krupavičiaus „Atsiminimų“. Anot monsinjoro, kun. prel. M. Krupavičiaus atminimas gyvas. Juk tai kunigas, kuris įvykdė Lietuvoje žemės reformą ir tuo būdu nepakenkė nei Bažnyčiai, nei valstybei. 1923–1926 m. jis buvo žemės ūkio ministras. Jam daug padėjo Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius. Kun. prel. M. Krupavičiaus įgyvendintos žemės ūkio reformos metu buvo išdalinta 418 tūkst. ha dvarų žemių. Gavę jų, daug Lietuvos savanorių, bežemių ir mažažemių valstiečių tapo savarankiškais ūkininkais. Pasak mons. A. Svarinsko, įvykdydamas žemės reformą, M. Krupavičius sukūrė vidutinių ūkininkų sluoksnį, o jų vaikai sovietams okupuojant Lietuvą tapo nepriklausomos valstybės gynėjais – partizanais. Čia ir išryškėja kunigo patrioto M. Krupavičiaus didybė. Mons. A. Svarinskas teigia, kad šio žmogaus atminimą buvo būtina įamžinti kaip pavyzdį šiuolaikiniam jaunimui, kaip reikia gerbti savo Tėvynę. Juk Dievas, bažnyčia ir Tėvynė – tai idealai, už kuriuos privalu kovoti visiems lietuviams. Monsinjoras sako: „Deja, kun. prel. M. Krupavičiaus vardu nepavadinta nei viena mokykla, nei viena gatvė. Kaip trūksta meilės Lietuvai ir pagarbos praeities kovotojams – Laisvės didvyriams. Ačiū visiems, kurie dalyvavo šiose kun. prel. M. Krupavičiui skirtose iškilmėse.“

Kun. prel. M. Krupavičius 2006 m. apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordino Didžiuoju kryžiumi (po mirties).

Autorės nuotr.

Kun. prel. Mykolui Krupavičiui skirta memorialinė lenta ant namo Odminių g. 10, Vilniuje

Lietuvos bažnyčių istorija

Senosios Labanoro bažnyčios dvasia atgimė meno kūriniuose

Monika RYBELIENĖ, Molėtai

Atkelta iš 1 p.

jie ten buvo palaidoti moteris nežinanti, o ir kaime nelikę nei vieno gyventojo, kuris prisimintų ar žinotų apie palaidojimus šalia senosios bažnyčios. Nepaisant to, vietiniai Labanoro gyventojai tiki, kad senoji bažnyčia buvusi ne tokia kaip visos, mat joje ne vienam stebuklų nutikę, ne vienas sunkus ligonis išgijęs. Vedini šio tikėjimo ir meilės senajai bažnyčiai Labanoro žmonės sauja po saujos sijojo bažnyčios pelenus, surinko viską, kas buvo nesudegę – dviejų šimtų metų senumo vinis, stiklo, molio šukes, šventųjų paveikslų detales ar per stebuklą išlikusią Dievo medinę skulptūrą. Šiandien apie senąją bažnyčią mena tik parapijos namų salėje ir naujoje bažnyčioje iškabinti dvidešimt neįprastų paveikslų sakraline tema iš senosios bažnyčios liekanų, kuriuos sukūrė dailininkė restauratorė Teresė Blažiūnienė, tarp paveikslų gali iš vysti Nojaus laivą, stilizuotus kryžius, erškėčių vainiką, bažnyčioje naudojamus liturginius daiktus, tačiau kur ir kas konkrečiai yra nenurodoma, kad kiekvienas savaip darbą įsivaizduotų.

Daiktai diktavo paveikslų vizijas

Laiške mums pati parodos autorė rašė: „Per gaisrą sudegusi bažnyčia sukrėtė visus tikinčiuosius. Mes, restauratoriai, kai taip nutinka, esame dar labiau pažeidžiami, nes gaisruose sudega meno kūriniai. Esu gimusi Molėtų rajone, Giedraičių parapijoje, dalyvauju Molėtų muziejuje rengiamose parodose, tad po gaisro Labanoro kunigas Jurgis Kazlauskas pakvietė žmones gaisravietėje surinkti tai, kas liko, o aš, kaip restauratorė, pasisiūliau padėti. Kunigas Jurgis patikėjo 8 dėžes per gaisrą surinktų senos bažnyčios likučių: vinių, įvairių metalinių daiktų liekanų. Dalis jų – konservuoti M. Marijos ir Kūdikėlio aptaisai, sakraliniai indai, žvakidės, bus eksponuojami ateityje įkurtame muziejuje. Bažnyčioje eksponuojamus paveikslus sukūrėme su dukra Akvile Blažiūnaite ir jos vyru Peteriu Janaušek. Pačią parodą kūrėme apie šešis mėnesius, tačiau ir toliau darbą tęsiame, nes yra likusios medžiagos paveikslams. Paimtas į rankas kiekvienas vinis, kiti nesudegę ugnyje daiktai, patys diktavo paveikslų vizijas. Tik bendrai aptarėm paveikslų dydį ir apipavidalinimą. Įspūdingiausią Nojaus laivą sukūrė mano dukra Akvilė. Po paveikslais nerašėme pavadinimų ar kas juos sukūrė, nes nežinome, kas nukaldino vinis, įvairius metalinius daiktus, juk mes tik pateikėme savo vizijas. Džiugu, kad Labanoro kunigas Jurgis Kazlauskas, Molėtų dekanas ir kiti kunigai aukojantis atstatytoje bažnyčioje šv. Mišias, maloniai priima kūrinius. Malonu stebėti Labanoro tikinčiuosius, kurie stebisi, tačiau ir supranta, o svarbiausia – nesipiktina moderniais kūriniais.“

Parapijos namuose eksponuojami darbai

Vietinių gyventojų stebuklu laikoma išlikusi medinė skulptūra

Stasė Godienė parodė visus po gaisro likusius ir restauruotus daiktus

Naujasis centrinis altorius

Bendras bažnyčios vaizdas iš viršaus

Nebus ramios širdys

Paveikslų autorės žodžius patvirtino ir Labanoro bažnyčios parapijos namus prižiūrinti Stasė Godienė. Moteris dėstė, kad per tą laiką, kol parapijos namuose ir bažnyčioje eksponuojama paroda, ją aplankė šimtai smalsių lankytojų, kurių dažnas stebisi moderniais ir labai savitais, senosios bažnyčios energiją spinduliuojančiais darbais.

„Senoji bažnyčia buvo nepaprastai graži, nors ir maža, medinė, bet su didinga praeitimi ir neįkainuojamu auksuotu centriniu altoriumi. Jo restauravimo darbus prižiūrėjo kunigas Liudvikas Puzonas, kuris labai mylėjo šią bažnyčią ir yra palaidotas Labanoro kapinėse. Turėjome labai gražius Aplankymų ir Šv. Teresės altorius, pastarasis buvo įkainotas beveik 2mln. litų, didelius, brangius vargonus... Šiandien bažnyčioje kol kas per šv. Mišias grojama labai sena, parapijos namuose buvusia fisharmonija. Labanoras – nedidelis kaimelis, čia vasarą gyvena iki 100 gyventojų, o žiemą dar mažiau ir visi jau senyvo amžiaus, tačiau visi rado savyje jėgų sauja po saujos pelenus sijoti ir liekanas rankioti, už tai kiekvienas Teresės darbuose atgimęs vinukas, skiautė, mums labai brangūs. Kiekvieną daiktą puikiai pamenu, kur kas pakabinta buvo, kaip atrodė. Ašaros akyse kaupiasi ir ne man vienai, daugeliui, tad nebus labanoriškių širdys ramios, kol iki galo nebus aišku, kaip ir kodėl mūsų bažnytėlė sudegė“, – pasakojo S. Godienė.

Kuriamas varpinės muziejus

Nesudegę po gaisro liko ir keli dideli daiktai, kuriuos restauratorė Teresė nuvalė: krikštykla, kuri buvo naudota dažno labanoriškio krikštynose, varpeliai, senos žvakidės, angelas, buvęs prie altoriaus... Visi šie daiktai bus surinkti ir ras sau vietą naujai steigiamame Labanoro bažnyčios varpinės muziejuje, ten sau vietą ras ir senosios nuotraukos bei daug su bažnyčios praeitimi susijusių daiktų. Taip pat tikru stebuklu žmonių įvardijamas likęs po gaisro nesudegęs medinis Dievas, kurio apanglėjusi skulptūra kol kas ilsisi antrose parapijos namų patalpose, kur, kol buvo statoma naujoji bažnyčia, parapiečiai meldėsi. Toje pačioje salėje puikuojasi ir iš tūkstančių karoliukų aštuonis mėnesius siuvinėtas didelis paveikslas, kurį Labanoro bažnyčiai padovanojo iš Skapiškio parapijos atvykusi tikinčioji.

Autorės nuotr.

Dėl pavardės Puč kilmės

Rytų Lietuvoje ši pavardė turi lietuviškus variantus su galūnėmis -as, -ius: Pùčas, Pùčius ir kt. Ji slypi ir suslavintoje lietuvio pavardėje Pučuliáuskas iš Puč-ulis + slavų kilmės priesaga -auskas.

Lietuviškose pavardėse šalia šaknies Puč- būna ir jos variantas Put-, nes linksniuojant šios rūšies pavardes Puč- ir Put- kaitaliojasi, pvz., Putỹs, Pùčio, Pùčiui ir t.t. Be to, pavardė Pùčas gali būti iš Pùt-šas.

Pavardžių su Put- pavyzdžiai: Putỹs (ir Pūtỹs, Pūtà), Pùt-elis, Put-eîkis, Put-áuskas ir kt.

Šaknis Put-, taigi ir Puč, sietina su veiksmažodžių pùsti, puňta, pùto, brinkti, stovėti.

Ji eina taip pat senųjų lietuviškų dvikamienių asmenvardžių dėmeniu Put-. Be to, gali būti net tos pačios kilmės. Dvikamienių asmenvardžių dėmens Put- pavyzdžiui: Pùt-rimas, Pùt-vinas, Put-viras ... ir (Put- antrajame komponente) Eĩ-putas, Skìr-putas, Šê-putas, Tár-putas, Vár-putas ir kt.

Taigi pavardžių šaknis Put, kaip ir Puč-, gali būti lietuviškos kilmės. Vilnijos lenkakalbių gyventojų lietuviškos kilmės pavardės yra ištirtos ir aprašytos Zigmo Zinkevičiaus knygoje „Vilnijos lenkakalbių pavardės“ (Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012), kur kalbama ir apie pavardę Puč.

Akad. prof. habil. dr. Zigmas ZINKEVIČIUS, Vilnius

Tarptautinė knygotyros konferencija „Mokslo kūrėjai“

Šarūnas ŠIMKEVIČIUS, Alytus

Komunikacijos ir informacijos mokslai, gimę humanitarinių ir socialinių mokslų sankirtoje, šiandien peržengia jų ribas ir formuojasi kaip savarankiška mokslų sritis. Informacijos ir visuomenės komunikacijos reiškinių ir procesų mokslinių tyrimų poreikis, naujų tarpdalykinių tyrimų krypčių ir mokslinių disciplinų radimasis, mokslo komunikacijos tiknklaveikos visuomenėje savitumai lemia pokyčius tradiciniuose dokumentinės komunikacijos moksluose.

Mokslų akademijoje rugsėjo 27–28 d. vykusi konferencija yra tradicinė, jau 20-oji, nuo 1991-ųjų organizuojama Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto. Šių metų konferencijos tikslas – sutelkti Lietuvos ir užsienio knygotyros bei jai artimų kodikologijos, dokumentotyros, mediotyros ir kitų humanitarinių mokslų tyrėjų jėgas diskusiniams šių mokslų istorijos ir šiandienos klausimams aptarti, akcentuojant, kas buvo šių mokslų kūrėjai ir kaip jie kūrė, kaip skleidė savo idėjas.

Pirmąją konferencijos dieną ketvirtadienį buvo pristatytas pranešimas „Knygos istorija: mokyti ir (ne)išmokti“ (prof. dr. Leslie Howsam, Vindzoro universitetas (Kanada). Apie „Joachimą Lelewelį – dokumentinės komunikacijos mokslų kūrėją Lietuvoje“ papasakojo prof. dr. Aušra Navickienė iš Vilniaus universiteto. Kitas pranešimas buvo „Knygos istorija Suomijoje nuo XVIII amžiaus iki mūsų dienų“ (prof. dr. Tuija Laine, Helsinkio universitetas (Suomija). Kaip tikino bibliofilas Gintautas Trumpis, jis šioje konferencijoje dalyvavo ypač dėl doc. dr. Larisos Dovnar iš Baltarusijos kultūros ir menų valstybinio universiteto (Baltarusija) pranešimo „Iki ir po Vaclovo Lastauskio: baltarusių mokslas apie knygą personalinės knygotyros kontekste“. Vaclovas Lastauskis Kaune 1923–1927 m. leido laikraštį „Kryvič“. Aš ir pats dažnai paskaitinėju seną baltarusišką periodinę spaudą, ypač įdomūs tekstai, kur baltarusiai svarsto savo tapatybės klausimus. Reikšmingesniu Vilniaus baltarusių leidiniu buvo „Krynica“. Su šiuo pavadinimu susijusi ir pirmo mano baltarusiško leidinio įsigijimo istorija. Nors periodinę spaudą renku nuo 1983 m., bet pirmą leidinį man pavyko įsigyti tik 1992 m. Tai net nebuvo pats laikraštis, bet tik jo leidinys, nes laikraščiai leisdavo ir knygas, atspaudus. „Krynicos“ leidinukas buvo apie žymų baltarusių spaustuvininką P. Skoriną. Kainos, kurios užsiprašė savininkas negalėjau sumokėti, bet turėjau šį tą mainams, kas jam atrodė „košerniau“. Tai liudija, kokia reta yra senoji baltarusių periodinė spauda. Beje, tais pačiais metais mainais įsigijau ir savo pirmą baltarusišką laikraštį. Norėtųsi surinkti daugumą baltarusiškų periodinių leidinių. Baltarusių periodinė spauda pasirodė net vėliau nei lietuviška. Pradžią davė Kostas Kalinauskas su nelegaliu leidiniu „Mužyckaja prauda“, ėjusiu Vilniuje 1862–1863 m. Kadangi buvo sukilimo laikai, tai Kalinauskas pasirašinėjo slapyvardžiu Jasko haspadar z pad Wilni. Tačiau tik 1906 m. pasirodė pirmu baltarusišku laikraščiu laikomas leidinys „Nasza dola“, redaguojamas ir leidžiamas I. Tukierkieso. Patys leidėjai ir antraštę jam parinko – pirmasis baltarusių laikraštis kaimo ir miesto darbininkams. Šis laikraštis buvo spausdinamas M. Rommo spaustuvėje, buvo dvi laidos – lotyniškais ir kirilicos rašmenimis. Beje, čia jau reikia atkreipti dėmesį, kad dalis leidinių buvo spausdinami ne tik dviem laidom, bet ir viename laikraštyje būdavo tekstų ir kirilica ir „polskomis literomis“. Leidinys nustojo eiti 1906 m., iš viso pasirodžius 6 numeriams.

Tais pačiais 1906 m. pasirodo ir pirmasis baltarusiškas iliustruotas laikraštis „Naša Niva“. Šis laikraštis irgi turėjo dvi versijas: lotyniškomis ir kirilicos rašmenimis. Nuo 1912 m. leidžiamas jau tik kirilicos rašmenimis, o 1915 m. sustojo ir ši laida. 1912 m. dar buvo leidžiamas leidinys „Zbornik „Našaj Nivy“ irgi dviem versijomis.

1912 m. pasirodo ir pirmasis baltarusiškas humoro laikraštis „Krapiva“, redaguojamas S. Plauniko. Tais pačiais metais Vilniuje pasirodo ir pirmasis laikraštis ūkio klausimams – „Sacha“, kuris nuo 1913 m.

Iveta Jakimavičiūtė

Konferencijos dalyviai

Arvydas Pacevičius (kairėje)

perkeltas į Minską. 1914 m. išleidžiamas pirmas meno laikraštis – „Dzen štukarstva“. Tai buvo vienkartinis leidinys, kurio tekstas buvo net 5 kalbomis: lietuvių, rusų, lenkų, baltarusių ir žydų.

1906–1918 m. laikotarpis baltarusių periodinei spaudai buvo reikšmingas, tuo metu pasirodė daugelio temų laikraščių pirmtakai, nors patys laikraščiai neišsilaikė ilgai. Paminėtina ir tai, kad baltarusiškos spaudos centras buvo Vilniuje. Iš viso Vilniuje 1906–1918 m. ėjo 14 baltarusiškų laikraščių.

Vilnius baltarusiškos periodinės spaudos leidybos centru išliko ir tarpukariu, neskaitant Minsko, nes buvo sukurta ir tarybinė Baltarusija. Kadangi Vilniuje viešpatavo Lenkijos cenzūra, tai kai kurie baltarusių periodikos istorijos momentai labai panašūs į lietuvių. Uždarant leidinius, į madą atėjo vienkartiniai, arba vieno, kelių numerių leidiniai. Dizainas tas pats, tik pavadinimas kitas. Tokie buvo „Bielaruski zvon“ (1921), „Dolia pracy“ (1928), „Dumka pracy“ (1928), „Narodny zvon“ (1930), „Sila pracy“ (1928), „Slova pracy“ (1928) ir kiti. Pastebėsiu, kad jų pavadinimuose dažnai kartodavosi žodis „darbas“: „Da pracy“(1928), „Dolia pracy“ (1928), „Dumka pracy“(1928), „Golas pracy“(1928), „Naša praca“(1927), „Praca“ (1927), „Prava pracy“(1927), „Reha pracy“(1928), Sciag pracy“(1928), „Sila pracy“ (1928), „Slova pracy“(1928), „Volia pracy“(1928), „Za pracu“(1928), „Zara pracy“ (1928). Dalį tokių leidinių finansuodavo komunistų partija. Svarbesnis nelegalus komunistinis laikraštis buvo „Červony sciag“. Prie tokių priskirtini ir „Balšavik“, „Maladi komunist“, „Partijnik“, „Partrabotnik“, „Vestki SSSR“.

Aišku, leidinių pavadinimuose populiarus buvo ir žodis „baltarusiškas“ – Vilniuje ėjo „Bielaruskaja dumka“, „Bielaruskaja gazeta“, „Bielaruskaja krinica“, „Bielaruski radni“, „Bielaruskija vedamasti“, „Bielaruski zvon“, „Bielaruskaja žizn“, „Golas belarusa“, „Sin belarusa“.

Su „Michailo Nikolajevičiaus Kufajevo knygotyros mokykla 1920-aisiais“ supažindino habil. dr. Natalija Konstantinovna Lelikova (Rusijos nacionalinė biblioteka (Rusija). Apie Richardą Atiką Antiką (1901–1998) ir jo vaidmenį Estijos knygotyros moksle pasakojo Ilmar Vaaro iš Tartu universiteto Viljandi kultūros akademijos (Estija). Apie „Levą Vladimirovą – informacinės visuomenės teorijos pradininką Lietuvoje“ supažindino doc. dr. Regina Varnienė iš Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos. Docentė pabrėžė Levo Vladimirovo įdiegtų inovacijų svarbą. Gal neatsitiktinai buvo cituojamos prof. Domo Kauno mintys apie Levą Vladimirovą. Profesorius tikrai nebuvo lietuvis, nors Lietuvoje ir nugyveno visą amžių, nebuvo ir rusas, su kuriuo bent jau viešai tapatinosi. Vadintinas autonominiu intelektualu, įsikūrusiu europietiško pobūdžio tarpkultūrinėje erdvėje. Jis galėjo neklystamai įvertinti teorinių mokslų naujoves, kartkartėmis lankydamasis užsienyje ir dirbdamas Jungtinėse Tautose bibliotekos direktoriumi, įgijo patirties ir matė taikomųjų tyrimų plėtros perspektyvą. Darnus ir patrauklus buvo Levo Vladimirovo asmeninis knygų pasaulis. Tikriausiai galima pasakyti ir kitaip, tačiau aš norėčiau Profesorių vadinti Knygų civilizacijos asmenybe. Pats Levas Vladimirovas yra teigęs, kad knyga jį sukūrė kaip žmogų ir mokslininką ir buvo jo tikrasis gyvenimas. Kad tai suprastum, reikėjo paklausyti jo pasakojimų apie caro valdžios išvežtų senojo Vilniaus universiteto bibliotekos knygų paieškas ir grąžinimą, retų leidinių istorijos tyrimus ir atradimus, pokalbius apie iš Vakarų kolegų gautus naujus knygotyros veikalus. Profesoriaus asmeninė biblioteka buvo labai gausi ir turtinga šiuolaikinių mokslo ir informacinių leidinių, dažnai paženklintų žymių pasaulio žmonių dedikacijomis. O štai apie profesorės Vandos Stonienės: mokslo kūrėjo asmeninė biblioteką pranešimą turėjo pristatyti Eglė Taraskevičiūtė, bet negalėjus jai atvykti, su šiuo tekstu klausytojus supažindino Iveta Jakimavičiūtė. Profesorės Vandos Stonienės asmeninė biblioteka nebuvo labai gausi, dalykinio pobūdžio. Pranešimo autorė dėkojo profesorės artimiesiems, kurie irgi dalyvavo konferencijoje, leidusiems susipažinti su šia biblioteka. Apie „Viktoro Lyrovo įnašą į bibliografijos mokslą ir praktiką“ kalbėjo prof. dr. Osvaldas Janonis (Vilniaus universitetas). Pranešimą „Ludwikas Stolarzewiczius (1891–1960) – pirmosios personalinės bibliografijos rodyklės autorius Lietuvoje“ skaitė dokt. Nijolė Raudytė iš Vilniaus universiteto. 1924 m. Vilniuje buvo išleistas „Bibljografja mickiewiczowska“. Man su Mickevičiaus vardu siejasi viena labai įdomi istorija. Kartą skaičiau internete straipsnį apie lobius. Straipsnio iki galo perskaityti net nesugebėjau, kai aptikau informaciją apie rastą labai įdomų XIX amžiaus pabaigos – XX amžiaus pradžios lobį, kuris buvo paslėptas knygoje. Tai pakankamai keista istorija. Tai buvo lenkiškas leidinys – Adomo Mickevičiaus poezija, išleista Varšuvoje 1888 metais. Ji priklausė vienam smulkiam Vilniaus antikvarui, kuris ilgai ir atkakliai bandė parduoti šią knygą turistams, o vėliau nusprendė iki geresnių laikų padėti ją į asmeninę biblioteką.

Visgi kartą jam kažkaip šovė mintis, kad knyga kažkokia neįtikėtinai sunki. Jis atkrapštė galinę nugarėlę ir ten rado dvylika paslėptų auksinių imperijos monetų – Nikolajaus II šešias penkių rublių (1897 (1), 1898(3), 1899(2), penkias dešimties rublių (1899(3), 1900(1), 1901(1) ir vieną penkiolikos rublių auksinę monetą (1897). Trakų istorijos muziejus šias monetas įsigijo 2007 m. Aš pats turėjau A. Mickevičiaus vieną tomą šio 1888 m. leidimo (ji kažkada priklausė kunigui Pranui Bieliauskui) ir kaip tik tuo laikotarpiu buvau pardavęs. O straipsnyje nebuvo paminėta, kuriame tome rastas lobis. Nemiegojau visą naktį, negi tai maniškis egzempliorius. Gėdijausi kreiptis informacijos tiesiogiai į Trakų muziejų, nes mėgstu pirmiausiai pats paieškoti, pasirausti, todėl pradžioje kreipiausi į Alytaus kraštotyros muziejaus muziejininką Vilmantą Dunderį. Jis surado leidinį apie lobius, kuriame buvo detalesnė informacija. Ir man palengvėjo, sužinojus, kad lobis buvo „Poezye Adama Mickiewicza“ I tome, išleistame Varšuvoje. Maniškis egzempliorius buvo antrasis šio leidimo tomas. Tik tada galėjau užbaigti skaityti anksčiau minėtą straipsnį. Jei išgirsite kokiame antikvariate „Večernyj zvon“ ir pamatysite kokį personažą, kratantį Mickevičiaus knygą prie ausies, nenustebkite, juk „Dvylika kėdžių“ personažai tikrai ne iš piršto laužti...

Apie „Skaitymo istorijos tyrimus panaudojant *Google* ir kitas skaitmenines priemones“ supažindino doc. dr. Ilka Mäkinen (Tamperės universitetas (Suomija). Pozityvu dabar *Google* daromos įvairių straipsnių kopijos, nes interneto senbuviai dalies senesnių interneto straipsnių jau pasigenda. Tiesa, dažnai straipsniai paieškoje kartojasi. Apie „Latvijos bibliotekų istorijos tyrimus: autorius ir tyrimų publikacijas“ pasakojo prof. dr. Viesturs Zanders iš Latvijos universiteto (Latvija). Kaip teigė Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos atstovės, iš pranešimo akivaizdu, kad latviai toliau pažengę už lietuvius, nes turi net ir monografijas, skirtas bibliofilams, kurių bibliotekos vėliau tapo valstybinėmis. Reikia tikėtis, kad ateityje ir mes turėsime monografiją apie Tadą Vrublevskį. Su „Skaitymo istorijos tyrimų tendencijomis XX a. antrojoje pusėje: Europos paradigmomis ir Latvijos pavyzdžiu“ supažindino Lilija Limane (Latvijos nacionalinė biblioteka (Latvija). Antroji konferencijos diena prasidėjo pranešimu „Apie knygotyros istorijos tyrimų poreikį ir naudą: mokslotyrinės analizės bandymu“ (prof. habil. dr. Krzystof Migoń, Vroclavo universitetas (Lenkija). Apie „Lietuvos knygotyros publikacijų tarptautinę sklaidą: bibliometrinė analizę“ kalbėjo dr. Giedrė Mikninė iš Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos. Prof. habil. dr. Domas Kaunas iš Vilniaus universiteto supažindino su „Šaltiniotyrinio naratyvo tradicija Martyno Jankaus atsiminimuose apie lietuvių spaudos draudimo veikėjus“. Apie Juozo Keliuočio žurnalistikos teoriją Henri Bergsono filosofijos perspektyvoje kalbėjo dr. Andrius Gudauskas (Vilniaus universitetas (Lietuva), o apie „Knygos ir knygos mokslo populiarinimą Estijoje XX a. pradžioje“ – doc. dr. Aile Möldre (Talino universitetas (Estija). Su „Regioninės knygos kultūros tyrimais Lietuvoje“ supažindino dokt. Tomas Petreikis iš Vilniaus universiteto. Apie „Dokumentinės komunikacijos terminologinių išteklių kūrėjus Lietuvoje“ kalbėjo dr. Nijolė Bliūdžiuvienė (Vilniaus universitetas). Pranešimą „Knygos istorijos

Nukelta į 15 p.

Lietuvos žydų genocido diena

Širdį slėgė skaudūs prisiminimai

Sustok, palenk širdį, klausyk,
Ką kalba tau ši diena,
Kur yra gerasis kelias!
Eik juo ir rasi ramybę.
Hebrajų išmintis

Viktoras KIERAS, Trakai

Paneriai... Kiek daug kančių čia patyrė žmonės. Teigiama, kad Paneriuose nužudyta apie 100 000 žmonių. Daugelis jų buvo žydai. Visus išgyvenimus ir košmarą galėtų paliudyti miškelyje ošiančios šimtametės pušys.

Š. m. rugsėjo 24 d. Panerių memoriale buvo minima Lietuvos žydų genocido diena. Ceremonijos vedėjai Miša Jakobas ir Gintaras Mikalauskas jidiš ir lietuvių kalbomis tarė įžanginį žodį. Tyliai griežiant smuikui prie paminklo Holokausto aukoms atminti padėtos gražiausios gėlių puokštės, nuostabūs vainikai nuo LR Prezidentės Dalios Grybauskaitės, LR Seimo, LR Vyriausybės pirmininko Andriaus Kubiliaus. Vainikus ir gėles dėjo ir buvusieji Vilniaus geto ir koncentracijos stovyklos kaliniai, jų artimieji, Lietuvos žydų bendruomenės atstovai, Izraelio nepaprastoji ir įgaliotoji ambasadorė Latvijai ir Lietuvai J. E. Hagit Ben – Yaakov, Izraelio žemės ūkio ministrė ponia Orit Noked. Vilniaus miesto savivaldybės meras Artūras Zuokas, tarptautinės komisijos nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti vykdomasis direktorius Ronaldas Račinskas. Griežė visiems žinomas muzikos virtuozas Borisas Kirzneris.

Kalbėjo LR Seimo Pirmininkės pavaduotojas Erikas Tamašauskas, Izraelio nepaprastoji ir įgaliotoji ambasadorė Latvijai ir Lietuvai J. E. Hagit Ben – Yaakov, Vilniaus Šolom Aleichemo mokyklos 11 kl. Mokinė Ina Frišmanaitė, LR Seimo Užsienio reikalų komiteto pirmininkas, Tarptautinės komisijos nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti pirmininkas Emanuelis Zingeris, Vilniaus miesto savivaldybės meras Artūras Zuokas.

Lietuvos žydų genocido aukų atminimas pagerbtas tylos minute ir vyriausiojo Lietuvos ir Vilniaus rabino Chaimo Burnšteino skaityta malda.

Minėjime penkių Vilniaus bendrojo lavinimo mokyklų mokiniai sukūrė simbolinę knygą, „ŠOA Lietuvoje“. Hebrajų k. žodis „Šoa“ reiškia tautos katastrofą arba holokaustą.

Sugiedotas Vilniaus geto himnas „Po skaisčiomis baltomis žvaigždėmis“. Dainavo žydų ansamblio „Fajerlach“ solistas Miša Jablonskis, Šolom Aleichemo mokyklos mokiniai, renginio dalyviai.

Autoriaus nuotr.

Kalba Izraelio nepaprastoji ir įgaliotoji ambasadorė Latvijai ir Lietuvai J. E. Hagit Ben – Yaakov

Kalba Emanuelis Zingeris

Griežia Borisas Kirzneris

Viršuliškių mokyklos šeštokai su mokytoja Nijole Bernotavičiene prie pilietinės moksleivių iniciatyvos „ŠOA Lietuvoje“

Tarptautinė knygotyros konferencija „Mokslo kūrėjai“

Šarūnas ŠIMKEVIČIUS, Alytus

Atkelta iš 14 p.

komisija (1966–1990) kaip Latvijos knygotyros tyrimų rėmėja ir organizatorė“ pristatė Jana Dreimane iš Latvijos nacionalinė bibliotekos (Latvija). Dokt. Inga Liepaitė (Vilniaus universitetas) kalbėjo apie „Mokslo apie knygą žinių sklaidą Vilniaus Mažvydo knygos bičiulių klubo veikloje (1977–1981)“. Su „Dokumentiniu paveldu ir skaitmeninėmis technologijomis: saugojimo principų tyrimu“ supažindino prof. dr. Tiiu Reimo, dokt. Karin Oolu iš Talino universiteto (Estija). Toliau sekė pranešimas „Dėl skaitmeninės humanitarikos įtraukimo į semantinį žiniatinklį: Kroatijos Viduramžių rankraščių ir inkunabulų tyrimo atvejis“, parengtas prof. dr. (PhD) Mirna Willer, Marijana Tomić (Zadaro universitetas (Kroatija). Konferenciją baigė diskusija ir Hibolire narių pasitarimas.

Per pertrauką kartu su bibliofilu Gintautu Trumpiu užsukome į Lietuvos nacionalinį muziejų. Gintautas nauja knyga papildė savo tremties temos kolekciją. Aš ėjau tikėdamasis nusipirkti Almos Braziūnienės knygą „Bibliofilija kaip asmenybės raiška: Kazio Varnelio biblioteka“, kurią 2008 m. išleido minėtas muziejus. Nors ruošiausi pirkti tik vieną, bet išėjau nešinas trimis knygomis. Kaip neprisiminsi taisyklės, kad kolekcionavimas prasideda tarsi nekaltai... Dar įsigijau šias knygas: „Kultūros istorikas, muziejininkas Vincas Žilėnas“ ir Nastazijos Keršytės „Lietuvos muziejai iki 1940 metų“.

Trakų istorijos muziejaus lobis. GEK 35236 “1-6”, 35237 “1-5”, 35238

Pastarąją knygą buvau jau skaitęs anksčiau. Gavau ir Almos Braziūnienės dedikaciją. Dar norėjosi įsigyti Aldonos Snitkuvienės knygą apie Egiptą, bet nusprendžiau palaukt, gal atpigs. Varvinau seilę ir dėl naujos Domo Kauno knygos apie Platerį, bet teko susilaikyt. Kaip moralinę kompensaciją įsigijau atpigusį „Knygotyros“ 57 tomą.

Teko susitikti su archeologu Povilu Blaževičium, kuris be savo tiesioginio darbo dar ruošiasi įsteigti Vilniuje žaislų muziejų. Naujo muziejaus kūrimas – nemenkas iššūkis net ir turint tam pakankamai lėšų. Povilui perdaviau vieną lietuviško tarybinio samizdato religinį paveikslėlį, kuriame pavaizduoti vaikai, tiesiantys žaislus Marijai. Tikėsim, kad Povilui pasiseks ir žaislų muziejus Vilniuje bus.

Konferencijos dalyviai

Skelbimai, reklama

Juzefas Ignacas Kraševskis
Vytauto Lietuva

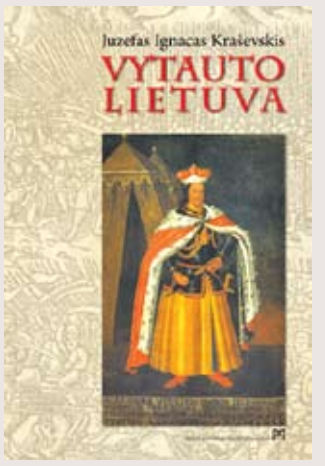

2012 m. pažymime 200-ąsias istoriko, rašytojo, leidėjo, kritiko ir publicisto Juzefo Ignaco Kraševskio (1812–1887) gimimo metines.

Jo knyga „Vytauto Lietuva“ (iš lenkų kalbos vertė Kazys Uscila, Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012), išleista 1850-aisiais, yra kronikinio pasakojimo metodu parašyta Vytauto veiklos istorija pamečiui nuo 1386 iki 1430 m. Kronikų siužetą autorius pateikia kaip istorinį apsakymą, bet griežtai laikosi istorizmo principo, beveik niekur nenusižengia nei chronologijai, nei istorinei personažų elgsenai. Jis tiksliausias istorikas iš visų romanistų. Apie Vytauto epochą Kraševskis žinojo iš pirmųjų šaltinių – buvo išstudijavęs vokiečių Vygando Marburgiečio ir Posilgės, lenkų Jano Dlugošo, Bernardo Vapovskio ir Marcino Belskio kronikas, rusų Voskresenjės ir Nikono, Lietuvos metraščius, Motiejaus Strijkovskio ir Alberto Kojelavičiaus-Vijūko veikalus.

Knygos autorius laikosi kronikų tradicijos, kartu įterpia išsamesnių pasakojimų, nevengia ir tiesioginės dalyvių kalbos. Vytautas apibūdinamas kaip drąsus, išmintingas, gabus karvedys, plačiau aprašoma jo karinė, o ne diplomatinė veikla. Vytautą Kraševskis vadino genialiu karo vadu ir šį žodį pirmą kartą pavartojo aprašydamas 1394-uosius metus, kai Vilnius buvo ginamas nuo kryžiuočių.

Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro inform.

Skaitytojų dėmesiui!

VšĮ „Vorutos“ fondas išleido naują 2013 m. Trakų bažnyčios kalendorių. Kviečiame įsigyti Trakų bažnyčioje, Vilniaus centriniame, „Katalikų pasaulis“ knygynuose arba teirautis

el. paštu buhalterija@voruta.lt.

Vorutos
prenumeratorių dėmesiui

Lietuvos paštuose priimama laikraščio *Voruta* prenumerata 2012 metams.
Prenumeratos kaina (indeksas 0135)

1 mėn. – 3,31 Lt
3 mėn. – 9,93 Lt

Prenumeratos kaina pensininkams, neįgaliesiems, moksleiviams, studentams, mokytojams (indeksas 0136)

1 mėn. – 3,09 Lt
3 mėn. – 9,27 Lt

Prenumerata trumpesniam nei metų ar pusmečio laikotarpiui (pvz., ateinančiam mėnesiui) priimama iki einamojo mėnesio 22 dienos (jeigu nenurodyta kitaip).
Gyventojų ir organizacijų užprenumeruotas laikraštis *Voruta* nurodytais adresais pristatomas šeštadieniais. *Vorutą* galima užsisakyti ir internetu bendrovės tinklalapyje
www.post.lt.

Voruta parduodama

K400	Alytus, Jotvingių g. 10
K236	Kaunas, Laisvės al./Ožeškienės g. sankryža
K369	Klaipėda, Taikos pr. 101
K436	Marijampolė, Stoties g. 2
K466	Panevėžys, Savanorių a. 5
K558	Šiauliai, Tilžės g. 109
K78	Trakai, Vytauto g. 90
K45	Vilnius, Gedimino pr. 19
K7	Vilnius, Gedimino pr. 31
K6	Vilnius, Gedimino pr. 44
K110	Vilnius, Geležinkelio g. 16
K8	Vilnius, Gynėjų g. 1
K145	Vilnius, Konstitucijos pr. 12
K44	Vilnius, Lelevelio g. 2
K5	Vilnius, Sodų g. 22 – autobusų stotis
K572	Vilnius, Sodų g. 22
K26	Vilnius, Sodų g. 22

SENOJI KIBININĖ

Karališka prabanga – svarbiausioms Jūsų šventėms

Prabangi aplinka, karališkas aptarnavimas ir profesionalai, dirbantys virtuvėje. Norite švęsti tokioje vietoje? Apsilankykite „Karališkoje senojoje kibininėje“ arba „Senojoje kibininėje“ Trakuose ir palikite šiuos rūpesčius mums…

Mūsų personalas – tai ilgametę patirtį turintys, bei tradicijas puoselėjantys specialistai , kurie pasirūpins ir padės organizuoti vestuves, jubiliejus, asmenines šventes, vaikų gimtadienius, edukacines pamokėles ar įmonės renginius bei kitas Jums svarbias šventes.

Mūsų paslaugų spektrą sudaro:
- **Kompleksiniai ir verslo pietūs kiekvieną darbo dieną;**
- **Specialūs pasiūlymai turistinėms grupėms ir jų gidams;**
- **Edukacinė kibinų gaminimo pamokėlė „Paragauk istorijos“;**
- **Parodomoji (degustacinė) „Šimtalapio“ gaminimo pamokėlė;**
- **Autoparduotuvių „Senoji kibininė“ tinklas Vilniuje;**
- **Išskirtiniai pasiūlymai Jūsų šventėms ir pobūviams;**
- **Kibinų pristatymas į namus;**

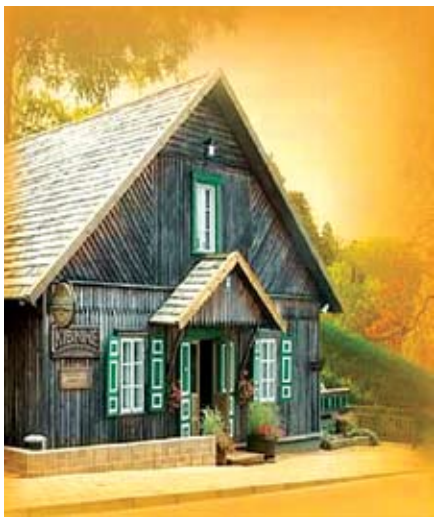

Tad linkime akimis pamatyti, gomuriu pajusti, širdimi įsimylėti…

Užs. Nr. 510

Lietuva rengiasi minėti 1863 m. sukilimo metines

Trečiadienio, 2012 m. spalio 10 d., posėdyje Vyriausybė pritarė Ministro Pirmininko Andriaus Kubiliaus sudarytos darbo grupės pasiūlymams dėl 1863 metais Lietuvoje ir Lenkijoje vykusio sukilimo 150-ųjų metinių minėjimo.

Pažymint šią svarbią datą, Kaune bei Vilniuje ketinama surengti tarptautines mokslines konferencijas, taip pat suorganizuoti iškilmingą minėjimą Paberžėje įsikūrusiame 1863 m. Sukilimo muziejuje, Šiaulių „Aušros“ muziejuje surengti parodą.

Tarp ministrų kabineto patvirtintų priemonių numatyti ir leidybos projektai. Pavyzdžiui, kitąmet planuojama parengti ir išleisti leidinį „Svarbiausių 1863-1864 m. sukilimo Lietuvoje mūšių vietos“, į kurį bus įtrauktas ir 1863 metų sukilimo karinių veiksmų žemėlapis.

2013 m. taip pat numatoma išleisti proginę monetą bei pašto ženklą, sukurti dokumentinį filmą, skirtą šiai sukakčiai paminėti, paženklinti su sukilimu susijusias vietas bei sutvarkyti šiam įvykiui atminti skirtus paminklus, atminimo ženklus, sukilėlių kapus ir kitas su sukilimu susijusias vietas.

Spaudos tarnyba

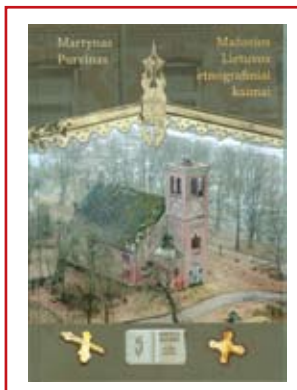

***Vorutos* fondas išleido dr. Martyno Purvino knygą *Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai*, Trakai: *Voruta*, 2011, 352 p., spalvota, iliustruota.**
Knygą galite įsigyti Lietuvos knygynuose, Vilniaus centriniame knygyne, Martyno Jankaus muziejuje Bitėnuose, Mažosios Lietuvos muziejuje Klaipėdoje, Šilutės muziejuje ir *Vorutos* redakcijoje.
buhalterija@voruta.lt

Kitas „Vorutos“ numeris išeis 2012 m. spalio 27 d.

Voruta®
Visos prekių ženklo teisės saugomos

Prenumeratos indeksai 0135, 0136

Redakcinė kolegija:
Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Romualdas Ozolas, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).

Spaudos radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektus *Lietuvos istorinė lemtis, Rytų Lietuvos (Vilniaus krašto) XX a. kultūros paveldo savitumai ir interpretacijos, Mažoji Lietuva abipus Nemuno – lietuviškojo žodžio ir rašto ištakos.*

Laiškams: **„Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66,**
El. paštas: **vorutosfondas@voruta.lt , voruta@voruta.lt. vorutosfondas@yahoo.com**
Interneto svetainės: **www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt**

9 771392 067018

© **Voruta 2012.** Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VšĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.

© Voruta, 2012. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt ketvirtieji leidimo metai.
Rengėjas (leidėjas) – VšĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorė Aušra Virvičienė.
Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kas antrą savaitę (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l.
Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel/ faks.: (8 528) 5 12 66,
„Tele2“ mob. (8 605) 11117.
Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel.: 860519302
Spausdino Media Regionalne Sp. z.o.o. (RAB) (Lenkija). Tiražas 1600 egz.

Redakcija:
Edita Komarova (ats. redaktorė, el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@yahoo.com, tel. 860311117),
Birutė Žemaitaitytė (Mažoji Lietuva), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė, el.p. leidykla@voruta.lt),
Stanislava Žuravska (buhalterė, tel. 860311117, tel. faks.: (8 528) 51266, el. p. buhalterija@voruta.lt),
Dana Zacharevičienė (fotografija), Aušra Virvičienė (publicistika, el.p. avirviciene@voruta.lt),
Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Antanas Lesys (istorija),
Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius, tel. 860519302).